

Lagrådsremiss

Stärkta rättigheter för målsägande och en mer ändamålsenlig kontroll över statens utgifter för rättsliga biträden

---

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 11 juni 2026

Gunnar Strömmer

Erik Sterner
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

I lagrådsremissen lämnar regeringen förslag som syftar till att stärka brottsoffers ställning i rättsprocessen. Förslagen innebär bl.a. följande:

- Rätten till målsägandebitråde stärks, såväl i överrätt som med hänsyn till ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning. Anmälan om målsägandebitråde ska också göras i ett tidigare skede vid brott i nära relation.
- Målsägandens intresse ska särskilt beaktas när rätten överväger att avskilja ett skadeståndsanspråk från ett brottmål. En målsägande ska också få behålla sitt målsägandebitråde efter ett avskiljande i fler fall.
- En särskild kostnadsregel införs där staten ska ta ett utökad ansvar för rättegångskostnader vid vissa brott mot tjänstemän.

I lagrådsremissen lämnas också förslag som syftar till att skapa en mer ändamålsenlig kontroll över statens utgifter för rättsliga biträden. Förslagen innebär bl.a. följande:

- Kostnadsräkningar ska hanteras digitalt, begreppet tidsspillan regleras i lag och det införs ett nytt bemyndigande att meddela föreskrifter om utlägg.
- Det införs ett skyndsamhetskrav på handläggningen av överklagade förhandsbesked till distansbiträden och Justitiekanslern ska få överklaga beslut om entledigande av målsägandebiträden. Vissa ersättningsfrågor ska också få avgöras utan nämndemän.

Lagändringarna föreslås i huvudsak träda i kraft den 1 september 2027, och i övrigt den dag som regeringen bestämmer.

Innehållsförteckning

1	Beslut	4
2	Lagtext	5
2.1	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	5
2.2	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	10
2.3	Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken	11
2.4	Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	13
2.5	Förslag till lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar	14
2.6	Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)	16
2.7	Förslag till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde	17
2.8	Förslag till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde	19
2.9	Förslag till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden	20
2.10	Förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619)	21
2.11	Förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619)	23
2.12	Förslag till lag om ändring i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn	24
2.13	Förslag till lag om ändring i lagen (2005:73) om rätt för Justitiekanslern att överklaga vissa beslut	25
3	Ärendet och dess beredning	26
4	Reformbehovet	26
4.1	Det finns behov av att stärka rättigheterna för målsägande	26
4.2	Det finns samtidigt behov av en mer ändamålsenlig kontroll över statens utgifter för rättsliga biträden	28
5	Stärkta rättigheter för målsägande	29
5.1	Stärkt rätt till målsägandebiträde i överrätt	29
5.2	Stärkt rätt till målsägandebiträde med hänsyn till ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning	34
5.3	Anmälan om målsägandebiträde ska göras i ett tidigare skede vid brott mot närstående	37
5.4	Avskiljande av talan om enskilt anspråk	40
5.5	Målsägandebiträdet ska kvarstå även när en talan om enskilt anspråk avskiljs och handläggs som ett förenklat tvistemål	44
5.6	En särskild kostnadsregel vid vissa brott mot tjänstemän	45
6	En mer ändamålsenlig kontroll över statens utgifter för rättsliga biträden	50
6.1	En digital hantering av kostnadsräkningar	50

6.2	Begreppet tidsspillan regleras i lag.....	54
6.3	Ett nytt bemyndigande att meddela föreskrifter om utlägg.....	56
6.4	Överklagade förhandsbesked till distansbiträden ska handläggas skyndsamt.....	57
6.5	Justitiekanslern ska få överklaga beslut om entledigande av målsägandebiträde.....	58
6.6	Nämndemäns medverkan i ersättningsbeslut.....	60
7	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser.....	64
8	Konsekvenser.....	65
9	Författningskommentar.....	69
9.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.....	69
9.2	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.....	73
9.3	Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken.....	73
9.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.....	75
9.5	Förslaget till lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar.....	75
9.6	Förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207).....	77
9.7	Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde.....	78
9.8	Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde.....	80
9.9	Förslaget till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden.....	80
9.10	Förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619).....	81
9.11	Förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619).....	82
9.12	Förslaget till lag om ändring i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn.....	83
9.13	Förslaget till lag om ändring i lagen (2005:73) om rätt för Justitiekanslern att överklaga vissa beslut.....	83
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet Rättssäkerhetens pris (SOU 2025:111) i relevanta delar.....	84
Bilaga 2	Betänkandets lagförslag i relevanta delar.....	92
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna.....	113

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i rättegångsbalken,
3. lag om ändring i äktenskapsbalken,
4. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,
5. lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar,
6. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207),
7. lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde,
8. lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde,
9. lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden,
10. lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619),
11. lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619),
12. lag om ändring i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn,
13. lag om ändring i lagen (2005:73) om rätt för Justitiekanslern att överklaga vissa beslut.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 3 b §, 2 kap. 4 §, 21 kap. 10 §, 22 kap. 5 § och 23 kap. 5 § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 b §¹

Tingsrätten ska vid huvudförhandling i brottmål bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Om en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Tingsrätten ska vid huvudförhandling i brottmål bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Om en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän. *Vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde, försvarare eller någon annan, och i fråga om ersättningskyldighet för kostnad enligt 31 kap. eller liknande kostnad, är tingsrätten domför utan nämndemän.*

Vid huvudförhandling i mål om brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader är tingsrätten domför utan nämndemän, om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter och det i målet inte är fråga om företagsbot.

Vid huvudförhandling i mål om brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i högst två år är tingsrätten domför utan nämndemän, om huvudförhandlingen hålls gemensamt med förhandlingen i häktningsfrågan enligt 24 kap. 13 a §.

Om det finns skäl för det, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver vad som följer av första stycket. Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän. Om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats gäller första stycket andra meningen i fråga om domförhet.

¹ Senaste lydelse 2021:285.

2 kap.

4 §²

Hovrätten är domför med tre lagfarna domare. I mål som överklagats från tingsrätt ska dock minst fyra lagfarna domare delta när hovrätten avgör målet, om tingsrätten bestått av tre lagfarna domare. Om en av de lagfarna domarna får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fem lagfarna domare får inte delta i hovrätten.

I brottmål gäller, i stället för bestämmelserna i första stycket, att hovrätten är domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Om en av de lagfarna domarna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Om det inte finns anledning att döma till svårare straff än böter och om det i målet inte är fråga om företagsbot, är hovrätten domför även med den sammansättning som anges i första stycket. *Detsamma gäller* vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling.

I brottmål gäller, i stället för bestämmelserna i första stycket, att hovrätten är domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Om en av de lagfarna domarna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Om det inte finns anledning att döma till svårare straff än böter och om det i målet inte är fråga om företagsbot, är hovrätten domför även med den sammansättning som anges i första stycket. *Hovrätten är domför i den sammansättningen även vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde, försvarare eller någon annan, och i fråga om ersättningsskyldighet för kostnad enligt 31 kap. eller liknande kostnad, samt vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling.*

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd ska hovrätten bestå av tre lagfarna domare. Ett prövningstillstånd som inte är begränsat enligt 49 kap. 14 a § första stycket får dock meddelas av en lagfaren domare, om frågan är enkel.

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse eller efter det att ett överklagande har förfallit vid sammanträde som avses i 50 kap. 10 § eller 51 kap. 10 § är hovrätten domför med en lagfaren domare. Detsamma gäller vid beslut om undanröjande av tingsrättens avgörande sedan käromålet återkallats.

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse eller efter det att ett överklagande har förfallit vid ett sammanträde som avses i 50 kap. 10 § eller 51 kap. 10 § är hovrätten domför med en lagfaren domare. Detsamma gäller vid beslut om undanröjande av tingsrättens avgörande sedan käromålet återkallats.

Åtgärder som endast avser beredandet av ett mål får utföras av en lagfaren domare i hovrätten eller, om de inte är av sådant slag att de bör

förbehållas lagfarna domare, av någon annan som har tillräcklig kunskap och erfarenhet och som är anställd vid en allmän domstol, en allmän förvaltningsdomstol eller en hyresnämnd. Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om detta.

Bestämmelserna i 4 kap. 13 § gäller även för andra än domare när de utför åtgärder enligt femte stycket.

21 kap.

10 §³

En offentlig försvarare har rätt till skäligen ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättningen för arbete ska bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av en timkostnadsnorm. Regeringen meddelar föreskrifter om timkostnadsnormen.

Timersättningen får avvika från timkostnadsnormen, om den skicklighet och den omsorg som uppdraget utförts med eller andra omständigheter av betydelse ger anledning till det.

Med tidsspillan avses tid då försvararens arbetstid tas i anspråk och arbete med något uppdrag eller annan uppgift inte kan utföras.

När ersättningen bestäms ska i vissa fall en taxa tillämpas. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om taxan och om beräkning av ersättningen för tidsspillan.

När ersättningen bestäms ska i vissa fall en taxa tillämpas. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om taxan, om beräkning av ersättningen för tidsspillan och om utlägg.

Ersättningen till offentlig försvarare får endast om det finns särskilda skäl avse de merkostnader för tidsspillan och utlägg som har uppstått på grund av att försvararen har sin verksamhet långt ifrån den ort där domstolen är belägen. På begäran av den misstänkte eller den föreslagna *offentliga* försvararen ska förhandsbesked lämnas i frågan om sådana merkostnader omfattas av rätten till ersättning.

Ersättningen till offentlig försvarare får endast om det finns särskilda skäl avse de merkostnader för tidsspillan och utlägg som har uppstått på grund av att försvararen har sin verksamhet långt ifrån den ort där domstolen är belägen. På begäran av den misstänkte eller den föreslagna *offentliga* försvararen ska förhandsbesked lämnas i frågan om sådana merkostnader omfattas av rätten till ersättning. *Högre rätt ska skyndsamt pröva ett överklagande av ett positivt förhandsbesked.*

En offentlig försvarare får inte förbehålla sig eller ta emot ersättning av den misstänkte. Har detta skett är förbehållet utan verkan och den *offentliga* försvararen ska till

En offentlig försvarare får inte förbehålla sig eller ta emot ersättning av den misstänkte. Har detta skett är förbehållet utan verkan och den *offentliga* försvararen ska till

³ Senaste lydelse 2009:1252.

den misstänkte betala tillbaka vad han eller hon har tagit emot. Den *offentliga* försvararen får dock förbehålla sig och ta emot skälig ersättning för tidsspillan och utlägg som enligt *fjärde* stycket inte omfattas av försvararens rätt till ersättning av allmänna medel.

den misstänkte betala tillbaka vad han eller hon har tagit emot. Den *offentliga* försvararen får dock förbehålla sig och ta emot skälig ersättning för tidsspillan och utlägg som enligt *femte* stycket inte omfattas av försvararens rätt till ersättning av allmänna medel.

22 kap.

5 §⁴

Har talan om enskilt anspråk tagits upp till behandling i samband med åtalet, får rätten förordna att talan *skall* handläggas som särskilt mål enligt reglerna för tvistemål, om en fortsatt gemensam handläggning skulle medföra väsentliga olägenheter.

Har talan om enskilt anspråk tagits upp till behandling i samband med åtalet, får rätten förordna att talan *ska* handläggas som *ett* särskilt mål enligt reglerna för tvistemål, om en fortsatt gemensam handläggning skulle medföra väsentliga olägenheter.

Som skäl mot ett avskiljande enligt första stycket, ska rätten särskilt beakta målsägandens intresse av en fortsatt gemensam handläggning och vilken typ av ersättning som yrkas.

23 kap.

5 §⁵

Ska enligt 21 kap. 3 a eller 3 b § en offentlig försvarare utses för den misstänkte eller den tidigare tilltalade, ska undersökningsledaren göra anmälan om det hos rätten. Undersökningsledaren ska också göra anmälan hos rätten, om målsäganden begär att få ett målsägandebitråde eller om det annars finns anledning att förordna ett sådant bitråde. Avser förundersökningen brott enligt 6 kap. brottsbalken, ska anmälan om målsägandebitråde göras omedelbart när förundersökningen har inletts eller återupptagits, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av sådant bitråde.

Ska enligt 21 kap. 3 a eller 3 b § en offentlig försvarare utses för den misstänkte eller den tidigare tilltalade, ska undersökningsledaren göra anmälan om det hos rätten. Undersökningsledaren ska också göra anmälan hos rätten, om målsäganden begär att få ett målsägandebitråde eller om det annars finns anledning att förordna ett sådant bitråde. Avser förundersökningen brott enligt 6 kap. brottsbalken *eller brott mot en målsägande som är närstående eller tidigare närstående till den misstänkte*, ska anmälan om målsägandebitråde göras omedelbart när förundersökningen har inletts eller återupptagits, om det inte är uppen-

⁴ Senaste lydelse 1988:6.

⁵ Senaste lydelse 2018:619.

bart att målsäganden saknar behov
av sådant biträde.

Om det inte pågår någon förundersökning ska anmälan enligt första
stycket göras av åklagaren.

Denna lag träder i kraft den 1 september 2027.

2.2 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att det i rättegångsbalken ska införas en ny paragraf, 21 kap. 10 b §, av följande lydelse.

21 kap.

10 b §

En offentlig försvarare som framställer anspråk på ersättning ska lämna in en kostnadsräkning till rätten. Kostnadsräkningen ska lämnas in genom en elektronisk tjänst. Om det finns särskilda skäl får en kostnadsräkning lämnas in på annat sätt. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om användande av elektronisk tjänst för inlämning av kostnadsräkningar.

Denna lag träder i kraft den dag som regeringen bestämmer.

2.3 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken

Härigenom föreskrivs att 14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 kap.

17 §¹

Vid huvudförhandling i äktenskapsmål och mål om underhåll ska tingsrätten bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Tingsrätten är vid huvudförhandlingen dock domför med en lagfaren domare, om rätten anser att det är tillräckligt att en domare sitter i rätten och parterna samtycker till det eller målet är av enkel beskaffenhet. När huvudförhandlingen hålls i förenklad form ska tingsrätten bestå av en lagfaren domare. Dessa regler gäller även för andra mål som handläggs i samma rättegång.

Trots första stycket första meningen är tingsrätten domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan.

Om en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Om det finns skäl för det, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver det som följer av första stycket första meningen. Det samma gäller i fråga om antalet nämndemän. Om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, gäller *andra* stycket i fråga om domförhet.

Om det finns skäl för det, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver det som följer av första stycket första meningen. Det samma gäller i fråga om antalet nämndemän. Om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, gäller *tredje* stycket i fråga om domförhet.

När nämndemän ingår i tingsrätten, ska ordföranden vid överläggning redogöra för omständigheterna i målet och innehållet i gällande rätt. Vid omröstning ska först ordföranden och därefter nämndemännen säga sin mening. I övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överläggning och omröstning i tvistemål.

18 §²

I äktenskapsmål och mål om underhåll är hovrätten domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Om en av de lagfarna dom-

I äktenskapsmål och mål om underhåll är hovrätten domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Om en av de lagfarna dom-

¹ Senaste lydelse 2016:245.

² Senaste lydelse 2008:645.

arna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling, liksom när målet i tingsrätten har avgjorts utan nämndemän, är hovrätten domför även med enbart lagfarna domare enligt 2 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken. Hovrätten är i övrigt domför enligt 2 kap. 4 § tredje–femte styckena rättegångsbalken.

Tar nämndemän del i målets avgörande, ska *vid överläggning* ordföranden eller, *om målet har beretts av en annan lagfaren* domare, *denne* redogöra för omständigheterna i målet och innehållet i gällande rätt. Vid omröstning ska nämndemännen säga sin mening sist. I övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överläggning och omröstning i tvistemål.

arna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling, liksom när målet i tingsrätten har avgjorts utan nämndemän, är hovrätten domför även med enbart lagfarna domare enligt 2 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken. *Hovrätten är domför även med enbart lagfarna domare enligt samma paragraf vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan.* Hovrätten är i övrigt domför enligt 2 kap. 4 § tredje–femte styckena rättegångsbalken.

När nämndemän *tar* del i målets avgörande ska ordföranden, eller *den lagfarna* domare *som har berett målet, vid överläggning* redogöra för omständigheterna i målet och innehållet i gällande rätt. Vid omröstning ska nämndemännen säga sin mening sist. I övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överläggning och omröstning i tvistemål.

Denna lag träder i kraft den 1 september 2027.

2.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 32 a § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt SFS 2026:968

Föreslagen lydelse

32 a §

Ett juridiskt biträde ska förordnas för den unge

1. vid en utredning enligt 31 § första stycket, om det inte är uppenbart att den unge saknar behov av det, och

2. vid en utredning enligt 31 § andra eller tredje stycket, om det finns särskilda skäl för det.

En ansökan om ett sådant biträde görs av åklagaren eller den unges vårdnadshavare hos tingsrätten. Bestämmelserna i 21 kap. 5–8 §§, 9 § tredje stycket, 10 § och 10 a § rättegångsbalken ska tillämpas för ett sådant juridiskt biträde.

En ansökan om ett sådant biträde görs av åklagaren eller den unges vårdnadshavare hos tingsrätten. Bestämmelserna i 21 kap. 5–8 §§, 9 § tredje stycket och 10–10 b §§ rättegångsbalken ska tillämpas för ett sådant juridiskt biträde.

Denna lag träder i kraft den dag som regeringen bestämmer.

2.5 Förslag till lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar

Härigenom föreskrivs att 12 och 17 §§ lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt bet. 2025/26:NU25 Föreslagen lydelse

12 §

En kammarrätt är domför med tre lagfarna ledamöter. Fler än fyra lagfarna ledamöter får inte ingå i rätten.

När det är särskilt föreskrivet att nämndemän ska ingå i rätten är en kammarrätt domför med tre lagfarna ledamöter och två nämndemän. Fler än fyra lagfarna ledamöter och tre nämndemän får inte ingå i rätten.

Om en av de lagfarna ledamöterna eller en av nämndemännen får förhinder sedan handläggningen har påbörjats, är rätten ändå domför.

En kammarrätt är domför utan nämndemän

1. vid prövning av överklagande av beslut som inte innebär att målet avgörs,

2. vid *förordnande* om saken i avvaktan på målets avgörande och vid annan åtgärd som endast avser målets beredande, *och*

2. vid *beslut* om saken i avvaktan på målets avgörande och vid annan åtgärd som endast avser målets beredande,

3. vid *prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan, och*

3. vid beslut genom vilket domstolen skiljer sig från målet utan att detta har prövats i sak.

4. vid beslut genom vilket domstolen skiljer sig från målet utan att detta har prövats i sak.

Om ett mål som avses i andra stycket handläggs gemensamt med ett annat mål, får nämndemän delta vid handläggningen även av det senare målet.

Bestämmelser om domförhet vid behandling av vissa mål finns i fastighetstaxeringslagen (1979:1152), naturgaslagen (2005:403), lagen (2010:1882) om åldersgränser för film som ska visas offentligt, lagen (2022:482) om elektronisk kommunikation och elmarknadslagen (2026:000). Bestämmelser om domförhet vid behandling av mål om laglighetsprövning enligt 13 kap. kommunallagen (2017:725) finns i 13 a §.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd är kammarrätten domför med två lagfarna ledamöter, om de är ense om slutet. Detsamma gäller vid behandling av andra frågor i mål där prövningstillstånd krävs för prövning av ett överklagande, om frågorna behandlas före eller i samband med frågan om prövningstillstånd. Ett prövningstillstånd som inte är begränsat enligt 34 a § tredje stycket förvaltningsprocesslagen (1971:291) får meddelas av en lagfaren ledamot, om frågan är enkel.

Vid behandling av en fråga om avvísning av ett överklagande på grund av att det har kommit in för sent är kammarrätten domför med två lagfarna ledamöter, om de är ense om slutet.

Vid beslut om avskrivning av ett mål efter en återkallelse är kammarrätten domför med en lagfaren ledamot.

Åtgärder som endast avser beredandet av ett mål får utföras av en lagfaren ledamot i kammarrätten eller, om åtgärderna inte är av sådant slag att de bör förbehållas lagfarna ledamöter, av någon annan som har tillräcklig kunskap och erfarenhet och som är anställd vid en allmän förvaltningsdomstol, en allmän domstol eller en hyresnämnd. Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om detta.

17 §

En förvaltningsrätt är domför med en lagfaren domare och tre nämndemän, om inte annat följer av 17 b eller 18 §. Om en av nämndemännen får förhinder sedan handläggningen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

En förvaltningsrätt är domför med en lagfaren domare och tre nämndemän, om inte annat följer av *andra stycket*, 17 b eller 18 §. Om en av nämndemännen får förhinder sedan handläggningen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Rätten är domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan.

Om det finns skäl för det med hänsyn till målets omfattning eller svårighetsgrad, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver vad som följer av första stycket. Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän. Om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan handläggningen har påbörjats gäller första stycket andra meningen i fråga om domförhet.

Bestämmelser om domförhet vid behandling av vissa mål finns, förutom i 18 §, i fastighetstaxeringslagen (1979:1152), naturgaslagen (2005:403), lagen (2010:1882) om åldersgränser för film som ska visas offentligt, lagen (2022:482) om elektronisk kommunikation och elmarknadslagen (2026:000).

Denna lag träder i kraft den 1 september 2027.

2.6 Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

Härigenom föreskrivs att det i skadeståndslagen (1972:207) ska införas en ny paragraf, 6 kap. 6 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

6 a §

I ett mål om skadestånd på grund av brott enligt 17 kap. 1–3 §§ brottsbalken får rätten bestämma att en part som har förlorat målet eller återkallat sin talan inte ska förpliktas att ersätta motpartens rättegångskostnad, om motparten har dömts för den gärning som talan grundas på. Kostnaden ska då i stället ersättas av allmänna medel. Ett sådant beslut ska inte meddelas om särskilda skäl talar mot det.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 september 2027.
  2. Äldre bestämmelser gäller fortfarande om yrkandet om skadestånd har framställts före ikraftträdandet.

2.7 Förslag till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebitråde

Härigenom föreskrivs att 1, 1 a och 3 §§ lagen (1988:609) om målsägandebitråde ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

När en förundersökning har inletts eller återupptagits ska ett särskilt biträde för målsäganden (målsägandebitråde) förordnas i mål om

1. brott enligt 6 kap. brottsbalken, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av ett sådant biträde,

2. brott enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken, på vilket fängelse kan följa, eller enligt 8 kap. 5 eller 6 § brottsbalken eller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott, om det med hänsyn till målsägandens personliga relation till den misstänkte eller andra omständigheter kan antas att målsäganden har behov av ett sådant biträde,

3. annat brott på vilket fängelse kan följa, om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av ett sådant biträde.

2. brott enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken, på vilket fängelse kan följa, eller enligt 8 kap. 5 eller 6 § brottsbalken eller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott, om det med hänsyn till målsägandens personliga relation till den misstänkte, *målsägandens ålder, sjukdom, funktionsnedsättning* eller andra omständigheter kan antas att målsäganden har behov av ett sådant biträde,

3. annat brott på vilket fängelse kan följa, om det med hänsyn till målsägandens *ålder, sjukdom, funktionsnedsättning eller andra* personliga förhållanden, och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av ett sådant biträde.

1 a §²

Ett målsägandebitrådes förordnande gäller till dess att tiden för att överklaga domen i målet har löpt ut, om inte förordnandet dessförinnan har upphört eller något annat följer av 3 § andra stycket.

Om åklagaren eller den tilltalade har överklagat domen i ansvarsdelen, ska ett målsägandebitråde förordnas i högre rätt under de förutsättningar som anges i 1 §. Vid bedömningen av om målsäganden har behov av ett målsägandebitråde i högre rätt ska det även beaktas

1. om målet avser brott som har innefattat ett särskilt allvarligt angrepp mot målsägandens liv,

¹ Senaste lydelse 2018:535.

² Senaste lydelse 2018:535.

hälsa, frihet, frid eller personliga integritet,

1. om målsäganden ska höras,
2. vad som ska prövas i fråga om enskilt anspråk, och
3. om det finns något annat särskilt skäl.

2. om målsäganden ska höras,
3. vad som ska prövas i fråga om enskilt anspråk, och
4. om det finns något annat särskilt skäl.

Ett målsägandebitråde får förordnas i högre rätt om rätten har att pröva en dom endast i fråga om enskilt anspråk.

3 §³

Målsägandebiträdet ska ta till vara målsägandens intressen i målet samt lämna stöd och hjälp till målsäganden.

Målsägandebiträdet ska bistå målsäganden med att föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, om detta inte görs av åklagaren. Målsägandebiträdets uppgift kvarstår även om talan avskilts enligt 22 kap. 5 § rättegångsbalken för att handläggas som ett särskilt mål enligt reglerna för tvistemål, såvida inte målet handläggs enligt 1 kap. 3 d § rättegångsbalken. Målsägandebiträdets uppgift kvarstår också om domen överklagas endast i fråga om enskilt anspråk.

Målsägandebiträdet ska bistå målsäganden med att föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, om detta inte görs av åklagaren. Målsägandebiträdets uppgift kvarstår även om talan avskilts enligt 22 kap. 5 § rättegångsbalken för att handläggas som ett särskilt mål enligt reglerna för tvistemål. Målsägandebiträdets uppgift kvarstår också om domen överklagas endast i fråga om enskilt anspråk.

Denna lag träder i kraft den 1 september 2027.

2.8 Förslag till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde

Härigenom föreskrivs att 5 § lagen (1988:609) om målsägandebiträde ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Målsägandebiträdet har rätt till ersättning i enlighet med vad som enligt 27 § rättshjälpslagen (1996:1619) gäller för biträde vid rättshjälp. I fråga om ersättningen tillämpas även 29, 43, och 47 §§ rättshjälpslagen.

Föreslagen lydelse

5 §¹

Målsägandebiträdet har rätt till ersättning i enlighet med vad som enligt 27 § rättshjälpslagen (1996:1619) gäller för biträde vid rättshjälp. I fråga om ersättningen tillämpas även 28 § tredje stycket, 29, 43 och 47 §§ rättshjälpslagen.

Denna lag träder i kraft den dag som regeringen bestämmer.

¹ Senaste lydelse 1996:1644.

2.9 Förslag till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden

Härigenom föreskrivs att 2 och 3 §§ lagen (1996:242) om domstolsärenden ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §¹

Om en annan lag än förvaltningslagen (2017:900) innehåller en bestämmelse som avviker från denna lag, tillämpas den bestämmelsen.

Om en annan lag än förvaltningslagen (2017:900) innehåller en bestämmelse som avviker från denna lag, tillämpas den bestämmelsen. *Det gäller dock inte 3 § tredje stycket.*

3 §

I fråga om domstolar och domare tillämpas 1–4 kap. rättegångsbalken. Vid handläggningen av ett ärende består tingsrätten av en lagfaren domare. Om det finns särskilda skäl med hänsyn till ärendets beskaffenhet, får tingsrätten dock bestå av tre sådana domare. När det gäller hovrättens sammansättning tillämpas rättegångsbalkens bestämmelser för tvistemål. Vid omröstning tillämpas 16 eller 29 kap. rättegångsbalken. En skiljaktig mening *skall* antecknas.

I fråga om domstolar och domare tillämpas 1–4 kap. rättegångsbalken. Vid handläggningen av ett ärende består tingsrätten av en lagfaren domare. Om det finns särskilda skäl med hänsyn till ärendets beskaffenhet, får tingsrätten dock bestå av tre sådana domare. När det gäller hovrättens sammansättning tillämpas rättegångsbalkens bestämmelser för tvistemål. Vid omröstning tillämpas 16 eller 29 kap. rättegångsbalken. En skiljaktig mening *ska* antecknas.

När en anställd som inte är lagfaren domare handlägger ett ärende enligt en särskild föreskrift gäller reglerna om jäv i 4 kap. rättegångsbalken.

Rätten är domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde, försvarare eller någon annan.

Denna lag träder i kraft den 1 september 2027.

2.10 Förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619)

Häri genom föreskrivs att 27 § rättshjälpslagen (1996:1619) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

27 §¹

Ett rättshjälpsbiträde har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättningen för arbete ska bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av en timkostnadsnorm. Regeringen meddelar föreskrifter om timkostnadsnormen. Timersättningen får avvika från timkostnadsnormen, om den skicklighet och den omsorg som uppdraget har utförts med eller andra omständigheter av betydelse ger anledning till det. Ersättning till rättshjälpsbiträde får inte avse kostnader för anlåtande av tekniskt biträde.

Med tidsspillan avses tid då rättshjälpsbiträdets arbetstid tas i anspråk och arbete med något uppdrag eller annan uppgift inte kan utföras.

Ersättningen till rättshjälpsbiträde får endast om det finns särskilda skäl avse de merkostnader för tidsspillan och utlägg som har uppstått på grund av att biträdet har sin verksamhet långt ifrån den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen hanterats. På begäran av den rättssökande eller det föreslagna rättshjälpsbiträdets ska förhandsbesked lämnas i frågan om sådana merkostnader omfattas av rätten till ersättning.

Ersättningen till rättshjälpsbiträde får endast om det finns särskilda skäl avse de merkostnader för tidsspillan och utlägg som har uppstått på grund av att biträdet har sin verksamhet långt ifrån den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen hanterats. På begäran av den rättssökande eller det föreslagna rättshjälpsbiträdets ska förhandsbesked lämnas i frågan om sådana merkostnader omfattas av rätten till ersättning. *Högre rätt ska skyndsamt pröva ett överklagande av ett positivt förhandsbesked.*

Ersättning för arbete före ansökan kan endast avse arbete som varit av mindre omfattning eller av brådsökande art. Vid biträdesbyte enligt 26 § andra stycket gäller motsvarande i fråga om det nya biträdets rätt till ersättning för arbete som utförts före beslutet om byte.

Om biträdet genom vårdslöshet eller försummelse har *föranlett* kostnad för rättshjälpen, ska detta beaktas när ersättningen bestäms.

Om biträdet genom vårdslöshet eller försummelse har *orsakat* kostnad för rättshjälpen, ska detta beaktas när ersättningen bestäms.

¹ Senaste lydelse 2009:1253.

Om biträdet har missbrukat sin behörighet att besluta om utredning enligt 17 § eller om substitution enligt 26 § eller om det annars finns särskilda skäl, får ersättningen sättas ned.

När ersättningen bestäms ska i vissa fall en taxa tillämpas. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om taxan *och* om beräkning av ersättningen för tids-
spillan.

Om biträdet har missbrukat sin behörighet att besluta om utredning enligt 17 § eller om substitution enligt 26 § eller om det annars finns särskilda skäl, får ersättningen sättas ned.

När ersättningen bestäms ska i vissa fall en taxa tillämpas. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om taxan, om beräkning av ersättningen för tidsspillan *och om utlägg*.

Denna lag träder i kraft den 1 september 2027.

2.11 Förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619)

Härigenom föreskrivs att 28 § rättshjälpslagen (1996:1619) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

28 §

Ersättning till ett rättshjälpsbiträde fastställs i samband med att den rättsliga angelägenheten avgörs genom dom eller beslut eller när rättshjälpsärendet avslutas på något annat sätt.

Har ett biträde inte begärt ersättning i rätt tid och därigenom förlorat rätten att få ersättningen fastställd av domstolen, får Rättshjälpsmyndigheten fastställa ersättningen under förutsättning att biträdet inte kände till att angelägenheten var anhängig vid domstolen eller att underlåtenheten beror på något annat ursäktligt misstag. *Den del av ersättningen som överstiger rättshjälpsavgiften skall då stanna på staten.*

Har ett biträde inte begärt ersättning i rätt tid och därigenom förlorat rätten att få ersättningen fastställd av domstolen, får Rättshjälpsmyndigheten fastställa ersättningen under förutsättning att biträdet inte kände till att angelägenheten var anhängig vid domstolen eller att underlåtenheten beror på något annat ursäktligt misstag. *Staten ska då stå för den del av ersättningen som överstiger rättshjälpsavgiften.*

Ett rättshjälpsbiträde som framställer anspråk på ersättning ska lämna in en kostnadsräkning till den instans som ska besluta i frågan. En kostnadsräkning som ska till Rättshjälpsmyndigheten eller till en annan domstol än Arbetsdomstolen ska lämnas in genom en elektronisk tjänst. Om det finns särskilda skäl får en kostnadsräkning lämnas in på annat sätt. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om användande av elektronisk tjänst för inlämning av kostnadsräkningar.

Denna lag träder i kraft den dag som regeringen bestämmer.

2.12 Förslag till lag om ändring i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn

Härigenom föreskrivs att 11 § lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 §

En särskild företrädare har rätt till ersättning i enlighet med det som enligt 27 § rättshjälpslagen (1996:1619) gäller för ett rätts-hjälpsbiträde. I fråga om ersättningen tillämpas även 29, 43 och 47 §§ rättshjälpslagen.

En särskild företrädare har rätt till ersättning i enlighet med det som enligt 27 § rättshjälpslagen (1996:1619) gäller för ett rätts-hjälpsbiträde. I fråga om ersättningen tillämpas även 28 § tredje stycket, 29, 43 och 47 §§ rätts-hjälpslagen.

Denna lag träder i kraft den dag som regeringen bestämmer.

2.13 Förslag till lag om ändring i lagen (2005:73) om rätt för Justitiekanslern att överklaga vissa beslut

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (2005:73) om rätt för Justitiekanslern att överklaga vissa beslut ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Justitiekanslern har rätt att överklaga ett beslut av domstol om att

1. avvisa en försvarare eller ogilla en framställning om att avvisa en försvarare, och

2. återkalla ett förordnande av offentlig försvarare eller ogilla en framställning om att ett sådant förordnande skall återkallas.

1. avvisa en försvarare *eller ett målsägandebiträde*, eller ogilla en framställning om *en sådan avvisning*, och

2. *entlediga en offentlig försvarare eller ett målsägandebiträde* eller ogilla en framställning om *ett sådant entledigande*.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 september 2027.

2. Äldre bestämmelser gäller fortfarande för överklagande av beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

3 Ärendet och dess beredning

Regeringen beslutade i april 2024 att ge en särskild utredare i uppdrag att föreslå åtgärder för att bl.a. skapa en mer ändamålsenlig kostnadskontroll över statens utgifter för rättsliga biträden och ta ställning till vissa frågor om enskildas rättigheter på området, som hur rätten till målsägandebiträde kan stärkas (dir. 2024:39).

Utredningen, som antog namnet Utredningen om rättsliga biträden och rättegångskostnader, överlämnade i november 2025 betänkandet Rätts säkerhetens pris (SOU 2025:111). En sammanfattning av betänkandet i relevanta delar finns i *bilaga 1* och betänkandets lagförslag i dessa delar finns i *bilaga 2*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga på regeringens webbplats (regeringen.se) och i Justitiedepartementet (Ju2025/02525).

I denna lagrådsremiss behandlar regeringen merparten av lagförslagen i betänkandet i fråga om åtgärder för en mer ändamålsenlig kontroll över statens utgifter för rättsliga biträden, nämndemäns medverkan i ersättningsbeslut, målsägandens roll i brottmålsprocessen, rätten till målsägandebiträde och målsägandes processuella rättigheter vid talan om enskilt anspråk på grund av brott (avsnitt 6, 7, 9, 10 och 11 i betänkandet). Regeringen avser inte att gå vidare med övriga lagförslag i dessa delar. Betänkandets lagförslag i andra delar bereds vidare inom Regeringskansliet.

Riksdagen har tillkännagett för regeringen det som utskottet anför om att stärka rätten till målsägandebiträde i överrätt (bet. 2021/22:JuU24 punkt 36, rskr. 2021/22:216). Genom förslaget i avsnitt 5.1 är tillkännagivandet tillgodosett och därmed slutbehandlat.

4 Reformbehovet

4.1 Det finns behov av att stärka rättigheterna för målsägande

I regeringens omläggning av kriminalpolitiken genomförs ett grundläggande perspektivskifte från fokus på gärningsmannen till att sätta brottsoffer och samhällets behov av skydd i centrum. Den som utsätts för brott ska kunna räkna med samhällets stöd och skydd. En viktig del i det är att det ska vara enkelt för brottsoffer att ta tillvara sin rätt efter att ha utsatts för ett brott.

Regeringen genomför breda reformer på kriminalpolitikens område (se t.ex. redogörelse för det pågående reformarbetet på kriminalpolitikens

område i propositionen Skärpta regler för unga lagöverträdare [prop. 2025/26:246] s. 64 och 65). Som exempel kan nämnas att regeringen den 9 april 2026 beslutade propositionen Dubbla straff för brott i kriminella nätverk och skärpta straffskalor (prop. 2025/26:218). Förslagen i propositionen är ett led i att åstadkomma ett mer rättvist straffsystem där straffen på ett bättre sätt återspeglar brottslighetens allvar, brottsofferperspektivet ges ett ökat inflytande och samhällsskyddet förbättras. Det kan också nämnas att regeringen den 26 mars 2026 beslutade propositionen Ersättningsregler med brottsoffret i fokus (prop. 2025/26:222). Propositionen innehåller flera lagändringar med syftet att stärka brottsoffrets ställning och minska skadeverkningarna av brott. Regeringen beslutade även den 3 mars 2026 propositionen En mer rättssäker och effektiv domstolsprocess (prop. 2025/26:155). I propositionen lämnas förslag som syftar till att stärka rättssäkerheten, öka effektiviteten i domstolsprocessen och minska påfrestningen för brottsoffer och vittnen som deltar i en rättsprocess.

Att få hjälp av ett juridiskt biträde i en domstolsprocess är ofta av väsentlig betydelse för att brottsoffer ska kunna ta till vara sina rättigheter. Rätten till målsägandebiträde utgör ett viktigt inslag i det ramverk som ska säkerställa en rättssäker och effektiv process. Ett målsägandebiträde kan också spela en betydelsefull roll för brottsoffrets upplevelse av en trygg process. Samtidigt har det framkommit att målsägandens behov av stöd och hjälp under en process i överrätt inte alltid tillgodoses, vilket påverkar målsägandens upplevelse av processen negativt.

Äldre personer kan ha svårare att hantera de praktiska och administrativa konsekvenserna av att ha blivit utsatt för brott och det är vanligt att äldre är beroende av hjälp för att kunna navigera i en rättsprocess. Det finns också kriminella individer och organiserade ligor som särskilt riktar in sig på att begå brott mot äldre människor. För att öka tryggheten hos äldre brottsoffer är det viktigt att de under en rättsprocess får den information och det stöd de behöver. Det finns även andra brottsoffer som kan ha ett särskilt behov av stöd i en rättsprocess, t.ex. personer med en funktionsnedsättning.

I dag finns det ett krav på att en förundersökningsledare omedelbart ska göra en anmälan om målsägandebiträde till rätten när en förundersökning om sexualbrott inletts eller återupptagits, vilket syftar till att skapa en garanti för att ett målsägandebiträde förordnas så tidigt som möjligt under en förundersökning. Enskilda som blivit utsatta för relationsvåld befinner sig också ofta i en särskilt utsatt situation. Brotten sker normalt i slutna rum och likt sexualbrotten är det inte sällan det saknas vittnen till händelseförloppet. Att brottet begås av en person som är närstående till målsäganden innebär också att det kan finnas lojaliteter och känslomässiga bindningar som gör målsäganden särskilt känslig för påverkan när det gäller medverkan i en förundersökning och en eventuellt kommande rättegång. Ett målsägandebiträde har här en viktig roll när det gäller att stödja målsäganden under förundersökningen och förbereda denne inför en kommande rättegång.

En central fråga för den som utsatts för brott är att han eller hon ges goda möjligheter att få sitt skadeståndskrav prövat på ett enkelt och effektivt sätt. Om ett åtal väckts för brottet kan målsäganden föra talan om enskilt anspråk i samma rättegång som åtalet. En gemensam handläggning är ofta

processekonomiskt fördelaktig. För målsäganden innebär en sådan handläggning också att han eller hon får sin talan utförd och prövad enkelt och effektivt. Det är angeläget att den som har utsatts för ett brott ges goda möjligheter att få sin rätt till skadestånd prövad på ett effektivt sätt. Det är också väsentligt för tilltron till rättsväsendet. Det finns därför anledning att se över om målsägandens processuella rättigheter vid talan om enskilt anspråk bör stärkas.

I linje med bedömningarna i utredningen finns det ett behov av att stärka rättigheterna för målsägande och därigenom ytterligare förstärka brottsofferperspektivet i rättsprocessen.

4.2 Det finns samtidigt behov av en mer ändamålsenlig kontroll över statens utgifter för rättsliga biträden

Möjligheten till ett juridiskt biträde syftar ytterst till att den enskilde ska få en rättvis rättegång. För att långsiktigt upprätthålla samhällets möjlighet att ge adekvat stöd och hjälp finns behov av kostnadskontroll. Samhällets resurser ska användas där de bäst behövs och en god hushållning med statens medel är grundläggande för legitimiteten och förtroendet för all statlig verksamhet.

I statens budget finansieras kostnaderna för rättsliga biträden i huvudsak genom anslaget 1:11 Rättsliga biträden m.m. inom utgiftsområde 4 Rättsväsendet. Statens utgifter som omfattas av anslaget har ökat under den senaste tioårsperioden. År 2025 uppgick utgifterna till drygt 4,4 miljarder kronor, vilket är en ökning med nästan 1,7 miljarder kronor sedan 2016. Som framgår av utredningen beror kostnadsutvecklingen till stor del på det ökade antalet förordnanden och uppräknigen av timkostnadsnormen.

Frågan om hur kostnadsutvecklingen för rättsliga biträden kan dämpas har övervägts tidigare. Biträdeskostnadsutredningen har i betänkandet Rättvisans pris (SOU 2014:86) gjort en samlad översyn av de utgifter som finansieras genom anslaget 1:11 Rättsliga biträden m.m. och föreslagit kostnadsdämpande åtgärder. Vissa av utredningens förslag har lett till lagstiftning, se propositionen Mer ändamålsenliga bestämmelser om rättsliga biträden (prop. 2017/18:86). Även Domstolsverket har i rapporten Regeringsuppdrag om rättsliga biträden – Uppdragsredovisning (dnr 2021/503) på regeringens uppdrag gjort en analys över varför ersättningarna från anslaget 1:11 Rättsliga biträden m.m. har ökat och föreslagit åtgärder för att skapa en bättre kostnadskontroll. Vidare har Riksrevisionen granskat om tingsrätterna och Domstolsverket utövar en betryggande kontroll över hanteringen av ersättning till offentliga försvarare och målsägandebiträden i brottmål. Riksrevisionen rekommenderade regeringen att se över regelverket för ersättning till rättsliga biträden i brottmål (Ersättning till rättsliga biträden i brottmål – allvarliga brister i uppföljning och kontroll, RiR 2021:27).

Samhällets resurser är begränsade och de offentliga medlen ska användas på bästa och mest effektiva sätt. Ett effektivt och väl fungerande statligt ersättningsystem gör att förtroendet för de rättsliga biträdena och deras arbete ökar, vilket i förlängningen värnar rättssäkerheten. Det finns

därför behov av att föreslå åtgärder för att skapa en mer ändamålsenlig kostnads kontroll över statens utgifter för rättsliga biträden i syfte att dämpa den samlade kostnadsutvecklingen.

5 Stärkta rättigheter för målsägande

5.1 Stärkt rätt till målsägandebitråde i överrätt

Regeringens förslag

Vid bedömningen av om målsäganden har behov av ett målsägandebitråde i högre rätt ska det beaktas om målet avser brott som har innefattat ett särskilt allvarligt angrepp mot målsägandens liv, hälsa, frihet, frid eller personliga integritet.

Ett målsägandebitråde får förordnas i högre rätt om rätten har att pröva en dom endast i fråga om enskilt anspråk.

Utredningens förslag

Utredningens förslag stämmer överens med regeringens.

Remissinstanserna

Majoriteten av remissinstanserna är positiva till eller har inga synpunkter på utredningens förslag. Till dessa hör bl.a. *Domstolsverket*, *Sveriges advokatsamfund* och *TCO*.

Hovrätten över Skåne och Blekinge framhåller att förslaget framstår som väl avvägt men gör vissa påpekanden i fråga om exemplifieringen i författningssamfundet. *Brottsofferjouren* ser positivt på att rätten till målsägandebitråde i högre rätt utvidgas, men bedömer samtidigt att ytterligare åtgärder krävs för att brottsoffer i praktiken ska ha ”*access to justice*” även i överinstanser.

Åklagarmyndigheten anser att det finns skäl att överväga en återgång till den ordning som gällde innan 2018 års reform och menar att åklagaren förvisso kan tillvarata målsägandens juridiska intressen, men däremot inte bidra med stöd och hjälp på samma sätt som ett målsägandebitråde. *Brottsoffermyndigheten* och *Åklagarmyndigheten* förordar vidare en presumtion för att målsägandebitrådet ska kvarstå i överrätt. Båda remissinstanserna anser att det i vart fall borde vara tillräckligt att det är fråga om allvarliga brott mot målsägandens liv, hälsa, frihet, frid eller personliga integritet, i stället för förslaget krav på särskilt allvarliga brott.

Göta hovrätt anser att det inte finns något behov av att förordna målsägandebitråde i fler fall än vad som görs i dag.

Hovrätten för Övre Norrland avstyrker förslaget om stärkt rätt till målsägandebitråde vid vissa allvarliga brott med hänvisning till att befintlig lagstiftning tillgodoser målsägandens rätt till processuell och juridisk hjälp. Hovrätten ser också en risk för att vissa av utredningens uttalanden kan komma att tillämpas som en presumtion för att målsägandebitråde ska

förordnas vid mål om brott med höga straffvärden. Det skulle för grova brott i princip innebära en återgång till den ordning som gällde före 2018, vilket inte är önskvärt. *Svea hovrätt* avstyrker också förslaget i den delen och menar att målsägandens behov av biträde på grund av brottets allvarlighet och karaktär kan tillgodoses genom utredningens förslag om målsägandestöd. Hovrätten påpekar också att det föreslagna tillägget tar sikte på andra förhållanden än de nuvarande punkterna i samma bestämmelse. Hovrätten instämmer i utredningens bedömning att ett målsägandebiträdes förordnande från tingsrätten inte automatiskt bör kvarstå i hovrätten.

Svea hovrätt tillstyrker förslaget i den delen att målsägandebiträde ska få förordnas i högre rätt om den högre rätten har att pröva en dom endast i fråga om enskilt anspråk.

Skälen för regeringens förslag

Rätten till målsägandebiträde i överrätt

En målsägande har i vissa fall rätt att få ett målsägandebiträde förordnat för sig enligt de förutsättningar som framgår av lagen (1988:609) om målsägandebiträde. Den närmare regleringen av rätten till målsägandebiträde finns i 1 § och har en konstruktion som anger förutsättningarna för att få ett målsägandebiträde med utgångspunkt i olika brottstyper. Målsägandebiträdets uppgifter är att ta till vara målsägandens intressen i målet och lämna stöd och hjälp till målsäganden. Målsägandebiträdet ska även bistå målsäganden med att föra talan om enskilt anspråk om det inte görs av åklagaren (3 §).

Ett målsägandebiträdes förordnande gäller till dess att tiden för att överklaga domen i målet har löpt ut, om inte förordnandet dessförinnan har upphört. Målsägandebiträdets uppgift kvarstår när talan om enskilt anspråk har avskilts enligt 22 kap. 5 § rättegångsbalken för att handläggas enligt reglerna för tvistemål och domen i det målet sedan överklagas. Det gäller dock inte för fall där målet handläggs som ett förenklat tvistemål, dvs. ett mål där det yrkade beloppet inte överstiger ett halvt basbelopp enligt 1 kap. 3 d § rättegångsbalken (se dock förslaget i avsnitt 5.5.). Vidare kvarstår förordnandet om domen har överklagats endast i fråga om enskilt anspråk. (1 a § första stycket och 3 § andra stycket).

Om åklagaren eller den tilltalade har överklagat domen i ansvarsdelen, ska ett målsägandebiträde förordnas i högre rätt under de förutsättningar som anges i 1 §. Vid bedömningen av om målsäganden har behov av ett målsägandebiträde i högre rätt ska det även beaktas om målsäganden ska höras, vad som ska prövas i fråga om enskilt anspråk, och om det finns något annat särskilt skäl. (1 a § andra stycket).

Det finns ett behov av att stärka rätten till målsägandebiträde i överrätt

Reglerna om rätten till målsägandebiträde ändrades 2018. Sedan dess gäller att ett målsägandebiträdes förordnande inte längre per automatik kvarstår i överrätten om ansvarsfrågan överklagas dit av åklagaren eller av den tilltalade. Utgångspunkten är att förordnandet upphör när tiden för att överklaga domen har löpt ut. Ett målsägandebiträde kan i stället förordnas på nytt i överrätten om målsäganden kan anses ha ett behov av biträde där

utifrån de förhållanden som gäller för processen i överrätten (1 a § lagen om målsägandebitråde).

Bakgrunden till ändringen var att målsägandens behov av målsägandebitråde i hovrätt hade minskat till följd av reformen En modernare rättegång (propositionen En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol [prop. 2004/05:131]). Reformen innebar bl.a. att tingsrätten ska spela in en berättelse som lämnas i bevissyfte och att hovrätten som huvudregel ska avstå från att kalla förhörspersonerna på nytt och i stället spela upp inspelningen från tingsrätten.

Regeringen gav 2021 Domstolsverket i uppdrag att göra en utvärdering av 2018 års reform. Det som har framkommit genom Domstolsverkets utvärdering talar för att rätten till målsägandebitråde i överrätt behöver stärkas, eftersom målsägandens behov av stöd och hjälp i processen i högre rätt i vissa fall inte tillgodoses.

Åklagarmyndigheten anser att det finns skäl att överväga en återgång till den ordning som gällde före 2018 års reform. Utredningen anför däremot att de skäl som låg bakom 2018 års reform fortfarande gör sig gällande och att en återgång till den ordning som gällde före reformen inte framstår som en ändamålsenlig lösning. Regeringen delar denna bedömning och anser att det inte finns tillräckliga skäl för att återgå till en ordning där biträdesförordnandet från tingsrätten kvarstår automatiskt vid ett överklagande. Vidare lyfter *Brottsoffermyndigheten* och *Åklagarmyndigheten* frågan om att införa en presumtion för att målsägandebiträdets förordnande ska kvarstå i överrätt. En sådan generell presumtion skulle dock sannolikt leda till en rättstillämpning där det stora flertalet av alla förordnanden i underrätt kvarstår i överrätt när målet överklagas dit. I princip skulle man då närma sig en återgång till den ordning som gällde före 2018 års reform, vilket inte är motiverat.

Hovrätten över Skåne och Blekinge ansluter sig till utredningens bedömning att rätten till målsägandebitråde stärks genom utredningens förslag. *Göta hovrätt* å sin sida anser att det inte finns något behov av målsägandebitråde i överrätt i fler fall än i dag. *Hovrätten för Övre Norrland* anser att befintlig lagstiftning tillgodoser målsägandens rätt till processuell och juridisk hjälp, och menar att även i mål som rör allvarlig brottslighet är behovet av ett målsägandebitråde många gånger begränsat i de fall då frågorna om skadestånd inte är komplicerade och målsäganden inte ska höras på nytt. Likt *Hovrätten för Övre Norrland* avstyrker *Svea hovrätt* förslaget och anser att målsägandens behov av biträde på grund av brottslighetens allvarlighet och karaktär bör tillgodoses med ett målsägandestöd.

Det kan konstateras att det hos remissinstanserna finns olika uppfattningar om behovet av att stärka rätten till målsägandebitråde och vilken som i så fall är den mest ändamålsenliga åtgärden. Av utvärderingen av 2018 års reform har framkommit att reformen påverkat många brottsoffers upplevelse av processen i hovrätten negativt och att regelverket inte i tillräcklig utsträckning tillgodoser brottsoffers behov av stöd och information under processen. Regeringen anser därför att det tydligt framkommit att det finns ett behov av att stärka målsägandens möjlighet att få stöd och hjälp under processen i överrätt. Behovet bör enligt regeringen tillgodoses genom att rätten till målsägandebitråde i överrätt stärks. Det är av vikt att målsägandens rättigheter värnas. Förslaget om stärkt rätt till målsägande-

biträde bedöms vara ett väl avvägt steg för att stärka målsägandens rättigheter i nu aktuellt avseende.

Rätten till målsägandebitråde i överrätt bör stärkas i de fall där målet avser brott som har innefattat ett särskilt allvarligt angrepp mot målsägandens liv, hälsa, frihet, frid eller personliga integritet

En starkt rätt till målsägandebitråde i överrätt bör i enlighet med vad utredningen anger avgränsas till vissa mål där det framstår som särskilt angeläget att en målsägande kan få hjälp av ett sådant biträde. Avgränsningen bör därför ta sikte på mål om vissa allvarligare brott. Det får anses rimligt att en målsägande som utsatts för ett allvarligt brott har ett allmänt behov av stöd och hjälp. Stödbehovet måste generellt sett anses vara större ju allvarligare brott som en målsägande utsatts för eller när brottsligheten varit särskilt integritetskränkande. Att en målsägandes hjälpbehov typiskt sett får anses större vid allvarligare eller särskilt integritetskränkande brott återspeglas också i den trappstegsliknande konstruktionen av 1 § lagen om målsägandebitråde. Rätten till biträde är starkast i mål om sexualbrott följt av mål om brott enligt bl.a. 3 eller 4 kap. brottsbalken.

Det följer visserligen redan av 1 a § lagen om målsägandebitråde att den högre rättens prövning av en målsägandes behov ska göras enligt de allmänna förutsättningarna i 1 § samma lag, vilket innebär att rätten vid behovsprövningen ska ta hänsyn till vilket brott målet gäller. Bestämmelsernas utformning medför dock en viss risk för att hänsyn i första hand tas till de huvudsakligen processuella aspekter som följer av 1 a § andra stycket. Det kan innebära att de allmänna förutsättningarna enligt 1 § inte får tillräckligt genomslag.

Det bör därför förtydligas att prövningen av en målsägandes behov av målsägandebitråde i överrätt bör göras med större generositet vid vissa allvarligare brott. Utredningen föreslår att detta görs genom en bestämmelse som anger att rätten även ska beakta om målet avser brott som innefattat ett särskilt allvarligt angrepp mot målsägandens liv, hälsa, frihet, frid eller personliga integritet.

Brottsoffermyndigheten och *Åklagarmyndigheten* menar att det borde vara tillräckligt att det är fråga om allvarliga brott mot målsägandens liv, hälsa, frihet, frid eller personliga integritet, det vill säga utan kravet på att det ska vara ett särskilt allvarligt brott. Enligt Åklagarmyndigheten finns det annars en risk för att hovrätterna i alltför stor utsträckning tar hänsyn till rubriceringen av aktuell gärning och inte till målsägandens behov av biträde i det enskilda fallet. *Svea hovrätt* påpekar att det föreslagna tillägget tar sikte på helt andra förhållanden än de nuvarande punkterna i samma bestämmelse.

För att regleringen ska träffa de situationer där behovet av stöd och hjälp är som störst anser regeringen att det bör krävas att det är fråga om ett brott som innefattat ett särskilt allvarligt angrepp mot något av de angivna intressena. Att utredningens förslag tar sikte på omständigheter av en delvis annan karaktär än enligt de befintliga punkterna i bestämmelsen är en följd av avsikten att förtydliga att även andra typer av aspekter ska beaktas. Regeringen instämmer därmed i *Hovrätten över Skåne och Blekinges* bedömning att förslaget framstår som väl avvägt. Utredningen lyfter särskilt fram att brott mot liv och hälsa, brott mot frihet och frid och

sexualbrott (3, 4 och 6 kap. brottsbalken) bör kunna omfattas av bestämmelsen, men även andra brott där våld, hot om våld eller frihetsberövande ingår som ett moment i gärningen. Regeringen instämmer i utredningens bedömning att en målsägande vid denna typ av brottslighet kan ha ett särskilt behov av ett målsägandebitråde, även i fall där målsäganden exempelvis inte ska höras, eller där frågan om enskilt anspråk inte är sådan att ett biträde behövs.

I fråga om vilka brott som kan anses ha innefattat ett särskilt allvarligt angrepp bör i enlighet med vad utredningen anger ledning kunna hämtas från brottets straffskala eller det straffvärde som brottet kan antas ha. Om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i tre år, eller om brottets straffvärde inte understiger tre års fängelse, bör brottet i allmänhet vara av sådan karaktär att det kan anses ha innefattat ett särskilt allvarligt angrepp mot målsäganden. Men även i mål om brott som har ett lägre minimistraff eller straffvärde kan brottet vara av sådan karaktär att det ska anses ha innefattat ett särskilt allvarligt angrepp. Så kan vara fallet när det i målet görs gällande att gärningen varit av särskilt hänsynslös art på grund av att gärningsmannen på ett hänsynslöst sätt utnyttjat offrets skyddslösa ställning eller att offret befunnit sig i en utsatt situation eller liknande.

En stärkt rätt till målsägandebitråde i överrätt kommer att få störst praktisk betydelse för processen i hovrätten. Kravet på prövningstillstånd i Högsta domstolen gör att det förhållandevis sällan förordnas ett målsägandebitråde där. Att låta förslaget omfatta även processen i Högsta domstolen kan i enskilda fall få stor betydelse för en målsägande, samtidigt som det inte skulle leda till någon större ökning av kostnaderna. Förslaget bör därför även omfatta processen i Högsta domstolen.

Sammantaget bör det i enlighet med utredningens förslag införas en ny punkt i 1 a § andra stycket lagen om målsägandebitråde som anger att rätten ska beakta om målet avser brott som har innefattat ett särskilt allvarligt angrepp mot målsägandens liv, hälsa, frihet, frid eller personliga integritet.

Rätt till målsägandebitråde när högre rätt endast ska pröva ett enskilt anspråk

I Domstolsverkets utvärdering av 2018 års reform har det redovisats att det finns vissa brister i lagstiftningen som bör ses över när det gäller rätten till målsägandebitråde i överrätt kopplat till enskilda anspråk när en del av talan återkallas eller det enskilda anspråket avskiljs.

Det gäller till att börja med den situationen att en tilltalad först överklagar domen både i ansvarsdelen och i fråga om ett enskilt anspråk, för att i ett senare skede återkalla överklagandet i ansvarsdelen. Målsäganden hamnar då rent praktiskt i samma situation som när domen endast har överklagats i fråga om det enskilda anspråket och målsägandebiträdets uppdrag kvarstår (3 § andra stycket sista meningen lagen om målsägandebitråde), men med den skillnaden att biträdets uppdrag kan ha upphört enligt 1 a § första stycket. När överklagandet i ansvarsdelen inte kvarstår torde hovrätten inte längre kunna förordna ett målsägandebitråde eftersom det krävs att domen är överklagad i den delen (se 1 a § andra stycket). Motsvarande situation torde kunna uppstå om det är åklagaren som har

överklagat och sedan återkallat ett överklagande i ansvarsdelen samtidigt som målsäganden eller den tilltalade har överklagat i skadeståndsdelen.

I Domstolsverkets rapport redovisas vidare att Åklagarmyndigheten påtalat att det finns en brist i lagstiftningen när det gäller möjligheten att förordna målsägandebiträde i högre rätt när ett enskilt anspråk avskilts från ett brottmål där. Om talan om enskilt anspråk avskiljs i hovrätten eller Högsta domstolen och målsäganden inte har ett målsägandebiträde förordnat för sig i den instansen kan målsäganden behöva hjälp från ett målsägandebiträde eftersom åklagaren inte längre kan företräda målsäganden. I den situationen saknas dock rättsliga förutsättningar för att förordna ett målsägandebiträde.

Det är otillfredsställande om en målsägande inte kan få ett målsägandebiträde i ett mål efter att ett överklagande i ansvarsdelen återkallats, medan den som haft ett biträde i underinstansen har kvar sitt biträde i överrätt om domen redan från början överklagats endast i fråga om det enskilda anspråket. På motsvarande sätt är det otillfredsställande att en målsägande saknar möjlighet att få ett målsägandebiträde förordnat för sig i överrätt när ett enskilt anspråk där avskilts från ett brottmål och något målsägandebiträde inte förordnats i brottmålet, medan en målsägande i underrätt har kvar sitt biträde om en talan om enskilt anspråk avskiljs där.

Regeringen anser därför, i likhet med *Svea hovrätt*, att det bör införas en bestämmelse som gör det möjligt att förordna ett målsägandebiträde i högre rätt om rätten har att pröva en dom endast i fråga om ett enskilt anspråk. Med en sådan ordning får den högre rätten möjlighet att förordna ett målsägandebiträde dels i en situation där åklagaren eller den tilltalade återkallat ett överklagande i ansvarsdelen, dels när den högre rätten avskiljer ett enskilt anspråk från ett brottmål för att handläggas som ett tvistemål. Syftet är dock inte att generellt tillskapa en rätt till målsägandebiträde för den som inte haft ett målsägandebiträde i tingsrätten. Utgångspunkten bör vara att ett biträde ska kunna förordnas om en målsägande har haft ett biträde i tingsrätt och målsägandens möjlighet att få hjälp av en åklagare i överrätten har upphört till följd av en återkallelse eller ett avskiljande. Bestämmelsen bör därför ges en fakultativ utformning så att överrätten kan ta hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Som utgångspunkt bör högre rätt inte förordna ett målsägandebiträde vid prövning av en talan om enskilt anspråk om målsäganden inte har haft ett biträde förordnat för sig i tingsrätten (jfr propositionen om utvidgad rätt till målsägandebiträde och förbättrat rättsligt bistånd till brottsoffer utomlands [prop. 1993/94:26] s. 29).

5.2 Stärkt rätt till målsägandebiträde med hänsyn till ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning

Regeringens förslag

Rätten ska vid prövningen av om ett målsägandebiträde ska förordnas enligt 1 § 2 och 3 lagen om målsägandebiträde beakta om det finns ett behov av ett sådant biträde med hänsyn till målsägandens ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning.

Utredningens förslag

Utredningens förslag stämmer överens med regeringens.

Remissinstanserna

Majoriteten av remissinstanserna är positiva till eller har inga synpunkter på utredningens förslag. Till dessa hör bl.a. *Brottsofferjouren*, *Hovrätten för Övre Norrland*, *Institutet för mänskliga rättigheter*, *Kalmar kommun*, *Myndigheten för delaktighet*, *Sveriges advokatsamfund*, *TCO* och *Åklagarmyndigheten*. *Barnombudsmannen* välkomnar att åtgärder föreslås som kan leda till en stärkt rätt till målsägandebitråde för barn och framhåller att det är viktigt att barn har tillgång till stöd, inte minst när barnet har utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående.

Institutet för mänskliga rättigheter anser att bl.a. FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning bör beaktas och menar att konventionen kan få betydelse för utformningen av bestämmelsen. Även *Funktionsrätt Sverige*, som välkomnar förslaget, framför liknande synpunkter och lyfter frågan om det behövs en starkare formulering än ”hänsyn” för att funktionsrättsperspektivet ska få större genomslag. *Funktionsrätt Sverige* och *Myndigheten för delaktighet* lyfter frågor om kompetens hos målsägandebiträden när det gäller bl.a. arbete med personer med funktionsnedsättningar. *Södertörns tingsrätt* föreslår att begreppet ”funktionsnedsättning” byts ut mot ”funktionsvariation”.

Västmanlands tingsrätt har inte något att erinra mot förslaget, men menar att mot bakgrund av att man redan i dag har goda möjligheter att beakta den aktuella typen av omständigheter kan behovet av författningsändringar ifrågasättas. *Göta hovrätt* anser att förslaget är obehövligt eftersom reglerna redan tillämpas på det sätt som följer av förslaget.

Attunda tingsrätt och *Svea hovrätt* avstyrker förslaget och menar att det saknas behov av författningsändringar med hänvisning till de befintliga möjligheterna att förordna målsägandebitråde när det behövs. Att särskilt peka ut vissa grupper kan enligt tingsrätten i stället framstå som att andra grupper inte ska ha motsvarande rätt till målsägandebitråde.

Skälen för regeringens förslag

Rätten till målsägandebitråde

Rätten till målsägandebitråde regleras i 1 § lagen (1988:609) om målsägandebitråde. I mål om sexualbrott enligt 6 kap. brottsbalken ska ett målsägandebitråde förordnas om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av ett sådant biträde (första punkten). Ett målsägandebitråde ska även förordnas i mål om brott mot liv och hälsa eller frihet och frid enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken på vilket fängelse kan följa, eller i mål om rån eller grovt rån enligt 8 kap. 5 eller 6 § brottsbalken, eller i mål om försök, förberedelse eller stämpling till sådana brott. I dessa fall krävs det att det med hänsyn till målsägandens personliga relation till den misstänkte eller andra omständigheter kan antas att målsäganden har behov av ett sådant biträde (andra punkten). Dessutom ska ett målsägandebitråde förordnas i mål om ett annat brott på vilket fängelse kan följa om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan

antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av ett sådant biträde (tredje punkten).

Exempel på omständigheter som kan beaktas i bedömningen av målsägandens behov av målsägandebitråde enligt andra och tredje punkten är bl.a. funktionsnedsättningar, sjukdomar eller att målsäganden är särskilt gammal eller ung (se propositionen om utvidgad rätt till målsägandebitråde, m.m. [prop. 1989/90:158] s. 11 och prop. 1993/94:26 s. 51).

Rätten till målsägandebitråde bör stärkas med hänsyn till ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning

Behovet av målsägandebitråde kan skilja sig åt för olika grupper av personer. Äldre brottsoffer kan vara särskilt utsatta och de kan därför ha ett stort behov av stöd och hjälp för att ta sig igenom en rättsprocess. Vidare kan även en sjukdom eller funktionsnedsättning innebära att målsäganden har ett särskilt behov av stöd och hjälp. Sådana omständigheter kan i vissa fall också ha ett nära samband med hög ålder hos målsäganden. Som framgår av utredningen är äldre personer ofta särskilt utsatta för bedrägerier och liknande brottslighet och det har också framkommit att sådan brottslighet har ökat.

Ett antal remissinstanser ifrågasätter behovet eller avstyrker den föreslagna ändringen. Förslaget välkomnas dock av ett antal andra remissinstanser. *Myndigheten för delaktighet* betonar, liksom utredningen, att personer till följd av åldersrelaterad sjukdom eller funktionsnedsättning kan befinna sig i en utsatt situation och ha svårare att hantera konsekvenserna av ett brott eller orientera sig i en rättsprocess vilket medför behov av stöd från ett målsägandebitråde. *Åklagarmyndigheten* delar utredningens bedömning att det bör tydliggöras att målsägandens ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning särskilt ska beaktas vid behovsbedömningen och menar att förslaget möjliggör en bättre behovsbedömning i det enskilda fallet. Som utredningen pekar på medför regleringens konstruktion en risk för att ett målsägandebitråde inte förordnas i de nu aktuella fallen.

Även om det redan i dag finns en möjlighet att beakta målsägandens ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning vid prövningen av rätten till målsägandebitråde anser regeringen att det finns skäl att stärka rätten till målsägandebitråde så att dessa aspekter får större genomslag i praktiken. Avsikten är inte att andra grupper ska hamna i ett sämre läge och regeringen ser inte heller någon risk för en sådan tillämpning. Utredningen föreslår att en stärkt rätt till målsägandebitråde ska omfatta brott enligt andra och tredje punkten i 1 § lagen om målsägandebitråde. När det gäller sexualbrott enligt första punkten saknas, i enlighet med utredningens bedömning, behov av en stärkt rätt till målsägandebitråde med hänsyn till den starka presumtion som redan finns för att ett sådant biträde ska förordnas enligt den bestämmelsen.

Utredningen föreslår att rätten till målsägandebitråde ska stärkas genom att det förtydligas i de aktuella bestämmelserna att en målsägandes ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning ska beaktas vid rättens prövning av behovet av ett målsägandebitråde. Det framstår enligt regeringen som en ändamålsenlig lösning. Som utredningen anför bör ett sådant förtydligande i lagtexten medföra att ett målsägandebitråde i dessa fall förordnas i större utsträckning än vad som sker enligt hittillsvarande reglering.

Institutet för mänskliga rättigheter anser att FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning bör beaktas och menar att konventionen kan få betydelse för utformningen av bestämmelsen. Även *Funktionsrätt Sverige* framför liknande synpunkter och lyfter frågan om en starkare formulering än ”hänsyn” behöver utformas med ett funktionsrättsperspektiv. Funktionsrätt Sverige och *Myndigheten för delaktighet* lyfter frågor om kompetens hos målsägandebiträden när det gäller bl.a. arbete med personer med funktionsnedsättningar. Regeringen anser att förslaget på ett adekvat sätt stärker rättigheterna för personer med en funktionsnedsättning och att den föreslagna utformningen också ger den flexibilitet som behövs för att kunna ta hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. När det gäller frågor om målsägandebiträdets kompetens ligger dessa utanför det aktuella lagstiftningsärendet. Regeringen anser vidare, i likhet med utredningen, att det väl etablerade begreppet funktionsnedsättning bör användas.

I linje med vad som har anförts i tidigare förarbeten bör både hög och låg ålder kunna beaktas. Att även låg ålder bör beaktas får också stöd av *Barnombudsmannen* som särskilt lyfter fram barns behov av målsägandebiträde. Vidare bör hänsyn kunna tas till både fysiska och psykiska funktionsnedsättningar. Att målsäganden har en hög eller låg ålder, en sjukdom eller en funktionsnedsättning bör i sig inte utgöra ett tillräckligt skäl för att förordna ett målsägandebiträde. I stället bör det vara avgörande vilket behov av stöd och hjälp som målsäganden har till följd av dessa omständigheter. Det kan exempelvis handla om att målsäganden på grund av någon av dessa omständigheter befinner sig i en utsatt situation eller i övrigt har svårigheter att ta till vara sin rätt. Behoven kan se olika ut även bland personer inom samma åldersgrupp eller personer med en viss sjukdom eller funktionsnedsättning, vilket också är något som behöver beaktas i bedömningen.

Sammantaget anser regeringen att en målsägandes ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning bör läggas till bland de omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av behovet av ett biträde enligt 1 § 2 och 3 lagen om målsägandebiträde. I enlighet med utredningens förslag bör de aktuella bestämmelserna i övrigt inte ändras.

5.3 Anmälan om målsägandebiträde ska göras i ett tidigare skede vid brott mot närstående

Regeringens förslag

Skyldigheten för en undersökningsledare att omedelbart göra en anmälan om målsägandebiträde när en förundersökning inletts eller återupptagits ska utökas till att även gälla brott mot en målsägande som är närstående eller tidigare närstående till den misstänkte.

Utredningens förslag

Utredningens förslag stämmer överens med regeringens.

Remissinstanserna

Majoriteten av remissinstanserna är positiva till eller har inga synpunkter på utredningens förslag. Till dessa hör bl.a. *Brottsofferjouren, Hovrätten för Övre Norrland* och *Sveriges advokatsamfund*.

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget och understryker vikten av målsägandebitråde när det gäller relationsbrott. Myndigheten påpekar dock att det kan finnas behov av målsägandebitråde även i fall där polisanmälan rör mindre allvarliga brott när gärningsmannen är närstående till brottsoffret.

Åklagarmyndigheten är positiv till förslaget, men framhåller samtidigt att det redan i dag görs en framställan omedelbart när målsäganden önskar ett biträde och förutsättningar finns. Vidare anför myndigheten att det kan innebära en viss risk för att domstolarna bedömer att underlagen inte är tillräckliga för att förordna ett målsägandebitråde i ett tidigt skede av en förundersökning. Myndigheten poängterar också att förslaget inte innebär en ökad rätt till målsägandebitråde i sig.

Attunda tingsrätt avstyrker förslaget och pekar på att en omedelbar anmälan innebär en risk för bristfälligt underlag, vilket kan leda till att antalet avslagsbeslut ökar. Tingsrätten anser vidare att förundersökningsledare redan gör anmälningar om målsägandebitråde tillräckligt skyndsamt.

Skälen för regeringens förslag

Anmälan om målsägandebitråde

Under förundersökningen ska undersökningsledaren göra anmälan hos rätten, om målsäganden begär att få ett målsägandebitråde eller om det annars finns anledning att förordna ett sådant biträde (23 kap. 5 § rättegångsbalken). Avser förundersökningen sexualbrott enligt 6 kap. brottsbalken, ska anmälan om målsägandebitråde göras omedelbart när förundersökningen har inletts eller återupptagits, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av sådant biträde.

Kravet på omedelbar anmälan infördes 2018. Bakgrunden var att det framkommit att målsägandebitråde inte förordnades tidigt under brottutredningen, trots att ett tidigt biträdeshörordnande hade visat sig ha stor betydelse vid utredning och lagföring av sexualbrott. Vidare förekom det att förundersökningsledare inte sällan avvaktade med att göra en framställan till rätten om förordnande av målsägandebitråde till dess att han eller hon ansåg att behov av biträde förelåg (se propositionen *En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet* [prop. 2017/18:177] s. 71).

Kravet på omedelbar anmälan om målsägandebitråde bör utökas till brott mot en närstående eller tidigare närstående

Brott i nära relation intar en särställning i regleringen om målsägandebitråde, eftersom en målsägandes personliga relation till den misstänkte är en sådan omständighet som i sig kan motivera ett biträdeshörordnande i vissa fall (1 § 2 lagen [1988:609] om målsägandebitråde).

Liksom sexualbrott kan ett brott som sker i nära relation vara förknippat med skam- och skuldkänslor för ett brottsoffer. Relationsbrott begås ofta i hemmet och det är vanligt att det saknas vittnen eller teknisk bevisning. När gärningsmannen är en närstående kan brottsoffret dessutom vara särskilt känslig för påverkan när det gäller viljan att medverka i en utredning

och en efterföljande rättegång. För brottsoffret kan stöd från ett målsägandebitråde ofta ha stor betydelse för målsägandens medverkan i hela rättsprocessen. Det är därför angeläget att ett målsägandebitråde i dessa fall kan förordnas i ett tidigt skede.

Socialstyrelsen anför att det av myndighetens rapporter från skade- och dödsfallsutredningar framgår att det ofta finns ett fönster i samband med brottet eller polisanmälan där målsäganden vill berätta, men att det är vanligt att målsäganden senare inte längre vill eller vågar medverka i förundersökningen. Myndighetens erfarenhet från arbetet med de aktuella utredningarna är att brottsoffren inte alltid erbjuds ett målsägandebitråde i dessa fall. Att det är angeläget med ett tidigt förordnande av målsägandebitråde vid brott i nära relation får stöd av *Socialstyrelsens* yttrande. Även om det i stor uträkning redan i dag görs en anmälan i ett tidigt skede anser regeringen att det bör regleras att utgångspunkten är att anmälan sker omedelbart när det är fråga om brott i nära relation. På så sätt blir det tydligt och förutsägbart vad som gäller, samtidigt som denna ordning därigenom kan få fullt genomslag. En sådan reglering kan förväntas bidra till att ett målsägandebitråde i fler fall förordnas redan i det inledande skedet av en utredning. Det kan i sin tur öka kvaliteten i brottsutredningen, vilket i förlängningen kan öka antalet lagföringar för brott i nära relation. *Attunda tingsrätt* pekar på att med utredningens förslag kan antalet avslagsbeslut komma att öka. De fördelar som förslaget förväntas medföra uppväger dock enligt regeringen de nackdelar som risken för ett ökat antal avslag kan innebära. Eftersom ett målsägandebitråde, som utredningen anger, ofta förordnas i mål om brott i nära relation bör den risken dessutom vara låg. Mot den bakgrunden anser regeringen, i likhet med utredningen, att skyldigheten för en förundersökningsledare att omedelbart göra en anmälan om målsägandebitråde bör utökas till att gälla även för brott i nära relation.

Utredningen föreslår, med utgångspunkt i hur brott i nära relation definieras i annan lagstiftning, att den utökade skyldigheten bör avgränsas till brott mot en närstående eller tidigare närstående person (jfr 4 kap. 3 och 4 a §§ brottsbalken och 1 a § första stycket 3 lagen [1988:688] om kontaktförbud). Vidare föreslår utredningen att i princip alla brott som kan föranleda ett förordnande av målsägandebitråde och som har begåtts inom ramen för en nära relation ska omfattas av den utökade skyldigheten att göra en omedelbar anmälan. *Brottsofferjouren* står bakom utredningens förslag att inte begränsa omedelbarhetskravet till specifika brottstyper och menar att det är av stor betydelse för att reformen ska få genomslag även i situationer där brottsrubriceringen initialt inte klassificeras som exempelvis grov kvinnofridskränkning eller liknande brott. Den föreslagna avgränsningen framstår enligt regeringen som väl avvägd.

Uttrycket närstående eller tidigare närstående bör omfatta personer som den misstänkte är eller har varit gift eller sambo med eller annars har eller har haft en fast parrelation med. Det bör även omfatta barn till den misstänkte och barn till en person som den misstänkte bor eller har bott tillsammans med. Vidare bör den misstänktes föräldrar och syskon omfattas. Även andra nära släktingar bör omfattas, t.ex. mor- och farföräldrar, mosttrar och morbröder samt fastrar och farbröder. Vidare bör ungdomar som har eller har haft ett kärleksförhållande kunna betraktas som närstående eller tidigare närstående till varandra, förutsatt att det rör sig om en

etablerad relation (jfr propositionen Kontaktförbud – ett utökat skydd för utsatta personer [prop. 2024/25:123] s. 47, 48 och 112). Därtill bör även barn och unga som är eller har varit familjehemsplacerade hos den misstänkte omfattas.

Liksom enligt den hittillsvarande regleringen bör gälla att en anmälan inte behöver göras om det är uppenbart att en målsägande saknar behov av ett målsägandebiträde. *Socialstyrelsen* anser, i likhet med utredningen, att undantaget bör tillämpas restriktivt men påpekar också att även i de fall där polisanmälan rör mindre allvarliga fall av ringa misshandel eller ofredande i en nära relation kan det finnas behov av målsägandebiträde. Enligt regeringen bör undantaget kunna aktualiseras t.ex. om en vuxen person har utsatts för ett mindre allvarligt brott som i det enskilda fallet framstår som en bagatellartad händelse av engångskaraktär. Vilka brott det kan röra sig om får avgöras i rättstillämpningen utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. I enlighet med vad utredningen anger bör undantaget dock tillämpas restriktivt. I övrigt bör undantagsbestämmelsen tillämpas på samma sätt som tidigare (se prop. 2017/18:177 s. 90 och 91).

5.4 Avskiljande av talan om enskilt anspråk

Regeringens förslag

När rätten har att ta ställning till en fråga om avskiljande av en talan om enskilt anspråk ska rätten, som skäl mot ett avskiljande, särskilt beakta målsägandens intresse av en fortsatt gemensam handläggning och vilken typ av ersättning som yrkas.

Utredningens bedömning

Utredningens bedömning stämmer inte överens med regeringens förslag. Utredningen bedömer att kraven för att avskilja en talan om enskilt anspråk inte ska ändras.

Remissinstanserna

Majoriteten av remissinstanserna som yttrar sig i denna del instämmer i utredningens bedömning att det saknas tillräckliga skäl för att avskaffa eller begränsa möjligheterna att avskilja en talan om enskilt anspråk. Till dessa hör *Helsingborgs tingsrätt*, *Svea hovrätt*, *Sveriges advokatsamfund*, *Västmanlands tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten*. *Göta hovrätt* delar utredningens bedömning att det är viktigt att möjligheten att avskilja det enskilda anspråket från brottmålet kvarstår.

Brottsofferjouren delar utredningens uppfattning om vikten av att värna huvudregeln att enskilda anspråk på grund av brott ska handläggas gemensamt med brottmålet. I de fall handläggningen av det enskilda anspråket ändå skiljs från brottmålet anser *Brottsofferjouren* att ytterligare skydd för målsäganden behövs.

Skälen för regeringens förslag

Regleringen om avskiljande av talan om enskilt anspråk

När någon utsätts för ett brott uppkommer det inte sällan en skada av något slag, t.ex. en person- eller sakskada. Sådana skador innebär att den skadelidande får ett civilrättsligt anspråk mot skadevållaren. Det kan handla om ett anspråk på skadestånd för exempelvis kränkning, sveda och värk eller inkomstförlust. Talan om ett sådant enskilt anspråk i anledning av ett brott får föras i samband med åtal för brottet. Om anspråket inte tas upp i samband med åtalet, ska talan föras i den för tvistemål stadgade ordningen (22 kap. 1 § rättegångsbalken).

Om talan om enskilt anspråk har tagits upp till behandling i samband med åtalet, får rätten besluta att talan ska handläggas som ett särskilt mål enligt reglerna för tvistemål, om en fortsatt gemensam handläggning skulle medföra väsentliga olägenheter (22 kap. 5 § rättegångsbalken). Som utredningen anger är kravet på väsentliga olägenheter högt ställt och har som syfte att se till att domstolarna så långt som möjligt handlägger ett enskilt anspråk tillsammans med brottmålet.

Gemensam handläggning innebär många fördelar

Det medför många fördelar att handlägga enskilda anspråk som grundar sig på brott i samma rättegång som åtalet. Det är ofta processekonomiskt fördelaktigt med en sådan gemensam handläggning. I stor utsträckning är det samma bevisning som krävs för prövningen av åtalet och det enskilda anspråket. För målsäganden innebär en gemensam handläggning att han eller hon får sin talan utförd och prövad på ett enkelt och snabbt sätt. Den utredning som behövs för skadeståndstalan görs inom ramen för förundersökningen. Om målsäganden ska höras med anledning av åklagarens talan har han eller hon rätt till ersättning av allmänna medel för sin inställelse och behöver inte inställa sig till mer än en rättegång. Även för den tilltalade innebär en gemensam handläggning fördelar genom att han eller hon bara behöver inställa sig till en rättegång och att rättegångskostnaderna begränsas. Också för domstolen finns fördelar med gemensam handläggning av åtal och skadestånd genom att separata rättegångar kan undvikas.

En viktig fördel för målsäganden är att denne som utgångspunkt kan få hjälp av en åklagare med att föra sin talan om enskilt anspråk vid gemensam handläggning. Grundas enskilt anspråk på ett brott som hör under allmänt åtal är åklagaren på målsägandens begäran skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra även målsägandens talan, om det kan ske utan väsentlig olägenhet och anspråket inte är uppenbart obefogat (22 kap. 2 § första stycket rättegångsbalken).

Gemensam handläggning innebär vidare att en målsägandes eventuella ansvar för rättegångskostnader begränsas. När det enskilda anspråket handläggs gemensamt med ett brottmål är det ansvar för en motparts rättegångskostnad som målsäganden kan åläggas som utgångspunkt begränsat till den särskilda kostnad som orsakats av det enskilda anspråket (31 kap. 11 § fjärde stycket och 18 kap. 12 § rättegångsbalken).

I vissa situationer är dock ett avskiljande till fördel för målsäganden. Så kan vara fallet t.ex. då en justering av grunderna för skadeståndsyrkandet aktualiseras eller när det under huvudförhandlingen inträffar omständigheter som medför att målsäganden måste få tillfälle att presentera nytt

material. Ett komplicerat skadeståndsanspråk kan inte heller alltid utredas och förberedas inom ramen för en brottmålsprocess på ett så ingående sätt som kan krävas. Ofta innebär emellertid ett avskiljande att målsäganden kommer i ett sämre läge processuellt sett. Ett avskiljande kan också leda till att målsäganden väljer att i stället återkalla sin talan om enskilt anspråk och därmed inte får sin sak prövad.

Som skäl mot ett avskiljande bör målsägandens intresse av en fortsatt gemensam handläggning och typen av ersättning särskilt beaktas

Det innebär alltså typiskt sett stora fördelar, inte minst för målsäganden, att talan om enskilt anspråk handläggs tillsammans med brottmålet. Mot bakgrund av de fördelar som en gemensam handläggning innebär behandlar utredningen först frågan om möjligheten att avskilja en talan om enskilt anspråk bör avskaffas. I enlighet med utredningens bedömning, som får stöd av remissinstanserna, anser regeringen att det inte finns tillräckliga skäl för att avskaffa möjligheten till avskiljande.

En annan fråga är om det finns skäl att på något sätt begränsa möjligheterna att avskilja en talan om enskilt anspråk. Utredningens bedömning är att det inte framstår som ändamålsenligt att ytterligare begränsa möjligheten till avskiljande genom att ställa upp ett högre krav på avskiljande än det nuvarande kravet på väsentliga olägenheter. Utredningen har i stället övervägt att i lagtext tydligare markera att rätten som skäl mot att avskilja ett enskilt anspråk ska beakta målsägandens intresse av en fortsatt gemensam handläggning och presenterar ett sådant alternativt förslag. Utredningen bedömer dock att det inte finns tillräckliga skäl att genomföra förslaget.

Det bör först och främst framhållas att rätten aktivt bör utnyttja de processuella verktyg som finns, genom att utöva den materiella processledning som krävs för att reda ut ett anspråk i god tid så att ett avskiljande kan undvikas i möjligaste mån. Som framgår av förarbetena bör domstolen genom materiell processledning se till att nödvändiga åtgärder vidtas före huvudförhandlingen. Det kan t.ex. bli aktuellt att påpeka för målsäganden att denne, om han eller hon vill ha förmånen av en samtidig handläggning av skadeståndet, till huvudförhandlingen måste prestera sin bevisning. Vidare kan det finnas behov av att få ett klarläggande av vilka grunder som åberopas (se propositionen om ändring i rättegångsbalken (enskilt anspråk vid förundersökning och rättegång) [prop. 1987/88:1] s. 17). Som *Helsingborgs tingsrätt* framhåller kan ett sätt att minska antalet avskilda skadeståndsanspråk vara att säkerställa att enskilda anspråk kommer in till domstolen i god tid före huvudförhandlingen. I de fall det finns ett målsägandebitråde förordnat bör även biträdet kunna bidra till att talan om enskilt anspråk klarläggs i tid så att ett avskiljande så långt som möjligt kan undvikas.

Med hänsyn till de nackdelar som ett avskiljande av ett enskilt anspråk kan innebära för målsäganden anser regeringen att det finns anledning att ytterligare förstärka målsägandeperspektivet i regleringen av när ett avskiljande får ske. Med nuvarande ordning finns en risk för att en talan avskiljs även i fall där det inte är önskvärt. Som *Brottsofferjouren* anför är det viktigt att värna huvudregeln att enskilda anspråk på grund av brott ska handläggas gemensamt med brottmålet. En gemensam handläggning

bidrar bl.a. till att hålla nere processkostnaderna och minskar risken för att brottsoffer ska behöva hantera parallella rättsprocesser under en längre tid. Ett avskiljande av en talan om enskilt anspråk innebär att målsäganden i vissa fall kan behöva föra sin talan på egen hand och en större risk för att målsäganden behöver stå för motpartens rättegångskostnad.

Regeringen anser därmed, till skillnad från utredningen och ett antal av remissinstanserna, att det i lagtexten på så sätt som framgår av utredningens alternativa förslag bör förtydligas att målsägandens intresse av en fortsatt gemensam handläggning särskilt ska beaktas. Utredningens förslag på hur en skärpning kan åstadkommas framstår alltså enligt regeringen som ändamålsenligt.

Brottsofferjouren anser att i de fall handläggningen av det enskilda anspråket ändå skiljs från brottmålet behövs ytterligare skydd för målsäganden. Men hänsyn till den olägenhet som ett avskiljande kan leda till för målsäganden bör det beaktas att rätten inte nödvändigtvis behöver avskilja hela talan om enskilt anspråk. Om målsägandens talan omfattar flera anspråk kan rätten besluta att endast vissa delar av talan avskiljs (se NJA II 1943 s. 295.)

I vissa fall kan det anses medföra väsentliga olägenheter att handlägga en viss del av talan om enskilt anspråk tillsammans med brottmålet, medan andra delar av det enskilda anspråket bedöms kunna prövas tillsammans med brottmålet utan att medföra några sådana olägenheter. En talan som innefattar exempelvis komplicerade skadeståndsanspråk kan i vissa fall innebära mer omfattande behov av utredning. Andra typer av skadestånd i anledning av brott kan däremot bestämmas på ett mer schabloniserat sätt och kräver därför mindre utredning. Prövningen av ett yrkande om ersättning för kränkning utgår i hög grad från en bedömning av själva gärningen och har därmed ett nära samband med prövningen i ansvarsdelen. Vidare utgår prövningen av kränkningersättningens storlek typiskt sett från ersättningsnivåer i liknande fall vilket medför en mindre komplicerad prövning. När det gäller kränkningersättning bör därför talan som utgångspunkt kunna handläggas tillsammans med brottmålet utan att det medför någon väsentlig olägenhet för rätten, även om talan om enskilt anspråk i andra delar avskiljs. Även andra typer av skadestånd som bedöms på ett schabloniserat sätt, exempelvis ersättning för sveda och värk, bör i många fall på motsvarande sätt kunna fortsatt handläggas tillsammans med brottmålet utan väsentliga olägenheter, även om andra delar av talan skulle avskiljas. Detsamma kan även gälla andra yrkanden om skadestånd som bedöms okomplicerade att fortsatt pröva tillsammans med brottmålet.

För att tydliggöra möjligheten att hantera det enskilda anspråkets olika delar utifrån vad yrkandena avser bör det i den nya bestämmelsen även anges att rätten ska beakta vilken typ av ersättning som yrkas. Det föreslagna tillägget syftar till att rätten som utgångspunkt endast bör avskilja de delar av det enskilda anspråket som föranleder väsentliga olägenheter vid en fortsatt gemensam handläggning.

Sammantaget bör det i 22 kap. 5 § införas ett andra stycke som innebär att rätten, som skäl mot att avskilja ett enskilt anspråk, särskilt ska beakta målsägandens intresse av en fortsatt gemensam handläggning och vilken typ av ersättning som yrkas.

5.5 Målsägandebiträdet ska kvarstå även när en talan om enskilt anspråk avskiljs och handläggs som ett förenklat tvistemål

Regeringens förslag

Ett målsägandebiträdes uppgift att bistå en målsägande med att föra talan om enskilt anspråk i anledning av ett brott ska kvarstå även när talan avskiljs för att handläggas som ett förenklat tvistemål.

Utredningens förslag

Utredningens förslag stämmer överens med regeringens.

Remissinstanserna

Samtliga remissinstanser som yttrar sig över förslaget är positiva till eller har inga synpunkter på utredningens förslag. Till dessa hör bl.a. *Brottsofferjouren*, *Institutet för mänskliga rättigheter*, *Svea hovrätt*, *Sveriges advokatsamfund*, *TCO*, *Västmanlands tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten*.

Skälen för regeringens förslag

Om talan om enskilt anspråk har tagits upp till behandling i samband med åtalet, får rätten besluta att talan skall handläggas som ett särskilt mål enligt reglerna för tvistemål, om en fortsatt gemensam handläggning skulle medföra väsentliga olägenheter (22 kap. 5 § rättegångsbalken). Om det finns ett målsägandebiträde förordnat, och talan om enskilt anspråk avskiljs på den nyss nämnda grunden, kvarstår målsägandebiträdets uppgift att bistå målsäganden att föra talan om enskilt anspråk. Det gäller dock inte om målet handläggs som ett förenklat tvistemål (3 § andra stycket lagen (1988:609) om målsägandebiträde och 1 kap. 3 d § rättegångsbalken).

I de fall där talan om enskilt anspråk behöver avskiljas, och det på grund av det yrkade beloppet rör sig om ett förenklat tvistemål, kan målsäganden varken få hjälp av åklagaren eller ett målsägandebiträde. Målsäganden är i stället hänvisad till att ansöka om rättshjälp. Möjligheten att beviljas rättshjälp i ett förenklat tvistemål är dock begränsad till fall när det finns särskilda skäl (se 11 § 4 rättshjälpslagen [(1996:1619)]).

I tidigare förarbeten har, i fråga om ordinära tvistemål, anförts att skadeståndspröven kan vara lika påfrestande för den som drabbats av brottet och som på nytt tvingas konfronteras med gärningsmannen. När en talan om enskilt anspråk avskiljs av domstolen på grund av att en fortsatt gemensam handläggning skulle medföra väsentliga olägenheter, beror det oftast på att ersättningsfrågan inte är av enkel beskaffenhet. Det ansågs vara olämpligt att missgynna målsäganden just i de mera komplicerade fallen. Eftersom målsägandebiträde förordnas för målsägande som utsatts för allvarliga brott och i mål där omständigheterna är sådana att han eller hon har behov av särskilt stöd och hjälp ansågs det vara rimligt att stödet får omfatta även avskilda skadeståndsanspråk (se prop. 1993/94:26 s. 25).

Regeringen anser, i likhet med utredningen, att de skäl som motiverat att ett biträdesförordnande kvarstår i ett ordinärt tvistemål gör sig gällande även när ett avskilt enskilt anspråk ska handläggas som ett förenklat tvistemål. En målsägande som utsatts för ett brott som motiverat ett biträdesförordnande kan inte anses ha ett mindre behov av hjälp i en skadeståndsprcess med anledning av brottet endast på grund av att anspråket avser ett mindre ekonomiskt värde. När ett enskilt anspråk avskilts till ett förenklat tvistemål enligt 22 kap. 5 § rättegångsbalken bör det i många fall bero på att anspråket, trots det begränsade värdet, inte är av enkel beskaffenhet. Det finns därför skäl att utvidga ett målsägandebiträdes behörighet till att gälla även i de fall där ett enskilt anspråk avskiljs för att handläggas som ett förenklat tvistemål.

Regeringen anser sammantaget att ett målsägandebiträdes uppgift att bistå en målsägande med att föra talan om ett enskilt anspråk bör kvarstå även när talan om enskilt anspråk avskiljs enligt 22 kap. 5 § rättegångsbalken för att handläggas som ett förenklat tvistemål. Undantaget för för-
enklade tvistemål bör därför tas bort från bestämmelsen.

5.6 En särskild kostnadsregel vid vissa brott mot tjänstemän

Regeringens förslag

I mål om skadestånd på grund av brotten våld eller hot mot tjänsteman, grovt våld eller hot mot tjänsteman, angrepp mot tjänsteman, grovt angrepp mot tjänsteman och förolämpning mot tjänsteman ska rätten få bestämma att en part som har förlorat målet eller återkallat sin talan inte ska förpliktas att ersätta motpartens rättegångskostnad, om motparten har dömts för den gärning som talan grundas på. Kostnaden ska då i stället ersättas av allmänna medel. Ett sådant beslut ska inte meddelas om särskilda skäl talar mot det.

Utredningens förslag

Utredningens förslag stämmer i huvudsak överens med regeringens. Utredningen föreslår en annan språklig utformning av bestämmelsen.

Remissinstanserna

Majoriteten av remissinstanserna är positiva till eller har inga synpunkter på utredningens förslag. Till dessa hör bl.a. *Akavia*, *Arbetsförmedlingen*, *Attunda tingsrätt*, *Kalmar kommun*, *Malmö stad*, *Myndigheten för delaktighet*, *Polisförbundet*, *Polismyndigheten*, *Sveriges advokatsamfund* och *Transportstyrelsen*.

Flera remissinstanser, bl.a. *Brottsofferjouren*, *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Svea hovrätt*, *TCO*, *Västmanlands tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten* har synpunkter på den av utredningen föreslagna avgränsningen till mål om skadestånd på grund av brott enligt 17 kap. 1–3 §§ brottsbalken, och menar att tillämpningsområdet bör utökas.

Svea hovrätt lyfter att det i vissa situationer kan vara motiverat med ett begränsat rättegångskostnadsansvar även om gärningsmannen inte dömts för gärningen. Svea hovrätt och Västmanlands tingsrätt efterfrågar klargörande av om den föreslagna kostnadsregeln förutsätter yrkande från tjänstemannen. Vidare lyfter Svea hovrätt ett antal frågor om tolkning och tillämpning av den föreslagna bestämmelsen.

Helsingborgs tingsrätt avstyrker förslaget med hänvisning till att skälen för förslaget framstår som svaga och att det kan förväntas få begränsad praktisk tillämpning.

Skälen för regeringens förslag

Rättegångskostnader i mål om enskilt anspråk

När det gäller fördelningen av ansvaret för rättegångskostnader i ett mål om enskilt anspråk i anledning av brott är utgångspunkten att bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken ska tillämpas, vilket gäller oavsett om talan behandlas i samband med åtalet eller om den handläggs som ett särskilt mål enligt reglerna för tvistemål. När det enskilda anspråket handläggs gemensamt med ett brottmål är dock det ansvar för en motparts rättegångskostnad som målsäganden kan åläggas som utgångspunkt begränsat till den särskilda kostnad som orsakats av det enskilda anspråket (se 31 kap. 11 § fjärde stycket och 18 kap. 12 § rättegångsbalken). Med hänsyn till att utredningen av ett enskilt anspråk ofta sker inom ramen för en förundersökning är det i praktiken sällan som det över huvud taget blir aktuellt att ålägga en målsägande något kostnadsansvar när en talan om enskilt anspråk förs i samband med ett brottmål.

Ett beslut om avskiljande enligt 22 kap. 5 § rättegångsbalken innebär att en målsägandes talan om enskilt anspråk fortsättningsvis handläggs enligt de regler som gäller för tvistemål. Det innebär att rättegångskostnaderna i det avskilda målet ska fördelas enligt de allmänna reglerna om rättegångskostnader i 18 kap. rättegångsbalken.

I tvistemål gäller som huvudregel att den part som förlorar målet ska ersätta den vinnande partens rättegångskostnad i den mån kostnaden skäligen har varit påkallad för tillvaratagande av den vinnande partens rätt (18 kap. 1 och 8 §§ rättegångsbalken). Om ett mål avskrivs på grund av att en part återkallat sin talan ska den part som återkallat sin talan ersätta motparten dennes rättegångskostnad, om inte särskilda omständigheter föranleder att ersättningsskyldigheten ska bestämmas på annat sätt (18 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken).

Bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken kan leda till att en målsägande kan åläggas att ersätta motpartens rättegångskostnad även i situationer där motparten har dömts för det brott som talan grundas på. Situationen kan exempelvis uppstå i vissa fall när skadeståndstalan först prövas i ett brottmål och enbart skadeståndsfrågan överklagas till högre rätt, eller när skadeståndsfrågan avskilts från ett brottmål för att handläggas enligt tvistemålsreglerna. Ersättningsskyldighet kan då uppstå om talan ogillas eller om målet avskrivs på grund av att talan återkallas.

I 6 kap. 6 § skadeståndslagen (1972:207) finns en särskild reglering om att en skadelidande som har tillerkänts skadestånd för kränkning eller särskild anhörigersättning, i ett mål där skadestånd på grund av brottet prövas, inte ska förpliktas att ersätta den skadeståndsskyldiges rättegångs-

kostnader, om inte särskilda skäl föranleder annat. Det gäller även en skadelidande som har tillerkänts skadestånd för fysiskt eller psykiskt lidande eller för särskilda olägenheter på grund av brott, om det finns särskilda skäl.

En särskild kostnadsregel vid vissa brott mot tjänstemän bör införas

Offentliganställda som grupp löper generellt sett en förhöjd risk att utsättas för våld, hot och trakasserier. Anställda med arbetsuppgifter som innefattar myndighetsutövning, och anställda som fattar beslut med stor påverkan för enskilda, är särskilt utsatta.

Företrädare för det allmänna har redan i dag en viss särställning i den straffrättsliga regleringen. I brottsbalken finns en särskild reglering om brott som riktar sig mot allmän verksamhet m.m. (17 kap.). Regleringen ändrades 2025 så att det straffrättsliga skyddet för tjänstemän stärktes. Av förarbetena framgår att offentliganställdas utsatthet ökat under senare år. Samtidigt betonar regeringen vikten av att kunna fortsätta ha offentliga funktioner och tjänstemän som är tillgängliga, exempelvis polismän och socialsekreterare (se propositionen Ett starkare skydd för offentliganställda mot våld, hot och trakasserier m.m. [prop. 2024/25:141] s. 21 och 22).

Det finns viss särreglering i fråga om rättegångskostnader för offentliga funktionärer i lagen (1981:1310) om offentliga funktionärers rätt till gottgörelse för rättegångskostnad i vissa mål m.m. Bestämmelserna innebär att en offentlig funktionär som frias från ett enskilt åtal för brott i utövningen av tjänsten har rätt att få ersättning av sin arbetsgivare för den rättegångskostnad som domstolen har förpliktat målsäganden att betala, men som personen inte har betalat.

Det finns däremot inga specifika regler för offentliganställda som har utsatts för brott i tjänsten i fråga om ansvar för rättegångskostnader vid en talan om enskilt anspråk i anledning av brottet. En offentliganställd som utsatts för brott kan, som utredningen konstaterar, i vissa fall då talan ogillas eller avskrivs komma att drabbas av ersättningskyldighet för motpartens rättegångskostnad i ett mål om skadestånd i anledning av brottet, trots att gärningsmannen har dömts för gärningen. Detta kan framstå som stötande, särskilt med hänsyn till att tjänstemannen drabbats av brottet med anledning av sin tjänsteutövning. Som *Akavia* framhåller utgör offentliganställdas utsatthet för våld, hot och trakasserier inte bara ett allvarligt angrepp mot den enskilde tjänstemannen utan medför även särskilda risker för allmän verksamhet och i förlängningen ett hot mot demokratin. Det finns därför anledning att begränsa skyldigheten att stå för motpartens rättegångskostnader i dessa fall. Samtidigt bör beaktas att även den som döms för ett brott har ett befogat intresse av att kunna skydda sig mot obefogade eller alltför höga ersättningsanspråk. Det framstår därför inte som motiverat att i dessa fall låta motparten stå för sina egna rättegångskostnader.

Även om förslaget som *Helsingborgs tingsrätt* anger kan få begränsad praktisk tillämpning så är det av betydelse för de enskilda personerna i de fall som bestämmelsen kommer att tillämpas. Regeringen instämmer alltså i utredningens bedömning att det bör införas en särskild kostnadsregel som innebär att det allmänna i vissa fall täcker motpartens rättegångskostnad, i en brottsutsatt tjänstemans ställe.

Utformningen av den särskilda kostnadsregeln

En särskild kostnadsregel bör inriktas på de företrädare för det allmänna som är särskilt utsatta för sådana brottsliga gärningar, främst våld och hot om brottslig gärning, som kan ge upphov till en skadeståndstalan i domstol. Regeringen instämmer i utredningens bedömning att bestämmelsen bör skydda sådana tjänstemän som utövar myndighet och som därav löper en förhöjd risk att drabbas av en skadeståndgrundande brottslig gärning. Denna grupp har ett särskilt behov av skydd av den anledningen att de för det allmännas räkning utför arbete av sådan karaktär att de riskerar att utsättas för brottsliga angrepp mot sin person.

Det framstår därför som lämpligt att en särskild kostnadsregel omfattar tjänstemän som begär skadestånd på grund av brotten våld eller hot mot tjänsteman, angrepp mot tjänsteman och förolämpning mot tjänsteman (17 kap. 1–3 §§ brottsbalken). De aktuella brotten utgörs av gärningar som har samband med tjänstemannens myndighetsutövning. Även grova brott enligt 1 och 2 §§ bör omfattas.

Ett antal remissinstanser ifrågasätter den föreslagna avgränsningen. Några remissinstanser, bl.a. *Västmanlands tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten*, menar att det i vissa fall kan få oönskade resultat att en målsägande som utsatts för ett brott och som inte omfattas av tillämpningsområdet inte har något skydd mot kostnadsansvar. Åklagarmyndigheten och *Brottsofferjouren* förordar i stället lösningar som inte är begränsade till en viss kategori av målsägande och Västmanlands tingsrätt anser att utformningen bör övervägas ytterligare. *Svea hovrätt* och *TCO* menar att det avgörande bör vara att tjänstemannen har utsatts för brott just på grund av att han eller hon är tjänsteman eller att brottet har ägt rum i samband med dennes tjänsteutövning. Några remissinstanser, bl.a. *Göteborgs stad* och *TCO*, anser vidare att regeln även borde omfatta 17 kap. 5 § brottsbalken. Åklagarmyndigheten påtalar vidare att en konsekvens av den föreslagna regleringen kan bli att i mål som gäller angrepp på tjänstemannens närstående skulle den närstående inte omfattas av den särskilda ersättningsregeln.

Det är motiverat att de som utför arbete för det allmännas räkning ges en viss särställning när de utsatts för brott med anledning av tjänsten. En utvidgning till en personkrets utöver tjänstemän omfattas inte av beredningsunderlaget och skulle kräva ytterligare utredning i avgränsningsfrågorna. Med hänsyn till att det rör sig om en undantagsregel som syftar till att skapa ett förstärkt processuellt skydd just för sådana tjänstemän som löper förhöjd risk att utsättas för sådana brottsliga gärningar som kan föranleda en skadeståndstalan anser regeringen att en avgränsning till de av utredningen föreslagna brotten är väl avvägd. Genom en avgränsning till skadeståndsanspråk som grundats på något av brotten i 17 kap. 1–3 §§ brottsbalken tillförsäkras att anspråket har erforderlig koppling till tjänstemannens myndighetsutövning.

Som utredningen föreslår bör tillämpningsområdet alltså begränsas till de aktuella brotten. Det är också detta förslag som de ekonomiska konsekvenserna är beräknat på. Som anges av Västmanlands tingsrätt är det dock av vikt att följa utvecklingen och regeringen är beredd att vid behov återkomma med ytterligare förslag.

Kostnadsregeln bör utformas så att rätten ska kunna bestämma att en part som förlorar ett mål eller återkallar sin talan inte ska förpliktas att ersätta motpartens rättegångskostnad och att kostnaden då i stället ska ersättas av allmänna medel. I lagtexten bör begreppet part användas, i stället för det av utredningen föreslagna begreppet tjänsteman. Någon ändring i sak jämfört med utredningens förslag är inte avsedd. Bestämmelsen bör gälla oavsett om tjänstemannen är statligt anställd eller icke-statligt anställd.

För att rätten ska kunna bestämma att tjänstemannen ska befrias från ersättningsskyldighet och att kostnaden i stället ska betalas av allmänna medel bör det ställas upp ett krav på att motparten har dömts för den gärning som talan grundas på. Svea hovrätt lyfter att det i vissa situationer kan vara motiverat med ett begränsat rättegångskostnadsansvar för tjänstemannen även om gärningsmannen inte har dömts för den aktuella gärningen. Med hänsyn till att det rör sig om en undantagsregel bör tillämpningsområdet enligt regeringen tydligt avgränsas till de fall där det är särskilt motiverat att göra avsteg från ordinarie regler om kostnadsansvar. Det bör därför krävas att gärningsmannen har dömts för gärningen. En förutsättning för att den särskilda kostnadsregeln ska bli tillämplig bör vara att tjänstemannen annars skulle bli skyldig att stå för motpartens rättegångskostnad. I fall där sådant ansvar bortfaller med stöd av 6 kap. 6 § skadeståndslagen bör det alltså inte vara aktuellt att tillämpa den föreslagna kostnadsregeln.

Den särskilda kostnadsregeln bör kunna tillämpas även i situationer där rätten har rubricerat den brottsliga gärningen som något annat brott än de nämnda brotten i 17 kap. brottsbalken. Detta uppnås genom att kravet formuleras så att motparten ska ha dömts för den gärning – och inte det brott – som talan grundats på. Svea hovrätt lyfter frågor om vilka gärningsmoment som kan läggas till eller tas bort innan det i brottmålet och skadeståndsmålet inte längre rör sig om samma gärning. Det Svea hovrätt lyfter och tillämpningsfrågor av liknande karaktär är bäst lämpade att hanteras i rättstillämpningen, utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

Som utredningen föreslår bör en ytterligare förutsättning vara att det inte finns särskilda skäl som talar mot att tillämpa den särskilda kostnadsregeln. Därmed kan rätten underlåta att tillämpa regeln exempelvis i de fall anspråket endast har ett ringa samband med det brott som talan grundats på eller att anspråket i övrigt framstår som alltför högt eller obefogat med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Detsamma bör gälla om tjänstemannen genom exempelvis vårdslöshet eller försummelse har orsakat kostnader för motparten på sätt som anges i 18 kap. 6 § rättegångsbalken eller i situationer som ligger nära tillämpningsområdet för den paragrafen.

Svea hovrätt och Västmanlands tingsrätt frågar om tillämpning av den föreslagna bestämmelsen förutsätter ett yrkande från tjänstemannens sida. Enligt regeringens mening bör det inte krävas ett yrkande, utan rätten bör självmant kunna pröva frågan om tillämpning av den föreslagna bestämmelsen.

Den särskilda kostnadsregeln bör införas som en ny paragraf i skadeståndslagen i anslutning till den befintliga bestämmelsen som reglerar brottsoffers ansvar för rättegångskostnader i vissa fall.

6 En mer ändamålsenlig kontroll över statens utgifter för rättsliga biträden

6.1 En digital hantering av kostnadsräkningar

Regeringens förslag

En offentlig försvarare som framställer anspråk på ersättning ska lämna in en kostnadsräkning till rätten. Kostnadsräkningen ska lämnas in genom en elektronisk tjänst. Om det finns särskilda skäl får en kostnadsräkning lämnas in på annat sätt. Detsamma ska gälla juridiska biträden som förordnas enligt lagen om unga lagöverträdare.

Ett rättshjälpsbiträde som framställer anspråk på ersättning ska lämna in en kostnadsräkning till den instans som ska besluta i frågan. En kostnadsräkning som ska till Rättshjälpsmyndigheten eller till en annan domstol än Arbetsdomstolen ska lämnas in genom en elektronisk tjänst. Om det finns särskilda skäl får en kostnadsräkning lämnas in på annat sätt. Detsamma ska gälla målsägandebiträden och särskilda företrädare för barn.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om användande av elektronisk tjänst för inlämning av kostnadsräkningar.

Utredningens förslag

Utredningens förslag stämmer i huvudsak överens med regeringens. Utredningen föreslår en annan utformning av bestämmelsen.

Remissinstanserna

Majoriteten av remissinstanserna är positiva till eller har inga invändningar mot utredningens förslag. Till dessa hör bl.a. *Attunda tingsrätt*, *Domstolsverket*, *Förvaltningsrätten i Luleå*, *Kammarrätten i Göteborg*, *Kammarrätten i Stockholm*, *Kammarrätten i Sundsvall* och *Sundsvalls tingsrätt*. *Justitiekanslern* och *Göta hovrätt* uppger att förslaget skulle bidra till bl.a. en mer enhetlig hantering av kostnadsräkningar, att kostnadskontrollen förbättras och att risken för fel och dubbeldebitering motverkas.

Svea hovrätt och *Västmanlands tingsrätt*, som inte har några invändningar mot förslaget i sig, lyfter frågor om e-tjänstens funktionalitet och att detta måste säkerställas. Svea hovrätt är inte övertygad om att det kommer leda till ökad kostnadskontroll och framhåller bl.a. vikten av att biträdet ger in sin kostnadsräkning vid huvudförhandlingens slut eller i undantagsfall kort därefter. Vidare anger hovrätten att det är en förutsättning att e-tjänsten samspelar med domstolens befintliga system för att effektivitetsvinster ska uppnås.

Förvaltningsrätten i Göteborg välkomnar förslaget och delar utredningens bedömning att, för att säkerställa att e-tjänsten används, ska rättsliga biträden vara skyldiga att använda tjänsten om det inte finns särskilda skäl mot ett sådant inlämnande. Förvaltningsrätten för vidare fram att det bör vara upp till rätten att avgöra vad som utgör sådana skäl och det är viktigt att rätten kan avvisa en kostnadsräkning som utan rättens tillåtelse lämnas in på annat sätt. Även Svea hovrätt anser att utrymmet för att lämna in en kostnadsräkning på ett annat sätt än genom den elektroniska tjänsten bör vara mycket begränsat, medan *Örebro universitet* för fram att den som fortsatt vill lämna kostnadsräkningar på papper borde kunna göra det.

Sveriges advokatsamfund avstyrker förslaget och ifrågasätter behovet av en sådan tjänst. Samfundet framför att en sådan tjänst är svår att hantera rent tekniskt och att det ur ett biträdesperspektiv måste vara möjligt att förbereda kostnadsräkningar i god tid, samtidigt som biträdet behöver kunna tillföra poster nära tiden för inlämning. Eftersom det redan i dag går att skriva ut sammanställningar från tidsrapporteringssystem där samtliga efterfrågade uppgifter ingår och bifoga dessa till kostnadsräkningen har samfundet svårt att se vinsten med det föreslagna systemet. Samfundet ifrågasätter också att eventuella dubbeldebiteringar kommer att synliggöras av systemet och pekar på att det heller inte finns något som tyder på att dubbeldebiteringar utgör ett stort problem.

Skälen för regeringens förslag

Det finns ett behov av att digitalisera hanteringen av rättsliga biträdens kostnadsräkning genom användande av en elektronisk tjänst

Ett yrkande från offentliga försvarare och andra rättsliga biträden om ersättning av allmänna medel förenas normalt med att en kostnadsräkning ges in till domstolen eller myndigheten. Den processrättsliga regleringen är i huvudsak teknikneutral, vilket innebär att kostnadsräkningar kan ges in antingen i fysisk eller elektronisk form.

Redan i dag är det vanligt förekommande att kostnadsräkningar ges in digitalt. Det sker exempelvis genom att ett biträde skickar sin kostnadsräkning till domstolen via e-post, varpå handlingen registreras i målet. Som utredningen för fram är den digitala hanteringen av kostnadsräkningar som sker i dag arbetsbesparande för domstolarna i och med att de inte behöver hantera någon fysisk handling.

Regeringen gav den 11 april 2024 Domstolsverket i uppdrag att förbereda inrättandet av en digital process för rättsliga biträdens kostnadsräkningar i domstol (Ju2021/03425). I Domstolsverkets uppdrag anges bl.a. att den digitala processen ska möjliggöra för rättsliga biträden att ge in kostnadsräkningar på ett standardiserat, strukturerat och användarvänligt sätt samt att processen ska underlätta granskningen och på så vis förbättra domstolarnas kontroll av kostnadsräkningar och möjliggöra att fel och dubbeldebitering kan motverkas. Uppdraget redovisades den 17 november 2025 (DOV 2024/573). Domstolsverkets analys visar att en e-tjänst är den lösning som är lämpligast att använda och som bäst kan möta kraven för en digital process. Det förslag till lösning som presenteras innebär en e-tjänst där rättsliga biträden kan logga in med sin e-legitimation och fylla i uppgifter strukturerat.

En tydlig fördel med en e-tjänst är att det går att uppnå en större enhetlighet i utformningen av biträdens kostnadsräkningar och att de kostnadsräkningar som ges in till domstolarna kommer att innehålla kompletta uppgifter och den information som behövs för att ta ställning till ett ersättningsanspråk. Den ökade enhetligheten främjar en bättre kostnadskontroll samtidigt som en ökad kvalitet i kostnadsräkningarna kan minska behovet av tidskrävande kompletteringar och andra kontrollåtgärder. Sammantaget skulle det, som framhålls av bl.a. *Göta hovrätt*, *Justitiekanslern* och *Kammarrätten i Göteborg*, effektivisera hanteringen av kostnadsräkningar och minska risken för felaktiga kostnadsyrkanden och utbetalningar. Den digitala processen bör också medföra förbättrade möjligheter att ta fram statistik och att göra uppföljningar. Även med beaktande av det som *Sveriges advokatsamfund* för fram bedöms fördelarna med att införa en digital hantering av kostnadsräkningar vara betydande.

Regeringen delar mot denna bakgrund utredningens bedömning att det behövs en ordning där en särskild elektronisk tjänst för kostnadsräkningar används. Det som Sveriges advokatsamfund för fram om vikten av att kunna förbereda och justera kostnadsräkningar är sådana frågor som får beaktas vid utformningen av e-tjänsten. Detsamma gäller de frågor om funktionalitet bl.a. i förhållande till domstolarnas befintliga system som *Svea hovrätt* och *Västmanlands tingsrätt* lyfter.

Kostnadsräkningar ska lämnas in genom en elektronisk tjänst om det inte finns särskilda skäl mot ett sådant inlämnande

Skyldigheten att ge in en kostnadsräkning är inte uttryckligen reglerad i författning, men framgår indirekt av andra bestämmelser och av praxis. Den domstol eller myndighet som bestämmer ersättningen ska göra en noggrann prövning av kostnadsanspråket. Prövningen förutsätter att domstolen eller myndigheten har det beslutsunderlag som behövs, och det har därför ställts upp särskilda krav på kostnadsräkningen (se 20 § rättshjälpsförordningen [1997:404]). Det finns skäl att i lag tydliggöra att ett rättsligt biträde som framställer anspråk på ersättning ska lämna in en kostnadsräkning till den instans som ska besluta i frågan.

En förutsättning för att en elektronisk tjänst ska medföra en ökad kvalitet och enhetlighet av kostnadsräkningarna samt möjliggöra en förbättrad kostnadskontroll är att nyttjandegraden av tjänsten är hög. I likhet med bl.a. *Svea hovrätt* och *Förvaltningsrätten i Göteborg* delar regeringen utredningens bedömning att införandet av en elektronisk tjänst för kostnadsräkningar bör förenas med en skyldighet att ge in kostnadsräkningar genom den elektroniska tjänsten.

Det är dock inte, som utredningen också för fram, motiverat att upprätthålla ett sådant obligatorium i alla situationer. Det kan t.ex. uppstå oförutsedda driftstopp eller andra tekniska problem som omöjliggör en användning av tjänsten. Särskilt i sådana mål där ett ersättningsbeslut ska avkunnas direkt efter en förhandling kan sådana driftstopp medföra betydande olägenheter i handläggningen. För att handläggningen ska kunna fortskrida bör det alltså finnas en möjlighet att undantagsvis lämna in kostnadsräkningen på annat sätt än genom den elektroniska tjänsten. Det bör därför införas en möjlighet att lämna in kostnadsräkningen på annat sätt om det föreligger särskilda skäl. Som *Västmanlands tingsrätt* för fram är

det ytterst upp till rättstillämpningen att avgöra vad som utgör särskilda skäl och avgöra hur en handling som ändå ges in fysiskt ska hanteras.

Sammanfattningsvis delar regeringen utredningens bedömning att rättsliga biträdens kostnadsräkningar ska ges in genom en elektronisk tjänst, om det inte finns särskilda skäl mot ett sådant inlämnande. Någon ändring av hittillsvarande ordning är alltså inte avsedd annat än i fråga om hur kostnadsräkningen ska lämnas in.

Utformningen av regleringen

En reglering som innebär att kostnadsräkningar ska lämnas in genom en elektronisk tjänst innebär en begränsning i de rättsliga biträdenas möjlighet att ge in fysiska handlingar. Som utredningen för fram bör en sådan ändring regleras i lag. Regleringen bör omfatta sådana rättsliga biträden som har rätt till ersättning av allmänna medel. Offentliga ombud i ärenden om hemliga och preventiva tvångsmedel samt i ärenden om anonyma vittnen bör dock inte omfattas, med hänsyn till ärendenas känsliga karaktär och den särskilda hanteringen i de ärendena.

En bestämmelse om skyldigheten att ge in kostnadsräkning och att det ska ske digitalt bör såvitt gäller offentlig försvarare tas in i en ny paragraf i 21 kap. rättegångsbalken. Genom den befintliga hänvisningen till det kapitlet blir bestämmelsen även tillämplig för juridiska biträden som förordnas enligt lagen (2024:782) om förfarandet vid förverkande av egendom och åläggande av företagsbot (6 kap. 1 §). För att bestämmelsen däremot ska gälla för juridiska biträden som förordnas enligt lagen (1964:167) om unga lagöverträdare behöver en hänvisning införas i den lagen.

När det gäller rättshjälpsbiträden bör den nya bestämmelsen tas in i ett nytt tredje stycke i 28 § rättshjälpslagen. På grund av den befintliga hänvisningen till 28 § rättshjälpslagen blir bestämmelsen även tillämplig för offentliga biträden (5 § lagen [1996:1620] om offentligt biträde). För målsägandebiträden och särskilda företrädare för barn finns hänvisningar till rättshjälpslagen i andra ersättningsfrågor än de som regleras i 28 § (se 5 § lagen [1988:609] om målsägandebiträde och 11 § lagen [1999:997] om särskild företrädare för barn). Hänvisningar till den nya bestämmelsen i 28 § tredje stycket rättshjälpslagen bör därför införas i dessa bestämmelser.

Skyldigheten att använda den elektroniska tjänsten bör gälla endast i sådana mål och ärenden som handläggs av en domstol eller myndighet som ligger inom Domstolsverkets verksamhetsområde. I den nya bestämmelsen i rättshjälpslagen bör det därför tydliggöras att skyldigheten att använda e-tjänsten omfattar kostnadsräkningar som ska ges in till Rättshjälpsmyndigheten eller till en annan domstol än Arbetsdomstolen. Det innebär att offentliga biträden som uppträder inför andra myndigheter, t.ex. Migrationsverket eller en övervakningsnämnd, inte omfattas av skyldigheten att använda e-tjänsten.

Bestämmelserna om att kostnadsräkningar ska lämnas in genom en elektronisk tjänst kan behöva kompletteras med verkställighetsföreskrifter. För att upplysa om att det kan finnas sådana föreskrifter bör det även införas bestämmelser om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen kan meddela närmare

föreskrifter om användande av elektronisk tjänst för inlämning av kostnadsräkningar.

6.2 Begreppet tidsspillan regleras i lag

Regeringens förslag

Begreppet tidsspillan ska regleras i lag. Med tidsspillan ska avses tid då den ersättningsberättigades arbetstid tas i anspråk och arbete med något uppdrag eller annan uppgift inte kan utföras.

Utredningens förslag

Utredningens förslag stämmer överens med regeringens.

Remissinstanserna

Majoriteten av remissinstanserna är positiva till eller har inga invändningar mot utredningens förslag. Till dessa hör bl.a. *Justitiekanslern*, *Kalmar kommun*, *Kammarrätten i Göteborg*, *Kammarrätten i Stockholm*, *Sundsvalls tingsrätt* och *Svea hovrätt*. *Sveriges advokatsamfund*, som tillstyrker förslaget, betonar att all restid och väntetid inte kan användas till arbete. *Förvaltningsrätten i Linköping* bedömer att förslaget kan bidra till en tydligare tillämpning, men ställer sig tveksam till att det leder till minskad debitering för tidsspillan. *Göta hovrätt* är i och för sig positiv till förslaget, men anser att det riskerar att inte få önskad effekt.

Några remissinstanser, bl.a. *Kammarrätten i Sundsvall*, *Södertörns tingsrätt* och *Västmanlands tingsrätt*, är tveksamma till behovet av en lagreglering och om förslaget kommer att innebära några förändringar i praktiken. *Attunda tingsrätt* avstyrker förslaget på denna grund.

Kammarrätten i Jönköping påpekar att begreppet arbetstid används i den föreslagna lagtexten utan att definieras, och att det vore lämpligare att använda definitionen som används av Högsta domstolen i NJA 2017 s. 441 i lagtexten, nämligen ”tid som tas i anspråk i samband med ett uppdrag”.

Linköpings tingsrätt lyfter fram att ombud kan ha uppdrag som inte omfattas av det juridiska yrket, som uppdrag i en förening, och föreslår att ”arbete med något uppdrag eller annan uppgift” i lagtexten byts ut till ”annan arbetsuppgift” för att tydliggöra att det avser arbete inom yrkesrollen.

Skälen för regeringens förslag

Rätten till ersättning för tidsspillan

Som utredningen anger är det ofta oundvikligt att tidsspillan uppstår för att ett rättsligt biträde ska kunna utföra sitt uppdrag. Vanligtvis uppstår tidsspillan när ett biträde av olika anledningar måste vidta resor inom ramen för uppdraget. Det kan handla om resor för inställelse till förhandling inför domstol, polisförhör eller möten med frihetsberövade klienter som sitter i häkte eller på anstalt. I samband med den typen av inställelser uppstår det inte sällan väntetid, t.ex. vid inpassering till häkte eller i sam-

band med försenade förhandlingar. Sådan res- och väntetid, som vanligen sker under normal arbetstid, är ofta nödvändig för att ett biträde ska kunna fullgöra sitt uppdrag.

Den grundläggande rätten till ersättning för tidspillan regleras i rättegångsbalken och rätts hjälpslagen (1996:1619). Där framgår att offentliga försvarare och rätts hjälpsbiträden har rätt till skälig ersättning av allmänna medel för tidspillan som uppdraget har krävt (21 kap. 10 § första stycket rättegångsbalken och 27 § första stycket rätts hjälpslagen). Bestämmelserna är tillämpliga även för andra rättsliga biträden. Regleringen kompletteras av Domstolsverkets föreskrifter om tidspillan (DVFS 2025:4), som gäller vid beräkningen av ersättningen.

Av praxis framgår att med tidspillan avses tid då produktivt arbete med något uppdrag inte kan utföras trots att den ersättningsberättigades arbetstid tas i anspråk (se t.ex. ”Advokatens lokalkontor” NJA 2021 s. 520 p. 6). Det finns i dag inte någon närmare definition i författning av begreppet tidspillan.

Det finns ett behov av att definiera begreppet tidspillan i lag

Domstolsverket har i en rapport om statens utgifter för rättsliga biträden anfört att andelen utbetald ersättning som avser tidspillan inte har minskat i förhållande till den totala ersättningen till rättsliga biträden, trots mobil och digital teknikutveckling (Domstolsverket, Regeringsuppdrag om rättsliga biträden – Uppdragsredovisning, dnr 2021/503). Utredningen bedömer att en lämplig åtgärd är att definiera begreppet tidspillan i lag. Som skäl anges att avsaknaden av en definition kan leda till osäkerhet om vilken typ av tid som är ersättningsgill och att en definition skulle tydliggöra att ersättning inte ska utgå för sådan tid som tas i anspråk i samband med ett uppdrag, men där biträdet hade kunnat utföra produktivt arbete med något uppdrag eller med någon annan uppgift. Vidare anges att det finns skäl för en definition i lag med anledning av att den knyter an till förslaget om att i förordning skärpa kraven på en kostnadsräknings innehåll när ersättning för tidspillan begärs.

Några remissinstanser är tveksamma till behovet av en lagreglering. Det har dock inte framkommit några starka skäl mot förslaget. Som utredningen anför bidrar en definition till tydlighet i tillämpningen och knyter an till skärpta krav på innehållet i kostnadsräkningar. Regeringen instämmer därmed, i likhet med majoriteten av remissinstanserna, i utredningens bedömning att begreppet tidspillan bör definieras i lag.

Bestämmelsens närmare utformning

Utgångspunkten för en definition av begreppet tidspillan bör vara i linje med den formulering som förekommer i praxis, det vill säga att det avser tid då arbete med något uppdrag inte kan utföras trots att arbetstid tas i anspråk. Som *Sveriges advokatsamfund* betonar kan all restid och väntetid inte användas till arbete. Det åligger dock den ersättningsberättigade att vid utförande av sitt uppdrag ta till vara de möjligheter som finns att begränsa kostnaderna för det allmänna. Mot bakgrund av den tekniska utvecklingen har möjligheterna att arbeta utanför kontoret utvidgats. Även om visst arbete inte lämpar sig att utföra under t.ex. en resa, kan annat arbete gå att utföra. I enlighet med utredningens förslag bör det därför

förtydligas att rätten till ersättning förutsätter att biträdet inte har kunnat utföra vare sig debiterbart arbete inom ramen för något pågående uppdrag eller arbete med någon annan uppgift, t.ex. administrativa arbetsuppgifter. Denna definition bör i viss mån innebära en begränsning av vad som kan utgöra ersättningsgill tidsspillan i förhållande till hittillsvarande ordning. *Linköpings tingsrätt* förordar en alternativ utformning av bestämmelsen för att tydliggöra att det handlar om arbetsuppgifter inom bitrådets yrkesroll. Regeringen uppfattar det som att Linköpings tingsrätts synpunkt är i linje med vad som följer av utredningens förslag och det finns därmed inte något behov av att ändra lydelsen. Definitionen är i övrigt inte avsedd att innebära någon ändring av hittillsvarande praxis rörande ersättning för tidsspillan. Regeringen bedömer därför att det inte heller finns behov av att ändra lydelsen i enlighet med *Kammarrätten i Jönköpings* förslag.

Sammantaget delar regeringen utredningens bedömning att det bör införas en definition av begreppet tidsspillan i rättegångsbalken och rätts-hjälpslagen där det fastslås att med tidsspillan avses sådan tid då den ersättningsberättigades arbetstid tas i anspråk och arbete med något uppdrag eller annan uppgift inte kan utföras.

6.3 Ett nytt bemyndigande att meddela föreskrifter om utlägg

Regeringens förslag

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om utlägg.

Utredningens förslag

Utredningens förslag stämmer överens med regeringens.

Remissinstanserna

Svea hovrätt är positiv till förslaget. Övriga remissinstanser yttrar sig inte särskilt över förslaget eller har inte någon invändning mot det.

Skälen för regeringens förslag

Offentliga försvarares och rättshjälpsbiträdens rätt till ersättning för utlägg regleras i rättegångsbalken och rättshjälpslagen (1996:1619). Där framgår att offentliga försvarare och rättshjälpsbiträden har rätt till skäligen ersättning av allmänna medel för utlägg som uppdraget har krävt (21 kap. 10 § första stycket rättegångsbalken och 27 § första stycket rättshjälpslagen). Bestämmelserna är tillämpliga även för andra rättsliga biträden.

Det finns föreskrifter om utlägg till rättsliga biträden för mål där brottmålstaxan tillämpas (se t.ex. 9 § DVFS 2025:5). Av brottmålstaxan följer att ersättningsanspråk för utlägg som avser kostnader för resa, logi och uppehälle ersätts med högst de belopp som anges i de avtal om reseförmåner vid tjänsteresa som gäller inom Domstolsverkets verksamhets-

område. För mål där taxan inte är tillämplig finns däremot inte några föreskrifter om utlägg.

Regeringen delar utredningens bedömning att ett bemyndigande att meddela föreskrifter om utlägg skulle kunna förenkla och effektivisera hanteringen av ersättning för utlägg inom såväl det taxesatta som det icke taxesatta området. Mot bakgrund av de fördelar som en schabloniserad ersättning generellt har när det gäller effektivitet och kostnadskontroll bör en föreskrift om utlägg också ha en kostnadsdämpande effekt på anslaget för rättsliga biträden såvitt gäller utlägg.

I likhet med *Svea hovrätt* delar regeringen utredningens bedömning att det bör införas ett nytt bemyndigande för föreskrifter om utlägg. Det bör införas i de befintliga bemyndigandena för taxor och tidsspillan som finns i 21 kap. 10 § tredje stycket rättegångsbalken (fjärde stycket enligt förslaget i avsnitt 6.2) respektive 27 § femte stycket rättshjälpslagen (sjätte stycket enligt förslaget i avsnitt 6.2).

6.4 Överklagade förhandsbesked till distansbiträden ska handläggas skyndsamt

Regeringens förslag

Högre rätt ska skyndsamt pröva ett överklagande av ett positivt förhandsbesked till en distansförvarare eller ett distansbiträde om ersättning för merkostnader.

Utredningens förslag

Utredningens förslag stämmer överens med regeringens.

Remissinstanserna

Göta hovrätt, *Justitiekanslern* och *Kammarrätten i Sundsvall* är positiva till förslaget. Övriga remissinstanser yttrar sig inte särskilt över förslaget eller har inte någon invändning mot det.

Skälen för regeringens förslag

Ersättningen till en offentlig förvarare får endast om det finns särskilda skäl avse de merkostnader för tidsspillan och utlägg som har uppstått på grund av att förvararen har sin verksamhet långt ifrån den ort där domstolen är belägen (distansförvarare). På begäran av den misstänkte eller den föreslagna förvararen ska förhandsbesked lämnas i frågan om sådana merkostnader omfattas av rätten till ersättning (21 kap. 10 § fjärde stycket rättegångsbalken, femte stycket enligt förslaget i avsnitt 6.2). För distansbiträden som har rätt till ersättning enligt 27 § rättshjälpslagen (1996:1619) gäller i huvudsak motsvarande regler (27 § andra stycket rättshjälpslagen, tredje stycket enligt förslaget i avsnitt 6.2).

Ett positivt förhandsbesked till ett distansbiträde innebär att de merkostnader för tidsspillan och utlägg som uppstår på grund av avståndet till domstolsorten omfattas av rätten till ersättning av staten. Ett förhandsbesked

innefattar alltså ett principiellt ställningstagande till statens kostnadsansvar. För att en ordning med förhandsbesked ska fylla sitt syfte att skapa förutsebarhet är ett positivt besked bindande. Ett förhandsbesked får överklagas till högre rätt på samma sätt som beslut om ersättning i övrigt (se propositionen Den enskildes val av rättsligt biträde [prop. 2008/09:232] s. 25). Positiva förhandsbesked kan överklagas av Justitiekanslern.

Högsta domstolen har i avgörandet ”Distansförvararen från Stockholm I” NJA 2019 s. 271, uttalat sig om prövningen i högre rätt av ett överklagat positivt förhandsbesked. Prövningen av ett positivt förhandsbesked ska grundas på de omständigheter som är aktuella vid tidpunkten för den högre rättens prövning. Det innebär att om en distansförvarare har hunnit sätta sig in i ett ärende och de totala kostnaderna för försvaret inte kan förväntas bli avsevärt högre än de redan uppkomna kostnaderna tillsammans med kostnaderna för en ny försvarare, bör det positiva förhandsbeskedet bestå. Det gäller oavsett om det inte funnits tillräckliga skäl för tingsrätten att meddela det positiva förhandsbeskedet.

Eftersom positiva förhandsbesked genererar en kostnad för staten är det angeläget att förhandsbesked inte beviljas i större omfattning än nödvändigt. Som utredningen för fram kan ett lagstadgat skyndsamhetskrav för en högre rätts prövning av ett överklagat positivt förhandsbesked bidra till en snabbare prövning av överklagandet. Ett sådant krav tydliggör vikten av en snabb handläggning. En snabbare handläggning kan minska risken för att överrätten behöver avstå från att ändra ett positivt förhandsbesked på grund av att biträdet vid tidpunkten för den högre rättens prövning har hunnit sätta sig in i ärendet.

Sammantaget delar regeringen, i likhet med *Göta hovrätt*, *Justitiekanslern* och *Kammarrätten i Sundsvall*, utredningens bedömning att det bör införas ett skyndsamhetskrav i överrätt vid prövning av ett överklagat positivt förhandsbesked. Bestämmelser därom bör tas in i anslutning till den befintliga regleringen om distansbiträden i 21 kap. 10 § rättegångsbalken respektive 27 § rättshjälpslagen.

6.5 Justitiekanslern ska få överklaga beslut om entledigande av målsägandebitråde

Regeringens förslag

Justitiekanslern ska ha rätt att överklaga ett beslut av domstol om att entlediga eller avvisa ett målsägandebitråde, eller om att ogilla en sådan framställning.

Utredningens förslag

Utredningens förslag stämmer i huvudsak överens med regeringens. Utredningen föreslår en annan utformning av bestämmelsen.

Remissinstanserna

Attunda tingsrätt och *Justitiekanslern* är positiva till förslaget. Övriga remissinstanser yttrar sig inte särskilt över förslaget eller har inte någon invändning mot det.

Skälen för regeringens förslag

Justitiekanslerns talerätt regleras i lagen (2005:73) om rätt för Justitiekanslern att överklaga vissa beslut. Enligt 2 § i denna lag har Justitiekanslern rätt att överklaga ett beslut av domstol om att avvisa en försvarare eller ogilla en sådan framställning. Det gäller även ett beslut om att återkalla ett förordnande av offentlig försvarare eller ogilla en sådan framställning.

Någon motsvarande möjlighet för Justitiekanslern att överklaga beslut om att entlediga ett målsägandebitråde eller ogilla en sådan framställning finns inte. Enligt 4 § andra stycket lagen om målsägandebitråde ska ett målsägandebitråde entledigas, om det är påkallat med hänsyn till förhållandena i målet eller om det annars finns skäl för det.

Till grund för Justitiekanslerns talerätt i frågor om entledigande respektive avvisning av försvarare ligger det allmännas intresse av att försvarare uppfyller de krav som ställs på redbarhet och lämplighet, se prop. 1984/85:178 s. 38–44. I propositionen anförs att det är ett viktigt allmänt intresse att försvararfunktionen i brottmål fullgörs på ett tillfredsställande sätt. I det ligger både den tilltalades intresse av att försvaret sköts så bra som möjligt och samhällets intresse av att utrednings- och domstolsförfarandet i brottmål inte försvåras eller fördyras i onödan. När en fråga uppkommer om att entlediga en offentlig försvarare på grund av att denne inte uppfyller kraven på redbarhet och lämplighet aktualiseras i regel principiellt betydelsefulla frågor om en försvarares befogenheter och skyldigheter och det allmänna har ett intresse av att dessa frågor kan ställas under högre rätts prövning.

Som utredningen för fram finns det på motsvarande sätt ett allmänt intresse av att målsägandebiträden uppfyller lagstadgade krav på redbarhet och lämplighet och att målsägandebiträdesfunktionen fullgörs på ett tillfredsställande sätt. I likhet med *Attunda tingsrätt* och *Justitiekanslern* delar regeringen utredningens bedömning att det av principiella skäl är viktigt att Justitiekanslern kan överklaga beslut i frågor om entledigande även avseende målsägandebiträden. Justitiekanslerns talerätt bör därför utvidgas på så sätt att Justitiekanslern får rätt att överklaga dessa beslut. Som utredningen konstaterar förutsattes det vid införandet av lagen om målsägandebitråde att ett olämpligt biträde skulle skiljas från uppdraget genom entledigande (se propositionen om målsägandebitråde [prop. 1987/88:107] s. 40–41). Utredningen föreslår dock att även avvisning av målsägandebitråde ska omfattas av Justitiekanslerns talerätt. Ingen remissinstans har haft någon synpunkt på förslaget. Det kan inte uteläutas att det förekommer beslut där bestämmelserna om avvisning tillämpas (jfr 4 § fjärde stycket lagen om målsägandebitråde respektive 12 kap. 5 och 22 §§ rättegångsbalken). För att säkerställa att Justitiekanslerns talerätt i förekommande fall omfattar även dessa beslut, bör i linje med utredningens förslag även beslut om avvisning av målsägandebitråde omfattas.

I enlighet med utredningens förslag bör uttrycket återkallelse av förordnande av offentlig försvarare i hittillsvarande 2 § 2 ersättas med begreppet entledigande (se 21 kap. 6 § rättegångsbalken och propositionen Mer ändamålsenliga bestämmelser om rättsliga biträden [prop. 2017/18:86] s. 36).

6.6 Nämndemäns medverkan i ersättningsbeslut

Regeringens förslag

I brottmål ska en tingsrätt respektive en hovrätt vara domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till ett biträde, en försvarare eller någon annan. Detsamma ska gälla rättens prövning av en fråga om ersättningsskyldighet för kostnad enligt 31 kap. rättegångsbalken eller liknande kostnad.

I tvistemål där nämndemän ska delta ska en tingsrätt respektive en hovrätt vara domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till ett biträde eller någon annan. Detsamma ska gälla i ärenden enligt ärendelagen där nämndemän ingår. Det ska även framgå att denna bestämmelse i ärendelagen inte är subsidiär till annan lag.

En förvaltningsrätt och en kammarrätt ska vara domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till ett biträde eller någon annan i mål där nämndemän ska delta i övrigt.

Utredningens förslag

Utredningens förslag stämmer i huvudsak överens med regeringens. Utredningen föreslår en annan utformning av vissa av utredningens förslag.

Remissinstanserna

Majoriteten av remissinstanserna är positiva till utredningens förslag eller har inte någon invändning mot det. Till dessa hör bl.a. *Förvaltningsrätten i Luleå, Förvaltningsrätten i Stockholm, Göta hovrätt, Kammarrätten i Göteborg, Kammarrätten i Stockholm, Kammarrätten i Sundsvall, Sundsvalls tingsrätt, Västmanlands tingsrätt* och *Örebro universitet*. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* välkomnar förslaget eftersom det förbättrar förutsättningarna att göra en noggrann kostnadskontroll. *Sveriges advokatsamfund*, som tillstyrker förslaget, anser att förslaget inte minskar det allmännas insyn i sådan utsträckning att det framstår som omotiverat.

Attunda tingsrätt, Svea hovrätt och Södertörns tingsrätt, som samtliga ställer sig positiva till förslaget, önskar klargöranden kring om rätten ska eller får besluta om frågorna utan nämndemän. Svea hovrätt lyfter att det i vissa situationer finns praktiska skäl som talar för att nämndemännen deltar i avgörandet av ersättningsfrågan, exempelvis när en dom ska avkunnas. Södertörns tingsrätt för fram att det vid avkunnande kan framstå som otydligt för parter och allmänheten om huruvida nämndemän deltagit i beslutet.

Kammarrätten i Jönköping lyfter frågan om vad som omfattas av formuleringen att rätten är domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till någon annan. *Linköpings tingsrätt* frågar om regleringen kan komma att begränsa domstolarnas möjlighet att delegera beslut om vittnesersättning.

Domstolsverket ifrågasätter om det är lämpligt med olika domförhetsregler för brottmålet i sak respektive för beslutet om ersättning och återbetalningsskyldighet. Domstolsverket för vidare fram att olika domförhetsregler i ett och samma mål kommer att påverka bl.a. domstolarnas verksamhetsstöd för målhantering och att det är viktigt med ett tydliggörande av var ett beslut om ersättning bör framgå. *Helsingborgs tingsrätt* uppger att systematiska skäl talar mot att vissa delar av en dom beslutas av ordföranden ensam medan andra delar av samma dom beslutas av rätten. *Nämndemännens riksförbund*, som avstyrker förslaget, för fram liknande synpunkter. Förbundet anser vidare att argument om tidsbesparing och kostnadseffektivisering inte får ges företräde framför den demokratiska insynen i dömande verksamhet.

Skälen för regeringens förslag

Nämndemäns medverkan i ersättningsbeslut

Som huvudregel beslutar rätten om ersättning till rättsliga biträden i samband med att ett mål avgörs slutligt. Om nämndemän ingår i rätten ska de delta i ersättningsbeslutet.

Vid huvudförhandling i brottmål ska nämndemän som huvudregel ingå i rätten (1 kap. 3 b § och 2 kap. 4 § rättegångsbalken). I dispositiva tvistemål, dvs. mål där förlikning om saken är tillåten, medverkar inte nämndemän. Däremot deltar nämndemän vid huvudförhandling i vissa familjerättsliga mål (14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken, som genom hänvisning tillämpas även i bl.a. mål om vårdnad, boende, umgänge och underhåll enligt 20 kap. 1 § föräldrabalken). I ärenden enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden (ärendelagen) är utgångspunkten att rätten är domför utan nämndemän. Bestämmelsen om domförhet i ärendelagen är dock dispositiv, vilket innebär att särskilda bestämmelser i andra lagar om rättens sammansättning har företräde framför regleringen i ärendelagen (2 och 3 §§ ärendelagen). För vissa ärendetyper finns särskilda regler i den materiella lagstiftningen om att nämndemän under vissa förutsättningar ska medverka i tingsrätt.

I förvaltningsrätt, inklusive migrationsdomstol, ska nämndemän som huvudregel ingå i rätten (17 § lagen [1971:289] om allmänna förvaltningsdomstolar, LAFD, och 16 kap. 1 § andra stycket utlänningslagen [2005:716]). När det gäller kammarrätt ska nämndemän ingå i rätten när det är särskilt föreskrivet (12 § LAFD). Nämndemän deltar inte i Migrationsöverdomstolen.

Rätten bör få avgöra vissa ersättningsfrågor utan nämndemän

Regeringen delar utredningens bedömning att det finns tydliga fördelar med att låta juristdomare fatta beslut i ersättningsfrågor utan medverkan av nämndemän. Det gäller särskilt i mål där rätten inte avkunnar dom efter förhandlingen. Det frigör tid för juristdomaren att i förekommande fall ta

ställning till ersättningsanspråket utanför överläggningen, vilket främjar en noggrannare prövning. Som *Hovrätten över Skåne och Blekinge* särskilt pekar på främjar det också en bättre kostnadskontroll.

De centrala argumenten för nämndemannamedverkan handlar om medborgerlig insyn i dömandet och allmänhetens förtroende för domstolarna. Som utredningen för fram finns det genom bl.a. offentlighetsprincipen goda möjligheter till insyn i domstolarnas verksamhet. Även med beaktande av vad *Nämndemännens riksförbund* för fram bör, i likhet med vad *Sveriges advokatsamfund* anför, en ordning där ersättningsfrågor får avgöras utan nämndemän inte innebära att det allmännas insyn minskar i någon sådan utsträckning att det framstår som omotiverat. Som utredningen anger bör en sådan ordning inte heller få någon generell påverkan på allmänhetens förtroende för domstolarna. Det kan i stället bidra till bättre kostnadskontroll och höjd kvalitet i rättens ersättningsbeslut när mer tid kan ges till de besluten, vilket i längden kan stärka allmänhetens förtroende för domstolarna.

I likhet med en stor majoritet av de remissinstanser som yttrar sig i frågan delar regeringen utredningens bedömning att beslut om ersättning av allmänna medel till rättsliga biträden bör kunna fattas utan nämndemän. Skälen för en sådan ordning väger tyngre än de systematiska skäl mot förslaget som bl.a. *Helsingborgs tingsrätt* för fram. Beslut om ersättning till offentlig försvarare, målsägandebitråde, offentligt bitråde, rättshjälpsbitråde eller särskild företrädare för barn ska alltså kunna fattas av den eller de juristdomare som ingår i rätten. För att åstadkomma en ordning som är enhetlig och enkel att hantera bör samma regler gälla vid beslut om ersättning av allmänna medel till någon annan för dennes medverkan i ett mål, t.ex. målsägande, enskild part, vittne, sakkunnig eller någon annan person. Regleringen innebär inte att nuvarande delegationsmöjligheter rörande exempelvis vittnesersättning förändras.

Att rätten är domför även utan nämndemän i dessa frågor hindrar inte att nämndemän ändå medverkar sådana beslut. Som *Svea hovrätt* och *Södertörns tingsrätt* för fram kan det t.ex. i situationer då dom ska avkunnas av praktiska skäl finnas anledning att låta nämndemännen delta även i avgörandet av ersättningsfrågan. Frågor om exempelvis var ett beslut om ersättning bör framgå, som *Domstolsverket* lyfter, hanteras lämpligast i tillämpningen.

Rätten bör vara domför utan nämndemän även i frågor om återbetalningsskyldighet och liknande frågor

Rättens beslut om ersättning till rättsliga biträden i brottmål har ett nära samband med skyldigheten att ersätta staten för kostnad för offentlig försvarare enligt 31 kap. rättegångsbalken samt andra biträdeskostnader. Det belopp som ska återbetalas är beroende bl.a. av storleken på den ersättning som ska betalas ut till försvararen och andra biträden som förekommit i målet. Utredningen har därför föreslagit att enhetliga domförhetsregler ska gälla för beslut om återbetalningsskyldighet och beslut om ersättning, och att rätten därmed ska vara domför utan nämndemän även i fråga om återbetalningsskyldighet. Detta gäller även återbetalningsskyldighet för andra kostnader enligt 31 kap. rättegångsbalken, som kostnaden för provtagning och analys av blod, urin och saliv. Regleringen bör vara enhetlig och enkel

att hantera. Möjligheten att vara domför utan nämndemän bör följlaktligen omfatta även övriga bestämmelser om ersättningsskyldighet för kostnader i 31 kap. rättegångsbalken och omfattar alltså även andra aktörer i kapitlet än den dömde.

Domstolsverket ifrågasätter om det är lämpligt med olika domförhetsregler i brottmålet i sak respektive ersättning och återbetalningsskyldighet. Det som Domstolsverket har fört fram förändrar dock inte regeringens bedömning att frågor om ersättning bör kunna prövas utan medverkan av nämndemän och att enhetliga domförhetsregler bör gälla även i fråga om återbetalningsskyldighet. En annan ordning skulle innebära att de fördelar som den ändrade domförhetsregeln innebär för prövningen av ersättningsfrågor går förlorade, eftersom rätten normalt behöver ta ställning till ersättningsfrågan innan frågan om återbetalningsskyldighet.

Sammantaget innebär det att både tingsrätt och hovrätt bör vara domför utan nämndemän vid prövning av frågor om återbetalningsskyldighet för kostnad enligt 31 kap. rättegångsbalken eller liknande kostnad, som kostnader för målsägandebiträde eller särskild företrädare för barn.

Utformningen av regleringen

Den föreslagna ordningen enligt vilken rätten får avgöra ersättningsfrågor utan nämndemän bör gälla generellt i domstolar och måltyper där nämndemän deltar i rätten.

De nya domförhetsreglerna i fråga om brottmål bör införas i 1 kap. 3 b § respektive 2 kap. 4 § rättegångsbalken.

När det gäller de tvistemål där nämndemän ska medverka så tillämpas domförhetsreglerna i 14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken antingen direkt eller genom hänvisning till de bestämmelserna. Som utredningen föreslår bör därför ändring göras i dessa bestämmelser.

I fråga om domstolsärenden bör regleringen lämpligen införas genom en generellt tillämplig bestämmelse i ärendelagen. Det bör som utredningen föreslår även förtydligas att bestämmelsen inte är subsidiär i förhållande till bestämmelser i andra lagar om rättens sammansättning.

När det gäller domförhetsreglerna i förvaltningsrätt och kammarrätt bör ändringen göras i 12 och 17 §§ LAFD. Förslaget innebär att rätten är domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan. *Kammarrätten i Jönköping* lyfter frågan om vad som omfattas av den formuleringen. Med någon annan bör avses en part, vittne, sakkunnig eller någon annan person. För en närmare beskrivning av vad som omfattas, se författningskommentarerna till de aktuella bestämmelserna.

7 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag

Lagändringarna ska träda i kraft den 1 september 2027. Lagändringarna om att rättsliga biträden ska lämna in kostnadsräkningar genom en elektronisk tjänst ska dock träda i kraft den dag som regeringen bestämmer.

När det gäller den nya bestämmelsen om en särskild kostnadsregel vid vissa brott mot tjänstemän i skadeståndslagen ska äldre bestämmelser fortfarande gälla om yrkandet om skadestånd har framställts före ikraftträdandet.

När det gäller den nya bestämmelsen om rätt för Justitiekanslern att överklaga ett beslut av domstol om att entlediga eller avvisa ett målsägandebitråde eller ogilla en sådan framställning ska äldre bestämmelser fortfarande gälla för överklagande av beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

Utredningens förslag

Utredningens förslag stämmer i huvudsak överens med regeringens. Utredningen föreslår en annan utformning av övergångsbestämmelsen till skadeståndslagen.

Remissinstanserna

Remissinstanserna har inga synpunkter på utredningens förslag.

Skälen för regeringens förslag

Lagändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. I enlighet med utredningens förslag bedöms de flesta lagändringarna kunna träda i kraft den 1 september 2027. När det gäller förslaget om att rättsliga biträden ska lämna in kostnadsräkningar genom en elektronisk tjänst (avsnitt 6.1) så förutsätter det att en sådan tjänst finns på plats. Regeringen delar därför utredningens bedömning att det bör överlämnas till regeringen att besluta när dessa lagändringar ska träda i kraft.

När det gäller processrättslig lagstiftning är huvudregeln att nya regler blir tillämpliga omedelbart. Det innebär att reglerna ska tillämpas på varje processuell företeelse som inträffar efter det att regleringen har trätt i kraft.

Förslaget om att en särskild kostnadsregel vid vissa brott mot tjänstemän ska införas i skadeståndslagen (1972:207) innebär en förändring av parters ansvar för rättegångskostnader i tvistemål (avsnitt 5.6). I enlighet med vad utredningen anför bör den nya bestämmelsen tillämpas endast i de fall yrkandet om skadestånd har framställts efter ikraftträdandet. Det bör därför införas en övergångsbestämmelse med innebörden att äldre be-

stämmer fortfarande ska gälla om yrkandet om skadestånd har framställts före ikraftträdandet.

Det finns också som utredningen föreslår skäl att införa övergångsbestämmelser i fråga om den nya bestämmelsen i lagen (2005:73) om rätt för Justitiekanslern att överklaga vissa beslut rörande entledigande och avvissning av målsägandebiträde (avsnitt 6.5). Den nya bestämmelsen bör inte tillämpas på beslut som har meddelats före ikraftträdandet. I stället bör äldre bestämmelser fortfarande gälla. I övrigt behövs inte några övergångsbestämmelser.

8 Konsekvenser

Regeringens bedömning

Förslagen om stärkta rättigheter för målsägande leder till bättre möjligheter för brottsoffer att ta tillvara sin rätt. Förslagen förväntas leda till ökade utgifter på anslaget Rättsliga biträden m.m. Förslagen om en mer ändamålsenlig kontroll över statens utgifter för rättsliga biträden förväntas effektivisera och förbättra hanteringen av frågor om ersättning till rättsliga biträden i den dömande verksamheten och sammantaget leda till bättre kontroll över statens utgifter för rättsliga biträden och till minskade utgifter på samma anslag. I enlighet med budgetpropositionen för 2026 motsvaras de ökade utgifterna av de minskade utgifterna.

Förslaget att rättsliga biträden ska använda en elektronisk tjänst för kostnadsräkningar kommer att medföra engångskostnader för Domstolsverket som ryms inom befintliga ekonomiska anslag.

Utredningens bedömning

Utredningens bedömning av de förslag som regeringen avser gå vidare med stämmer överens med regeringens.

Remissinstanserna

Majoriteten av remissinstanserna har inga synpunkter på utredningens bedömning. *Institutet för mänskliga rättigheter* betonar att rätten till en rättvis rättegång och tillgång till rättvisa är centrala aspekter av effektiviteten i rättssystemet och upprätthållandet av mänskliga rättigheter i praktiken. Institutet välkomnar att utredningen har haft begreppet ”*access to justice*” som en principiell utgångspunkt för dess överväganden samt konstaterandet att det processuella regelverket bör vara utformat så att enskilda tillförsäkras effektiva möjligheter att få sin sak prövad. Vidare anför institutet att det i ljuset av samhällsutvecklingen är grundläggande att bl.a. rättssäkerheten och dess finansiering upprätthålls. *Funktionsrätt Sverige* noterar att det saknas en analys utifrån FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning i konsekvensutred-

ningen. På liknande sätt anser *Myndigheten för delaktighet* att konsekvensanalysen behöver utvecklas utifrån ett funktionshindersperspektiv.

Domstolsverket för fram att utredningens ekonomiska analys till stora delar bygger på antaganden som i mångt och mycket ter sig rimliga men som också är svåra att verifiera. Domstolsverket bedömer att det är sannolikt att kostnaderna för utredningens förslag kommer att vara mer omfattande än vad som prognostiserats. Med undantag av kostnaderna hänförliga till framtagandet av en e-tjänst för kostnadsräkningar finns inte utrymme att hantera kostnadsökningarna inom befintliga anslag.

Sveriges advokatsamfund delar den grundläggande uppfattningen att det fordras en ändamålsenlig kostnadskontroll vid hanteringen av offentliga medel, men påpekar att en ökning av statens kostnader för rättsliga biträden är en naturlig följd av den ökade måltillströmningen, som är ett resultat av ändrad lagstiftning. Vidare påpekar samfundet att det av utredningen framgår att antalet timmar per förordnande inte har ökat och att det då ter sig inkonsekvent att staten ökar anslagen till de brottsutredande myndigheterna samtidigt som man vill minska kostnaderna för de rättsliga biträden som företräder den enskilde.

Skälen för regeringens bedömning

Stärkta rättigheter för målsägande

Förslagen om stärkta rättigheter för målsägande kan förväntas förbättra möjligheten för brottsoffer att ta tillvara sin rätt efter att ha utsatts för ett brott. Ett målsägandebitråde kan spela en avgörande roll för brottsoffrets upplevelse av en trygg och rättssäker process. Förslagen om stärkt rätt till målsägandebitråde innebär att brottsoffer kommer att kunna få ett målsägandebitråde förordnat för sig i större utsträckning än vad dagens reglering medger. Exempelvis kan förslaget om stärkt rätt till målsägandebitråde i överrätt förväntas få en positiv inverkan på målsägandens upplevelse av processen i de högre instanserna genom en ökad möjlighet till stöd och hjälp vid allvarliga brott.

Vidare kan förslaget om stärkt rätt till målsägandebitråde med hänsyn till ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning leda till fler biträdesförordnanden och därmed medföra en större trygghet och möjlighet till upprättelse för vissa särskilt utsatta brottsoffer, bl.a. äldre personer. *Funktionsrätt Sverige* och *Myndigheten för delaktighet* efterlyser en analys av konsekvenserna utifrån ett funktionsrättsperspektiv. Funktionsrätt Sverige framhåller vikten av att beakta FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och menar att på samma sätt som när det gäller offentliga försvarare krävs att målsägandebiträden har utbildning om innehållet i konventionen. Utredningen pekar på att en person som till följd av en funktionsnedsättning befinner sig i en utsatt situation kan ha svårare att hantera konsekvenserna av ett brott eller orientera sig i en rättsprocess. Det aktuella förslaget förväntas stärka möjligheterna för brottsutsatta personer med en funktionsnedsättning att ta tillvara sin rätt och därmed leda till ökad rättssäkerhet för denna grupp.

När det gäller förslaget om att en anmälan om målsägandebitråde ska göras omedelbart vid brott inom ramen för en nära relation kan det leda till fler tidiga förordnanden. Ett tidigt förordnande kan ha stor betydelse för en målsägandes benägenhet att delta i en rättsprocess och kan på så vis

förbättra möjligheterna att lagföra personer som begår brott i nära relation. Även i fall där brottsutredningen inte leder till åtal kan ett målsägandebitråde göra stor nytta för de brottsoffer som i ett tidigare skede får tillgång till stöd och hjälp.

Förslagen om stärkt rätt till målsägandebitråde och omedelbar anmälan om målsägandebitråde bedöms kunna leda till en ökad benägenhet hos brottsoffer att delta i brottsutredningar och rättsprocesser. Stödet från ett målsägandebitråde har stor betydelse i exempelvis mål om brott i nära relation. I den typen av mål är det främst flickor och kvinnor som är målsägande. Ett stärkt stöd för målsägande och en ökad lagföring i den typen av mål kan bidra till att bekämpa mäns våld mot kvinnor. Förslaget kan på så vis bidra till en bättre uppfyllelse av regeringens mål för jämställdheten.

Förslagen om stärkt rätt till målsägandebitråde i överrätt och stärkt rätt till sådant biträde med hänsyn till bl.a. ålder samt förslaget om omedelbar anmälan om målsägandebitråde vid brott i nära relation kan leda till att barn som utsatts för brott kommer att få bättre stöd under rättsprocessen. Förslagen bedöms därför bidra till att säkerställa barnets rättigheter enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

När det gäller förslaget om avskiljande av talan om enskilt anspråk och förslaget om att målsägandebitrådet ska kvarstå även när en talan om enskilt anspråk avskiljs och handläggs som ett förenklat tvistemål kommer dessa att stärka brottsoffrets processuella ställning vid handläggning av skadeståndsyrkanden med anledning av brott. Förslaget om en särskild kostnadsregel vid vissa brott mot tjänstemän förväntas vidare stärka de processuella rättigheterna för vissa tjänstemän som utsätts för brott i tjänsten.

Personer som döms för brott kommer också att beröras av förslagen om stärkt rätt till målsägandebitråde på så sätt att en ökning av antalet förordnade målsägandebiträden medför att dömda personer kan komma att åläggas återbetalningsskyldighet för ett målsägandebitrådes ersättning i något fler fall än tidigare.

Förslagen kan vidare förväntas påverka tingsrätter och hovrätter, som kommer att behöva ta ställning till frågan om förordnande av målsägandebitråde i fler fall än tidigare och kalla fler sådana biträden till förhandling. De ekonomiska konsekvenser som detta skulle kunna leda till är inte större än att de ryms inom befintliga ekonomiska anslag. Även Åklagarmyndigheten kan förväntas påverkas av en stärkt rätt till målsägandebitråde genom att åklagare i färre fall än i dag kommer att företräda målsägande i brottmål. Förslagen om att anmälan om målsägandebitråde ska göras omedelbart vid förundersökningar om brott i nära relation påverkar också åklagare och andra förundersökningsledare. Eventuella kostnader som kan komma att uppstå till följd av förslagen kan hanteras inom Åklagarmyndighetens befintliga ekonomiska anslag.

Förslagen om stärkt rätt till målsägandebitråde och stärkta processuella rättigheter för målsäganden innebär utgiftsökningar när det gäller anslaget Rättsliga biträden m.m. De ekonomiska konsekvenserna är hanterade i budgetpropositionen för 2026 (se prop. 2025/26:1, utg.omr. 4 s. 92).

En mer ändamålsenlig kontroll över statens utgifter för rättsliga biträden

Förslagen om en mer ändamålsenlig kontroll över statens utgifter för rättsliga biträden syftar sammantaget till att effektivisera och förbättra hanteringen av frågor om ersättning till rättsliga biträden i den dömande verksamheten och skapa en bättre kostnadskontroll över anslaget 1:11 Rättsliga biträden m.m. (utg.omr. 4). Förslagen kan även få betydelse för rättsliga biträden som finansieras genom anslaget 1:5 Rättsliga biträden m.m. vid domstolsprövning i utlänningsmål (utg.omr. 8). Regeringen delar utredningens bedömning att förslagen kommer att leda till en ökad kvalitet i hanteringen av ersättningsfrågor, vilket är positivt både för rättssäkerheten och ur statsfinansiell synpunkt.

Förslagen berör i huvudsak domstolar samt advokater och andra personer som tar uppdrag som rättsliga biträden och bedöms förenkla och effektivisera hantingen av ersättningsfrågor. Domstolsverket berörs av förslaget om en elektronisk tjänst för kostnadsräkningar och ett förtydligat och utökat bemyndigande att meddela föreskrifter om utlägg.

Förslagen om att rättsliga biträden ska använda en e-tjänst för att lämna in kostnadsräkningar och att rätten ska få avgöra ersättningsfrågor utan nämndemän bör, tillsammans med förslagen på förordningsnivå om skärpta krav på kostnadsräkningar, enligt utredningen ha märkbara kostnadsdämpande effekter. Som utredningen för fram bör förslagen bidra till en bättre kostnadskontroll, ett mer effektivt ersättningssystem och den samlade kostnadsdämpande effekten bör på sikt vara betydande.

Som utredningen för fram kommer framtagandet av en elektronisk tjänst för kostnadsräkningar att medföra engångskostnader för Domstolsverket. Kostnaden för att bygga en e-tjänst har av Domstolsverket uppskattats till 13 miljoner kronor. Till det kommer årliga kostnader för underhåll och förvaltning av tjänsten. Det kan även, som *Svea hovrätt* pekar på, bli nödvändigt med informationsinsatser till brukarna av den elektroniska tjänsten. Kostnaderna hänförliga till e-tjänsten rymms, som *Domstolsverket* för fram, inom befintliga ekonomiska anslag.

Förslaget att begreppet tidsspillan ska definieras i lag bör i enlighet med utredningens bedömning få en viss kostnadsdämpande effekt på kostnaderna för rättsliga biträden såvitt avser ersättning för tidsspillan. Utredningen bedömer att förslaget kommer leda till en kostnadsbesparing om cirka 5 miljoner kronor per år.

Även förslagen om att överklagade förhandsbesked till distansbiträden ska handläggas skyndsamt och införandet av ett nytt bemyndigande att meddela föreskrifter om utlägg bör i enlighet med utredningens bedömning leda till vissa kostnadsdämpande effekter. Det är också positivt för den enskilde med ett snabbt beslut i frågor om förhandsbesked.

Därutöver finns förslag från utredningen om ändringar på lägre författningsnivå än lag som bedöms leda till betydande kostnadsdämpande effekter, inte minst förslaget om en utvidgning av brottmålstaxan.

Den sammantagna bedömningen är att förslagen kommer att skapa förutsättningar för mer noggranna kontroller av rättsliga biträdens ersättningsanspråk och förbättra effektiviteten i det statliga ersättningssystemet. Som utredningen för fram bör förslagen ha en märkbar kostnadsdämpande effekt på anslaget Rättsliga biträden m.m.

I enlighet med budgetpropositionen för 2026 bedömer regeringen att de ökade utgifterna motsvaras av de minskade utgifterna. Regeringen avser att analysera vilka ytterligare åtgärder som kan vidtas för att dämpa den samlade kostnadsutvecklingen för rättsliga biträden, däribland åtgärder för att prioritera stödet till domstolarna i frågor om kostnadsräkningar.

Övriga konsekvenser

Förslagen bedöms i övrigt inte medföra några konsekvenser för miljön, det kommunala självstyret, sysselsättningen och offentlig service i olika delar av landet, företags förutsättningar, eller för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen.

9 Författningskommentar

9.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

1 kap.

3 b § Tingsrätten ska vid huvudförhandling i brottmål bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Om en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän. *Vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde, försvarare eller någon annan, och i fråga om ersättningsskyldighet för kostnad enligt 31 kap. eller liknande kostnad, är tingsrätten domför utan nämndemän.*

Vid huvudförhandling i mål om brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader är tingsrätten domför utan nämndemän, om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter och det i målet inte är fråga om företagsbot.

Vid huvudförhandling i mål om brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i högst två år är tingsrätten domför utan nämndemän, om huvudförhandlingen hålls gemensamt med förhandlingen i häktningsfrågan enligt 24 kap. 13 a §.

Om det finns skäl för det, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver vad som följer av första stycket. Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän. Om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats gäller första stycket andra meningen i fråga om domförhet.

Paragrafen innehåller bestämmelser om tingsrättens sammansättning vid huvudförhandling i brottmål. Övervägandena finns i avsnitt 6.6.

I *första stycket tredje meningen*, som är ny, anges ett undantag från huvudregeln i första meningen om att nämndemän ska ingå i rätten vid huvudförhandling i brottmål. Undantaget innebär att tingsrätten får avgöra frågor om ersättning av allmänna medel till biträde, försvarare eller någon annan utan medverkan av nämndemän. Rätten är då domför med en lagfaren domare, eller i förekommande fall två lagfarna domare. I detta innefattas bl.a. beslut enligt 11 kap. 6 §, 21 kap. 10–12 §§, 31 kap. 2 §,

36 kap. 24 §, 38 kap. 7 § och 40 kap. 17 § rättegångsbalken. Med någon annan avses t.ex. en målsägande, enskild part, vittne eller sakkunnig.

Även frågor om ersättningskyldighet för kostnad enligt 31 kap. rättegångsbalken eller liknande kostnad får avgöras utan medverkan av nämndemän. Med liknande kostnad avses kostnader för ett målsägande-biträde eller en särskild företrädare för barn.

2 kap.

4 § Hovrätten är domför med tre lagfarna domare. I mål som överklagats från tingsrätt ska dock minst fyra lagfarna domare delta när hovrätten avgör målet, om tingsrätten bestått av tre lagfarna domare. Om en av de lagfarna domarna får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fem lagfarna domare får inte delta i hovrätten.

I brottmål gäller, i stället för bestämmelserna i första stycket, att hovrätten är domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Om en av de lagfarna domarna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Om det inte finns anledning att döma till svårare straff än böter och om det i målet inte är fråga om företagsbot, är hovrätten domför även med den sammansättning som anges i första stycket. *Hovrätten är domför i den sammansättningen även vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde, försvarare eller någon annan, och i fråga om ersättningskyldighet för kostnad enligt 31 kap. eller liknande kostnad, samt vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling.*

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd ska hovrätten bestå av tre lagfarna domare. Ett prövningstillstånd som inte är begränsat enligt 49 kap. 14 a § första stycket får dock meddelas av en lagfaren domare, om frågan är enkel.

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse eller efter det att ett överklagande har förfallit vid ett sammanträde som avses i 50 kap. 10 § eller 51 kap. 10 § är hovrätten domför med en lagfaren domare. Detsamma gäller vid beslut om undanröjande av tingsrättens avgörande sedan käromålet återkallats.

Åtgärder som endast avser beredandet av ett mål får utföras av en lagfaren domare i hovrätten eller, om de inte är av sådant slag att de bör förbehållas lagfarna domare, av någon annan som har tillräcklig kunskap och erfarenhet och som är anställd vid en allmän domstol, en allmän förvaltningsdomstol eller en hyresnämnd. Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om detta.

Bestämmelserna i 4 kap. 13 § gäller även för andra än domare när de utför åtgärder enligt femte stycket.

Paragrafen innehåller bestämmelser om hovrättens sammansättning och regler om delegering av beredningsuppgifter. Övervägandena finns i avsnitt 6.6.

I *andra stycket* görs ett tillägg som innebär att hovrätten, vid en huvudförhandling i brottmål där nämndemän ska ingå, får avgöra frågor om ersättning av allmänna medel till biträde, försvarare eller någon annan utan medverkan av nämndemän. Ändringen motsvarar den ändring som görs i 1 kap. 3 b § beträffande tingsrättens sammansättning vid en huvudförhandling i brottmål, se författningskommentaren till den paragrafen.

Övrig ändring är endast språklig.

21 kap.

10 § En offentlig försvarare har rätt till skäligen ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättningen för arbete ska bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av en timkostnadsnorm. Regeringen meddelar föreskrifter om timkostnadsnormen.

Timersättningen får avvika från timkostnadsnormen, om den skicklighet och den omsorg som uppdraget utförts med eller andra omständigheter av betydelse ger anledning till det.

Med tidsspillan avses tid då försvararens arbetstid tas i anspråk och arbete med något uppdrag eller annan uppgift inte kan utföras.

När ersättningen bestäms ska i vissa fall en taxa tillämpas. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om taxan, om beräkning av ersättningen för tidsspillan och om utlägg.

Ersättningen till offentlig försvarare får endast om det finns särskilda skäl avse de merkostnader för tidsspillan och utlägg som har uppstått på grund av att försvararen har sin verksamhet långt ifrån den ort där domstolen är belägen. På begäran av den misstänkte eller den föreslagna offentliga försvararen ska förhandsbesked lämnas i frågan om sådana merkostnader omfattas av rätten till ersättning. *Högre rätt ska skyndsamt pröva ett överklagande av ett positivt förhandsbesked.*

En offentlig försvarare får inte förbehålla sig eller ta emot ersättning av den misstänkte. Har detta skett är förbehållet utan verkan och den offentliga försvararen ska till den misstänkte betala tillbaka vad han eller hon har tagit emot. Den offentliga försvararen får dock förbehålla sig och ta emot skäligen ersättning för tidsspillan och utlägg som enligt femte stycket inte omfattas av försvararens rätt till ersättning av allmänna medel.

Paragrafen innehåller bestämmelser om ersättning till offentliga försvarare. Övervägandena finns i avsnitt 6.2 (tredje stycket), 6.3 (fjärde stycket) och 6.4 (femte stycket).

I tredje stycket, som är nytt, införs en definition av begreppet tidsspillan. Med tidsspillan avses sådan tid då försvararens arbetstid tas i anspråk och arbete med något uppdrag eller annan uppgift inte kan utföras. Att tidsspillan ska avse tid då arbete med något uppdrag eller annan uppgift inte kan utföras innebär att rätt till ersättning för tidsspillan förutsätter att försvararen varken kan utföra debiterbart arbete med något uppdrag eller arbete med någon annan uppgift, som t.ex. administrativa arbetsuppgifter. Definitionen innebär därutöver inte någon ändring av hittillsvarande praxis rörande ersättning för tidsspillan.

I fjärde stycket görs ett tillägg som innebär att bemyndigandet omfattar även föreskrifter om utlägg.

I femte stycket görs ett tillägg om att högre rätt skyndsamt ska pröva ett överklagande av ett positivt förhandsbesked.

Övriga ändringar är endast språkliga och redaktionella.

22 kap.

5 § Har talan om enskilt anspråk tagits upp till behandling i samband med åtalet, får rätten förordna att talan ska handläggas som ett särskilt mål enligt reglerna för tvistemål, om en fortsatt gemensam handläggning skulle medföra väsentliga olägenheter.

Som skäl mot ett avskiljande enligt första stycket, ska rätten särskilt beakta målsägandens intresse av en fortsatt gemensam handläggning och vilken typ av ersättning som yrkas.

Paragrafen behandlar domstolens möjlighet att avskilja ett skadeståndsräkande som tagits upp till handläggning i ett brottmål. Övervägandena finns i avsnitt 5.4.

I *andra stycket*, som är nytt, görs ett tillägg som rör bedömningen av frågan om avskiljande enligt första stycket. Vid bedömningen ska rätten som skäl mot ett avskiljande särskilt beakta målsägandens intresse av en fortsatt gemensam handläggning och vilken typ av ersättning som yrkas.

Att rätten särskilt ska beakta målsägandens intresse av en fortsatt gemensam handläggning innebär att rätten särskilt ska ta hänsyn till fördelarna med en gemensam handläggning och den olägenhet ett avskiljande av en talan om enskilt anspråk kan innebära för målsäganden.

Att rätten särskilt ska beakta vilken typ av ersättning som yrkas innebär att rätten i sin bedömning av frågan om avskiljande ska ta hänsyn till att olika typer av skadeståndsanspråk kan vara olika komplicerade att pröva. Om målsägandens talan omfattar flera anspråk kan rätten, liksom enligt hittillsvarande ordning, besluta att endast vissa delar av talan avskiljs. Rätten bör endast avskilja ett enskilt anspråk i de delar i vilka fortsatt gemensam handläggning bedöms medföra en väsentlig olägenhet. När det gäller ett yrkande om ersättning för kränkning bör talan som utgångspunkt inte avskiljas, utan anspråket bör i den delen i stället prövas tillsammans med brottmålet även om talan om enskilt anspråk avskiljs i andra delar. Detsamma bör gälla för andra typer av skadestånd av liknande karaktär, exempelvis ersättning för sveda och värk.

Övriga ändringar är endast språkliga.

23 kap.

5 § Ska enligt 21 kap. 3 a eller 3 b § en offentlig försvarare utses för den misstänkte eller den tidigare tilltalade, ska undersökningsledaren göra anmälan om det hos rätten. Undersökningsledaren ska också göra anmälan hos rätten, om målsäganden begär att få ett målsägandebitråde eller om det annars finns anledning att förordna ett sådant bitråde. Avser förundersökningen brott enligt 6 kap. brottsbalken *eller brott mot en målsägande som är närstående eller tidigare närstående till den misstänkte*, ska anmälan om målsägandebitråde göras omedelbart när förundersökningen har inletts eller återupptagits, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av sådant bitråde.

Om det inte pågår någon förundersökning ska anmälan enligt första stycket göras av åklagaren.

Paragrafen innehåller bestämmelser om när anmälan om offentlig försvarare och målsägandebitråde ska göras hos rätten. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

I *första stycket* görs ett tillägg som innebär ett krav på förundersökningsledaren att omedelbart göra en anmälan om målsägandebitråde när en förundersökning har inletts eller återupptagits, om förundersökningen avser brott mot en målsägande som är närstående eller tidigare närstående till den misstänkte och det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av sådant bitråde. När det gäller uttrycket *närstående* eller *tidigare närstående*, se prop. 2024/25:123 s. 112.

Kravet på omedelbar anmälan om bitråde innebär att det inte ska finnas utrymme för att avvakta med att ta upp frågan eller att anmäla en begäran

om biträde till domstol till dess att bevisläget har förbättrats eller försvagats genom fortsatta utredningsåtgärder (prop. 2017/18:177 s. 90.)

Om det är uppenbart att målsäganden saknar behov av målsägandebiträde behöver en begäran om förordnande inte ges in. Det kan t.ex. handla om att en vuxen person har utsatts för ett mindre allvarligt brott som i det enskilda fallet framstår som en bagatellartad händelse av engångskaraktär, se även prop. 2017/18:177 s. 90 och 91.

9.2 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

21 kap.

10 b § En offentlig försvarare som framställer anspråk på ersättning ska lämna in en kostnadsräkning till rätten. Kostnadsräkningen ska lämnas in genom en elektronisk tjänst. Om det finns särskilda skäl får en kostnadsräkning lämnas in på annat sätt. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om användande av elektronisk tjänst för inlämning av kostnadsräkningar.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om offentliga försvarares kostnadsräkningar. Övervägandena finns i avsnitt 6.1.

I *första meningen* anges att en offentlig försvarare som framställer anspråk på ersättning ska lämna in en kostnadsräkning till rätten. Med kostnadsräkning avses en redogörelse för den ersättning som begärs för arbete, tidspillan och utlägg (se 3 § förordningen [1997:406] om offentlig försvarare m.m. och 20 § rättshjälpsförordningen [1997:404]).

Av *andra meningen* framgår att kostnadsräkningen ska lämnas in genom en elektronisk tjänst. Det innebär att en försvarare är skyldig att lämna in sin kostnadsräkning på angivet sätt. Om det finns särskilda skäl får dock kostnadsräkningen, enligt *tredje meningen*, lämnas in på annat sätt. Särskilda skäl kan finnas t.ex. om det på grund av tekniskt fel eller annan driftstörning inte går att använda tjänsten.

I *fjärde meningen* finns en upplysning om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen kan meddela närmare föreskrifter om användande av elektronisk tjänst för inlämning av kostnadsräkningar.

9.3 Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken

14 kap.

17 § Vid huvudförhandling i äktenskapsmål och mål om underhåll ska tingsrätten bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Tingsrätten är vid huvudförhandlingen dock domför med en lagfaren domare, om rätten anser att det är tillräckligt att en domare sitter i rätten och parterna samtycker till det eller målet är av enkel beskaffenhet. När huvudförhandlingen hålls i förenklad form ska tingsrätten bestå av en lagfaren domare. Dessa regler gäller även för andra mål som handläggs i samma rättegång.

Trots första stycket första meningen är tingsrätten domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan.

Om en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Om det finns skäl för det, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver det som följer av första stycket första meningen. Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän. Om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, gäller *tredje* stycket i fråga om domförhet.

När nämndemän ingår i tingsrätten, ska ordföranden vid överläggning redogöra för omständigheterna i målet och innehållet i gällande rätt. Vid omröstning ska först ordföranden och därefter nämndemännen säga sin mening. I övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överläggning och omröstning i tvistemål.

Paragrafen innehåller bestämmelser om tingsrättens sammansättning vid huvudförhandling i äktenskapsmål och mål om underhåll. Övervägandena finns i avsnitt 6.6.

I *andra stycket*, som är nytt, anges att tingsrätten, trots vad som sägs i första stycket första meningen, är domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan. Rätten får alltså pröva frågor om ersättning av allmänna medel till ett biträde eller någon annan, exempelvis en enskild part, vittne eller sakkunnig, utan nämndemän.

Övrig ändring är endast redaktionell.

18 § I äktenskapsmål och mål om underhåll är hovrätten domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Om en av de lagfarna domarna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling, liksom när målet i tingsrätten har avgjorts utan nämndemän, är hovrätten domför även med enbart lagfarna domare enligt 2 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken. *Hovrätten är domför även med enbart lagfarna domare enligt samma paragraf vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan.* Hovrätten är i övrigt domför enligt 2 kap. 4 § tredje–femte styckena rättegångsbalken.

När nämndemän tar del i målets avgörande ska ordföranden, eller *den lagfarna domare som har berett målet*, vid överläggning redogöra för omständigheterna i målet och innehållet i gällande rätt. Vid omröstning ska nämndemännen säga sin mening sist. I övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överläggning och omröstning i tvistemål.

Paragrafen innehåller bestämmelser om hovrättens sammansättning i äktenskapsmål och i mål om underhåll. Övervägandena finns i avsnitt 6.6.

Av *första stycket femte meningen* framgår att hovrätten är domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan, exempelvis en enskild part, vittne eller sakkunnig.

Övriga ändringar är endast språkliga.

9.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

32 a § Ett juridiskt biträde ska förordnas för den unge

1. vid en utredning enligt 31 § första stycket, om det inte är uppenbart att den unge saknar behov av det, och

2. vid en utredning enligt 31 § andra eller tredje stycket, om det finns särskilda skäl för det.

En ansökan om ett sådant biträde görs av åklagaren eller den unges vårdnads-havare hos tingsrätten. Bestämmelserna i 21 kap. 5–8 §§, 9 § tredje stycket och 10–10 b §§ rättegångsbalken ska tillämpas för ett sådant juridiskt biträde.

Paragrafen innehåller bestämmelser om juridiskt biträde vid en utredning enligt 31 § för en misstänkt som inte har fyllt femton år. Övervägandena finns i avsnitt 6.1.

I *andra stycket* införs en hänvisning till 21 kap. 10 b § rättegångsbalken. Hänvisningen innebär att ett juridiskt biträde enligt denna lag har samma skyldigheter som en offentlig försvarare att använda en elektronisk tjänst för inlämnande av kostnadsräkningar, se författningskommentaren till den paragrafen.

9.5 Förslaget till lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar

12 § En kammarrätt är domför med tre lagfarna ledamöter. Fler än fyra lagfarna ledamöter får inte ingå i rätten.

När det är särskilt föreskrivet att nämndemän ska ingå i rätten är en kammarrätt domför med tre lagfarna ledamöter och två nämndemän. Fler än fyra lagfarna ledamöter och tre nämndemän får inte ingå i rätten.

Om en av de lagfarna ledamöterna eller en av nämndemännen får förhinder sedan handläggningen har påbörjats, är rätten ändå domför.

En kammarrätt är domför utan nämndemän

1. vid prövning av överklagande av beslut som inte innebär att målet avgörs,

2. vid *beslut* om saken i avvaktan på målets avgörande och vid annan åtgärd som endast avser målets beredande,

3. vid *prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan, och*

4. vid beslut genom vilket domstolen skiljer sig från målet utan att detta har prövats i sak.

Om ett mål som avses i andra stycket handläggs gemensamt med ett annat mål, får nämndemän delta vid handläggningen även av det senare målet.

Bestämmelser om domförhet vid behandling av vissa mål finns i fastighetstaxeringslagen (1979:1152), naturgaslagen (2005:403), lagen (2010:1882) om åldersgränser för film som ska visas offentligt, lagen (2022:482) om elektronisk kommunikation och elmarknadslagen (2026:000). Bestämmelser om domförhet vid behandling av mål om laglighetsprövning enligt 13 kap. kommunallagen (2017:725) finns i 13 a §.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd är kammarrätten domför med två lagfarna ledamöter, om de är ense om slutet. Detsamma gäller vid behandling av andra frågor i mål där prövningstillstånd krävs för prövning av ett överklagande, om frågorna behandlas före eller i samband med frågan om prövningstillstånd. Ett

prövningstillstånd som inte är begränsat enligt 34 a § tredje stycket förvaltningsprocesslagen (1971:291) får meddelas av en lagfaren ledamot, om frågan är enkel.

Vid behandling av en fråga om avvisning av ett överklagande på grund av att det har kommit in för sent är kammarrätten domför med två lagfarna ledamöter, om de är ense om slutet.

Vid beslut om avskrivning av ett mål efter en återkallelse är kammarrätten domför med en lagfaren ledamot.

Åtgärder som endast avser beredandet av ett mål får utföras av en lagfaren ledamot i kammarrätten eller, om åtgärderna inte är av sådant slag att de bör förbehållas lagfarna ledamöter, av någon annan som har tillräcklig kunskap och erfarenhet och som är anställd vid en allmän förvaltningsdomstol, en allmän domstol eller en hyresnämnd. Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om detta.

Paragrafen innehåller bestämmelser om sammansättning i kammarrätten. Övervägandena finns i avsnitt 6.6.

I *fjärde stycket* finns regler om i vilka situationer kammarrätten är domför utan nämndemän. Av *tredje punkten*, som är ny, följer att en kammarrätt är domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan. Bestämmelsen innebär ett undantag från de bestämmelser som finns i annan lagstiftning om att nämndemän i vissa fall ska ingå i rätten. Innebörden är att rätten får pröva en sådan ersättningsfråga som anges i bestämmelsen utan nämndemän. Med någon annan avses t.ex. part, vittne eller sakkunnig. Ersättning kan då utgå med stöd av t.ex. 15, 20, 21, 24 och 26 §§ förvaltningsprocesslagen.

Övrig ändring är endast språklig.

17 § En förvaltningsrätt är domför med en lagfaren domare och tre nämndemän, om inte annat följer av *andra stycket*, 17 b eller 18 §. Om en av nämndemännen får förhinder sedan handläggningen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Rätten är domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan.

Om det finns skäl för det med hänsyn till målets omfattning eller svårighetsgrad, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver vad som följer av första stycket. Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän. Om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan handläggningen har påbörjats gäller första stycket andra meningen i fråga om domförhet.

Bestämmelser om domförhet vid behandling av vissa mål finns, förutom i 18 §, i fastighetstaxeringslagen (1979:1152), naturgaslagen (2005:403), lagen (2010:1882) om åldersgränser för film som ska visas offentligt, lagen (2022:482) om elektronisk kommunikation och elmarknadslagen (2026:000).

I paragrafen finns bestämmelser om sammansättning i förvaltningsrätten. Övervägandena finns i avsnitt 6.6.

I *första stycket* görs en hänvisning till den nya undantagsregeln i andra stycket.

I *andra stycket*, som är nytt, anges att rätten är domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan. Bestämmelsen innebär ett undantag från huvudregeln att nämndemän ska ingå i rätten. Innebörden är att rätten får pröva en sådan

ersättningsfråga som anges i bestämmelsen utan nämndemän. Med någon annan avses t.ex. part, vittne eller sakkunnig. Ersättning kan då utgå med stöd av t.ex. 15, 20, 21, 24 och 26 §§ förvaltningsprocesslagen.

9.6 Förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

6 kap.

6 a § I ett mål om skadestånd på grund av brott enligt 17 kap. 1–3 §§ brottsbalken får rätten bestämma att en part som har förlorat målet eller återkallat sin talan inte ska förpliktas att ersätta motpartens rättegångskostnad, om motparten har dömts för den gärning som talan grundas på. Kostnaden ska då i stället ersättas av allmänna medel. Ett sådant beslut ska inte meddelas om särskilda skäl talar mot det.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om en särskild kostnadsregel för vissa brottsoffers ansvar för rättegångskostnader. Övervägandena finns i avsnitt 5.6.

Första meningen innebär att rätten får undanta en part som förlorat ett mål eller som återkallat sin talan, från skyldigheten att ersätta en motparts rättegångskostnader enligt rättegångsbalkens regler (se t.ex. 18 kap. 1 och 5 §§ rättegångsbalken). Bestämmelsen kan tillämpas på en part som för talan om skadestånd på grund av brott enligt 17 kap. 1–3 §§ brottsbalken, dvs. våld eller hot mot tjänsteman, grovt våld eller hot mot tjänsteman, angrepp mot tjänsteman, grovt angrepp mot tjänsteman eller förolämpning mot tjänsteman. Om en part som omfattas av straffskyddet i någon av dessa bestämmelser för talan om skadestånd på grund av sådant brott kan rätten besluta att befria parten från skyldigheten att ersätta motpartens rättegångskostnad även om skadeståndstalan ogillas eller återkallas. Enligt *andra meningen* ska motpartens rättegångskostnad då i stället ersättas av allmänna medel.

För att en part ska kunna befrias från ersättningskyldighet krävs att motparten har dömts för den gärning som talan grundas på. Det innebär att den särskilda kostnadsregeln är tillämplig även om rätten har rubricerat gärningen som något annat brott än de nämnda brotten i 17 kap. brottsbalken.

Enligt *tredje meningen* ska den särskilda kostnadsregeln inte tillämpas om särskilda skäl talar mot det. Särskilda skäl kan vara att anspråket har ett endast ringa samband med det brott som talan grundas på eller att anspråket i övrigt framstår som alltför högt eller obefogat med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet, t.ex. om brottet är av mer bagatellartad karaktär. Andra särskilda skäl kan vara att parten genom vårdslöshet eller försummelse har orsakat kostnader för motparten på sätt som anges i 18 kap. 6 § rättegångsbalken eller i situationer som ligger nära tillämpningsområdet för den paragrafen.

Paragrafen gäller i förhållande till alla rättegångskostnader i målet. Paragrafen ska endast tillämpas när brottsoffret själv för talan, och alltså inte om t.ex. ett försäkringsbolag har trätt i brottsoffrets ställe eller när staten för en regresstalan mot skadevällaren efter att ha betalat ut brottskada-

ersättning för brottet. Rätten kan självmant pröva frågan om tillämpning av den särskilda kostnadsregeln.

En förutsättning för att paragrafen ska bli tillämplig är att parten annars skulle bli skyldig att stå för motpartens rättegångskostnad. I fall där sådant ansvar bortfaller med stöd av 6 kap. 6 § skadeståndslagen blir paragrafen alltså inte tillämplig.

9.7 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde

1 § När en förundersökning har inletts eller återupptagits ska ett särskilt biträde för målsäganden (målsägandebiträde) förordnas i mål om

1. brott enligt 6 kap. brottsbalken, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av ett sådant biträde,

2. brott enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken, på vilket fängelse kan följa, eller enligt 8 kap. 5 eller 6 § brottsbalken eller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott, om det med hänsyn till målsägandens personliga relation till den misstänkte, *målsägandens ålder, sjukdom, funktionsnedsättning* eller andra omständigheter kan antas att målsäganden har behov av ett sådant biträde,

3. annat brott på vilket fängelse kan följa, om det med hänsyn till målsägandens *ålder, sjukdom, funktionsnedsättning eller andra* personliga förhållanden, och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av ett sådant biträde.

Paragrafen anger de allmänna förutsättningarna för att förordna ett målsägandebiträde. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

I *andra punkten* görs ett förtydligande som innebär att rätten, vid bedömningen av om målsäganden kan antas ha behov av ett målsägandebiträde, ska beakta målsägandens ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning. Med ålder avses såväl hög som låg ålder. Med funktionsnedsättning avses både fysisk och psykisk funktionsnedsättning.

Att målsäganden har en hög eller låg ålder, en sjukdom eller en funktionsnedsättning utgör i sig inte ett tillräckligt skäl för att förordna ett målsägandebiträde. I stället ska det göras en bedömning av vilket behov av stöd och hjälp som målsäganden har till följd av dessa omständigheter. Det kan exempelvis handla om att målsäganden på grund av någon av dessa omständigheter befinner sig i en utsatt situation eller i övrigt har svårigheter att ta till vara sin rätt. Hänsyn ska tas till att behoven kan se mycket olika ut även bland personer inom samma åldersgrupp eller personer med en viss sjukdom eller funktionsnedsättning.

I *tredje punkten* görs ett motsvarande förtydligande som innebär att rätten, vid bedömningen av om det kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av ett målsägandebiträde, ska ta hänsyn till målsägandens ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning.

1 a § Ett målsägandebiträdes förordnande gäller till dess att tiden för att överklaga domen i målet har löpt ut, om inte förordnandet dessförinnan har upphört eller något annat följer av 3 § andra stycket.

Om åklagaren eller den tilltalade har överklagat domen i ansvarsdelen, ska ett målsägandebiträde förordnas i högre rätt under de förutsättningar som anges i 1 §.

Vid bedömningen av om målsäganden har behov av ett målsägandebitråde i högre rätt ska det även beaktas

1. om målet avser brott som har innefattat ett särskilt allvarligt angrepp mot målsägandens liv, hälsa, frihet, frid eller personliga integritet,
2. om målsäganden ska höras,
3. vad som ska prövas i fråga om enskilt anspråk, och
4. om det finns något annat särskilt skäl.

Ett målsägandebitråde får förordnas i högre rätt om rätten har att pröva en dom endast i fråga om enskilt anspråk.

Paragrafen reglerar hur länge ett målsägandebitrådes förordnande gäller och förutsättningarna för att förordna ett målsägandebitråde i högre rätt. Övervägandena finns i avsnitt 5.1.

Andra stycket första punkten, som är ny, innebär att rätten, vid bedömningen av om målsäganden har behov av ett målsägandebitråde i högre rätt, även ska beakta om målet avser brott som innefattat ett särskilt allvarligt angrepp mot målsägandens liv, hälsa, frihet, frid eller personliga integritet. I sådana mål ska rätten, utöver att ta hänsyn till de huvudsakligen processuella aspekter som följer av övriga punkter, även beakta att målsäganden kan ha ett allmänt behov av stöd och hjälp när denne utsatts för ett särskilt allvarligt brott, även om målsäganden exempelvis inte ska höras eller om målsägandens talan inte är sådan att biträde behövs av den anledningen.

Med angrepp mot målsägandens liv, hälsa, frihet, frid eller personliga integritet avses främst brott enligt 3, 4 och 6 kap. brottsbalken, men även andra brott där våld, hot om våld eller frihetsberövande ingår som ett moment i gärningen. Det kan t.ex. avse mål om sexualbrott eller allvarligare fall om våld och hot i nära relation. Men även andra brott som utgjort ett särskilt allvarligt angrepp mot målsägandens personliga integritet omfattas, t.ex. vissa allvarligare fall av bedrägerier eller stölder mot äldre personer i hemmet.

När det gäller vilka brott som kan anses ha utgjort ett särskilt allvarligt angrepp mot målsäganden kan ledning hämtas från brottets straffskala eller det straffvärde som brottet kan antas ha. Är det för brottet inte föreskrivet lindrigare straff än fängelse i tre år, eller om brottets straffvärde inte kan antas understiga tre års fängelse, är brottet i allmänhet av sådan karaktär att det ska anses ha innefattat ett särskilt allvarligt angrepp mot målsäganden. Detsamma kan vara fallet i mål om brott som har lägre minimistraff eller straffvärde och där det i målet görs gällande att gärningen varit av särskilt hänsynslös art eller liknande, till exempel på grund av att gärningsmannen på ett hänsynslöst sätt utnyttjat offrets skyddslösa ställning eller att offret befunnit sig i en utsatt situation. En helhetsbedömning av målsägandens behov av stöd och hjälp utifrån omständigheterna i det enskilda fallet måste alltid göras.

Av tredje stycket, som är nytt, framgår att ett målsägandebitråde får förordnas i högre rätt om rätten har att pröva en dom endast i fråga om ett enskilt anspråk. Bestämmelsen innebär att en hovrätt eller Högsta domstolen kan förordna ett målsägandebitråde i vissa situationer där rätten ska pröva endast en talan om enskilt anspråk och där ett målsägandebitrådes förordnande från tingsrätten inte kvarstår enligt 3 § andra stycket. Bestämmelsen är tillämplig när åklagaren eller den tilltalade återkallat ett över-

klagande i ansvarsdelen, men rätten fortfarande har att pröva ett överklagande av ett enskilt anspråk. Den är även tillämplig när högre rätt har avskilt ett enskilt anspråk enligt 22 kap. 5 § rättegångsbalken för att handläggas som ett tvistemål. Som utgångspunkt ska högre rätt inte förordna ett målsägandebiträde vid prövning av en talan om enskilt anspråk om målsäganden inte har haft ett biträde förordnat för sig i tingsrätten (jfr prop. 1993/94:26 s. 29).

Övriga ändringar är endast redaktionella.

3 § Målsägandebiträdet ska ta till vara målsägandens intressen i målet samt lämna stöd och hjälp till målsäganden.

Målsägandebiträdet ska bistå målsäganden med att föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, om detta inte görs av åklagaren. Målsägandebiträdets uppgift kvarstår även om talan avskilts enligt 22 kap. 5 § rättegångsbalken för att handläggas som ett särskilt mål enligt reglerna för tvistemål. Målsägandebiträdets uppgift kvarstår också om domen överklagas endast i fråga om enskilt anspråk.

Paragrafen innehåller bestämmelser om målsägandebiträdets uppgifter. Övervägandena finns i avsnitt 5.5.

I *andra stycket andra meningen* tas undantaget för mål som handläggs som förenklade tvistemål enligt 1 kap. 3 d § rättegångsbalken bort. Ändringen innebär att målsägandebiträdets uppgift kvarstår även när ett enskilt anspråk avskiljs enligt 22 kap. 5 § rättegångsbalken och handläggs som ett förenklat tvistemål.

9.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde

5 § Målsägandebiträdet har rätt till ersättning i enlighet med vad som enligt 27 § rättshjälpslagen (1996:1619) gäller för biträde vid rättshjälp. I fråga om ersättningen tillämpas även 28 § *tredje stycket*, 29, 43 och 47 §§ rättshjälpslagen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om ersättning till målsägandebiträde. Övervägandena finns i avsnitt 6.1.

I bestämmelsen införs en hänvisning till 28 § *tredje stycket* rättshjälpslagen. Hänvisningen innebär att ett målsägandebiträde har samma skyldigheter som ett rättshjälpsbiträde att använda en elektronisk tjänst för inlämnande av kostnadsräkningar, se författningskommentaren till den paragrafen.

9.9 Förslaget till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden

2 § Om en annan lag än förvaltningslagen (2017:900) innehåller en bestämmelse som avviker från denna lag, tillämpas den bestämmelsen. *Det gäller dock inte 3 § tredje stycket.*

Paragrafen reglerar förhållandet mellan bestämmelserna i ärendelagen och bestämmelser i andra lagar. Övervägandena finns i avsnitt 6.6.

Av bestämmelsen framgår att ärendelagen i huvudsak är subsidiär i förhållande till andra lagar. Tillägget i *andra meningen* innebär att detta inte gäller för den nya bestämmelsen i 3 § tredje stycket, enligt vilken rätten är domför utan nämndemän i vissa ersättningsfrågor, se författningskommentaren till den paragrafen.

3 § I fråga om domstolar och domare tillämpas 1–4 kap. rättegångsbalken. Vid handläggningen av ett ärende består tingsrätten av en lagfaren domare. Om det finns särskilda skäl med hänsyn till ärendets beskaffenhet, får tingsrätten dock bestå av tre sådana domare. När det gäller hovrättens sammansättning tillämpas rättegångsbalkens bestämmelser för tvistemål. Vid omröstning tillämpas 16 eller 29 kap. rättegångsbalken. En skiljaktig mening ska antecknas.

När en anställd som inte är lagfaren domare handlägger ett ärende enligt en särskild föreskrift gäller reglerna om jäv i 4 kap. rättegångsbalken.

Rätten är domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde, försvarare eller någon annan.

Paragrafen innehåller bl.a. bestämmelser om rättens sammansättning vid handläggningen av ett domstolsärende. Övervägandena finns i avsnitt 6.6.

I *tredje stycket*, som är nytt, anges att rätten är domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde, försvarare eller någon annan. Rätten får alltså pröva dessa frågor utan nämndemän. Bestämmelsen innebär ett undantag från de bestämmelser som finns i annan lagstiftning om att nämndemän i vissa fall ska ingå i rätten.

Övrig ändring är endast språklig.

9.10 Förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619)

27 § Ett rättshjälpsbiträde har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspilla och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättningen för arbete ska bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av en timkostnadsnorm. Regeringen meddelar föreskrifter om timkostnadsnormen. Timersättningen får avvika från timkostnadsnormen, om den skicklighet och den omsorg som uppdraget har utförts med eller andra omständigheter av betydelse ger anledning till det. Ersättning till rättshjälpsbiträde får inte avse kostnader för anlitande av tekniskt biträde.

Med tidsspilla avses tid då rättshjälpsbitrådets arbetstid tas i anspråk och arbete med något uppdrag eller annan uppgift inte kan utföras.

Ersättningen till rättshjälpsbiträde får endast om det finns särskilda skäl avse de merkostnader för tidsspilla och utlägg som har uppstått på grund av att biträdet har sin verksamhet långt ifrån den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen hanterats. På begäran av den rättssökande eller det föreslagna rättshjälpsbiträdet ska förhandsbesked lämnas i frågan om sådana merkostnader omfattas av rätten till ersättning. *Högre rätt ska skyndsamt pröva ett överklagande av ett positivt förhandsbesked.*

Ersättning för arbete före ansökan kan endast avse arbete som varit av mindre omfattning eller av brådsakande art. Vid biträdesbyte enligt 26 § andra stycket gäller motsvarande i fråga om det nya bitrådets rätt till ersättning för arbete som utförts före beslutet om byte.

Om biträdet genom vårdslöshet eller försummelse har *orsakat* kostnad för rättshjälpen, ska detta beaktas när ersättningen bestäms. Om biträdet har missbrukat sin behörighet att besluta om utredning enligt 17 § eller om substitution enligt 26 § eller om det annars finns särskilda skäl, får ersättningen sättas ned.

När ersättningen bestäms ska i vissa fall en taxa tillämpas. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om taxan, om beräkning av ersättningen för tidspillan *och om utlägg*.

Paragrafen innehåller bestämmelser om ersättning till rättshjälpsbiträde. Övervägandena finns i avsnitt 6.2 (andra stycket), 6.4 (tredje stycket) och 6.3 (sjätte stycket).

Det nya *andra stycket* och tilläggen i *tredje* och *sjätte styckena* motsvarar ändringarna som görs i paragrafen om ersättning till offentlig försvarare i 21 kap. 10 § rättegångsbalken, se författningskommentaren till den paragrafen.

Övrig ändring är endast språklig.

9.11 Förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619)

28 § Ersättning till ett rättshjälpsbiträde fastställs i samband med att den rättsliga angelägenheten avgörs genom dom eller beslut eller när rättshjälpsärendet avslutas på något annat sätt.

Har ett biträde inte begärt ersättning i rätt tid och därigenom förlorat rätten att få ersättningen fastställd av domstolen, får Rättshjälpsmyndigheten fastställa ersättningen under förutsättning att biträdet inte kände till att angelägenheten var anhängig vid domstolen eller att underlåtenheten beror på något annat ursäktligt misstag. *Staten ska då stå för den del av ersättningen som överstiger rättshjälpsavgiften.*

Ett rättshjälpsbiträde som framställer anspråk på ersättning ska lämna in en kostnadsräkning till den instans som ska besluta i frågan. En kostnadsräkning som ska till Rättshjälpsmyndigheten eller till en annan domstol än Arbetsdomstolen ska lämnas in genom en elektronisk tjänst. Om det finns särskilda skäl får en kostnadsräkning lämnas in på annat sätt. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om användande av elektronisk tjänst för inlämning av kostnadsräkningar.

Paragrafen innehåller bestämmelser om fastställande av ersättning till rättshjälpsbiträde och ingivande av kostnadsräkning. Övervägandena finns i avsnitt 6.1.

I *tredje stycket*, som är nytt, finns bestämmelser om rättshjälpsbiträdens kostnadsräkningar. Av *första meningen* framgår att ett rättshjälpsbiträde som framställer anspråk på ersättning ska lämna in en kostnadsräkning till den instans som ska besluta om fastställandet. I *andra meningen* anges att en kostnadsräkning som ska till Rättshjälpsmyndigheten eller till en annan domstol än Arbetsdomstolen ska lämnas in genom en elektronisk tjänst. Om det finns särskilda skäl får dock kostnadsräkningen, enligt *tredje meningen*, lämnas in på annat sätt. I *ffjärde meningen* lämnas upplysning om möjligheten för regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att meddela föreskrifter. Stycket motsvarar i allt väsentligt vad

som gäller för offentlig försvarare enligt 21 kap. 10 b § rättegångsbalken, se författningskommentaren till den paragrafen.

Övrig ändring är endast språklig.

9.12 Förslaget till lag om ändring i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn

11 § En särskild företrädare har rätt till ersättning i enlighet med det som enligt 27 § rättshjälpslagen (1996:1619) gäller för ett rättshjälpsbiträde. I fråga om ersättningen tillämpas även 28 § tredje stycket, 29, 43 och 47 §§ rättshjälpslagen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om ersättning till särskilda företrädare. Övervägandena finns i avsnitt 6.1.

I bestämmelsen införs en hänvisning till 28 § tredje stycket rättshjälpslagen. Hänvisningen innebär att en särskild företrädare har samma skyldigheter som ett rättshjälpsbiträde att använda en elektronisk tjänst för inlämnande av kostnadsräkningar, se författningskommentaren till den paragrafen.

9.13 Förslaget till lag om ändring i lagen (2005:73) om rätt för Justitiekanslern att överklaga vissa beslut

2 § Justitiekanslern har rätt att överklaga ett beslut av domstol om att

1. avvisa en försvarare *eller ett målsägandebiträde*, eller ogilla en framställning om *en sådan avvisning*, och

2. *entlediga en offentlig försvarare eller ett målsägandebiträde* eller ogilla en framställning om *ett sådant entledigande*.

Paragrafen innehåller bestämmelser om Justitiekanslerns rätt att överklaga frågor om avvisning och entledigande av försvarare och målsägandebiträde. Övervägandena finns i avsnitt 6.5.

I *första punkten* införs en möjlighet för Justitiekanslern att överklaga en domstols beslut om att avvisa ett målsägandebiträde eller ogilla en framställning om att avvisa ett målsägandebiträde.

I *andra punkten* införs en möjlighet för Justitiekanslern att överklaga en domstols beslut om att entlediga ett målsägandebiträde eller ogilla en framställning om att entlediga ett målsägandebiträde. Därtill görs en språklig justering av bestämmelsen genom att uttrycket återkallelse av förordnande av offentlig försvarare ersätts med begreppet entledigande (jfr 21 kap. 6 § rättegångsbalken). Det innebär inte någon ändring i sak.

För att Justitiekanslern ska kunna utöva sin talerätt enligt denna paragraf måste Justitiekanslern få del av domstolens beslut. Liksom enligt hittillsvarande ordning ankommer det på åklagaren i målet att göra en anmälan till Justitiekanslern, om åklagaren anser att domstolens beslut bör överklagas (se prop. 1984/85:178 s. 43).

Sammanfattning av betänkandet Rättssäkerhetens pris (SOU 2025:111) i relevanta delar

Utredningens uppdrag

I detta betänkande behandlar vi vissa frågor om rättsliga biträden och rättegångskostnader. Med rättsliga biträden avses i detta sammanhang sådana juridiska biträden som förordnas åt en enskild av en domstol eller myndighet och som bekostas av allmänna medel, exempelvis offentliga försvarare, målsägandebiträden, offentliga biträden och rättshjälpsbiträden.

Vårt uppdrag har bestått av tre övergripande delar. Den första delen har handlat om att göra en översyn av regelverket om ersättning till rättsliga biträden och föreslå olika åtgärder för att skapa en mer ändamålsenlig kostnadskontroll över statens utgifter för rättsliga biträden. Uppdraget i denna del rymmer bl.a. frågor om timkostnadsnormen bör differentieras beroende på om det rättsliga biträdet är advokat, om kraven på rättsliga biträdens kostnadsräkningar bör skärpas, om en domstol bör kunna besluta om ersättning till ett rättsligt biträde utan medverkan av nämndemän och om reglerna om ersättning för tidsspillan bör moderniseras.

Den andra delen av uppdraget har bestått i att lämna förslag på hur behörighetskraven för offentliga försvarare kan skärpas och att ta ställning till om andra åtgärder bör genomföras för att upprätthålla allmänhetens förtroende för advokater. Uppdraget har sin bakgrund i att det under de senaste åren har uppmärksammats olika fall där advokater, i rollen som offentlig försvarare, begått brott eller gjort sig skyldiga till andra allvarliga advokatetiska överträdelser.

Som en tredje del har uppdraget innefattat att överväga olika åtgärder för att stärka enskildas rätt till juridiskt biträde och för att stärka enskildas processuella rättigheter i olika domstolsprocesser. I uppdraget har ingått att föreslå hur rätten till målsägandebiträde kan stärkas och att ta ställning till om målsägandes processuella rättigheter vid talan om enskilt anspråk på grund av brott bör stärkas. Vi har därutöver haft i uppdrag att ta ställning till om enskilda bör kunna beviljas ersättning för rättegångskostnader i mål i allmän förvaltningsdomstol och i ärenden i allmän domstol. Slutligen har ingått i uppdraget att kartlägga för- och nackdelar med en höjd inkomstgräns för rättshjälp och höjda rättshjälpsavgifter.

”Access to justice” – Några principiella utgångspunkter

Att en enskild kan få hjälp av ett sakkunnigt juridiskt biträde i en domstolsprocess är många gånger nödvändigt för att den enskilde ska kunna ta till vara sina rättigheter i processen. Enskildas möjligheter att anlita eller annars få hjälp av rättsliga biträden är ett viktig led i att tillgodose att enskilda får en effektiv tillgång till en domstolsprövning. Detsamma gäller även andra aspekter av enskildas processuella rättigheter i ett domstolsförfarande, såsom möjligheten att få ersättning för kostnader som den enskilde ådragit sig i en process eller möjligheten att i övrigt få en talan prövad på ett smidigt och kostnadseffektivt sätt. I vårt arbete har vi sett

begreppet ”access to justice” – med vilket avses enskildas tillgång till rättskipning – som en principiell utgångspunkt för våra överväganden och förslag. En utgångspunkt som följer av det sagda har varit att statens utgifter för rättsliga biträden syftar till att tillgodose såväl enskildas som det allmännas intresse av rättssäkerhet i rättskipningen och bidrar till att rättsliga förfaranden uppfyller gängse krav på en rättvis rättegång. En annan utgångspunkt har varit att det processuella regelverket bör vara utformat så att enskilda tillförsäkras effektiva möjligheter att komma till sin rätt eller få sin sak prövad.

I det sagda ligger att rättssäkerhet kostar – och måste få kosta – pengar. Samhällets resurser är dock begränsade. Vid överväganden om hur det processuella regelverket bör utformas och om en viss åtgärd bör genomföras är det alltid nödvändigt att göra en avvägning mellan kostnad och nytta. I allmänhet handlar det om att bedöma var allmänna medel kan användas bäst för att garantera enskilda en tillgång till rättvisa domstolsprövningar. En likaledes viktig principiell utgångspunkt för vårt arbete har därför varit att allmänna medel ska användas på bästa sätt och där de gör mest nytta.

Åtgärder för en mer ändamålsenlig kostnadskontroll över statens utgifter för rättsliga biträden

Vi lämnar flera förslag som syftar till att skapa en bättre kostnadskontroll över statens utgifter för rättsliga biträden. Vi bedömer att förslagen sammantaget kommer att skapa förutsättningar för bättre kontroller av rättsliga biträdens ersättningsanspråk och förbättra effektiviteten i det statliga ersättningssystemet. En sammanfattning av våra förslag och överväganden i övrigt redovisas i det följande.

De materiella ersättningsreglerna och en definition av begreppet tidsspillan

Vi föreslår att begreppet tidsspillan ska definieras i lag. Med tidsspillan ska avses tid då ett rättsligt biträdes arbetstid tas i anspråk och arbete med något uppdrag eller annan uppgift inte kan utföras. Det saknas skäl att i övrigt förändra den grundläggande rätten till ersättning för tidsspillan eller bestämmelserna om beräkning av ersättning för tidsspillan.

Vidare föreslår vi att Domstolsverket ska få ett förtydligt bemyndigande att meddela föreskrifter om utlägg.

Vi bedömer i övrigt att de grundläggande materiella reglerna om ersättning till rättsliga biträden inte bör ändras. Ett rättsligt biträde som ska få ersättning från staten ska även fortsättningsvis ha rätt till skäligen ersättning för det arbete samt den tidsspillan och de utlägg som uppdraget har krävt.

En differentierad timkostnadsnorm och en utvidgad brottmålstaxa

Vi föreslår att ersättning för arbete som utförs av en biträdande jurist på advokatbyrå eller en annan jurist än advokat ska bestämmas med tillämpning av en timkostnadsnorm som uppgår till 80 procent av den timkostnadsnorm som ska gälla för advokater.

Vidare föreslår vi att brottmålstaxorna för offentlig försvarare och målsägandebiträde ska utökas till att gälla i alla brottmål i tingsrätt och hovrätt

med en huvudförhandlingstid om högst 3 timmar och 45 minuter, oavsett antalet parter och biträden som förekommer i målet.

En utvidgning av brottmålstaxorna såvitt gäller huvudförhandlingstid bör inte genomföras utan att det genomförs mer omfattande statistiska undersökningar som underlag för att konstruera lämpliga beloppsnivåer i taxorna.

En digital hantering av kostnadsräkningar och skärpta krav på kostnadsräkningars innehåll

Vi föreslår att offentliga försvarare, målsägandebiträden, offentliga biträden, rättshjälpsbiträden och särskilda företrädare för barn ska vara skyldiga att använda sig av en elektronisk tjänst för att lämna in kostnadsräkningar till domstol eller till Rättshjälpsmyndigheten, om det inte finns särskilda skäl mot ett sådant inlämnande. Detsamma ska gälla den nya biträdesformen målsägandestöd (se nedan) och juridiska biträden som förordnas enligt lagen (2024:782) om förfarandet vid förverkande av egendom och åläggande av företagsbot eller enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Vidare föreslår vi att kraven på innehållet i rättsliga biträdens kostnadsräkningar ska skärpas. En arbetsredogörelse ska innehålla uppgifter om tidsåtgången per dag för varje åtgärd som inte är rutinmässig och om den tid som sammanlagt har lagts ned per dag på uppdraget. Om ett biträde begär ersättning för tidsspillan ska kostnadsräkningen innehålla uppgift om varför arbete med något uppdrag eller annan uppgift inte har kunnat utföras under den tid för vilken ersättning begärs. Av kostnadsräkningen ska framgå vem som utfört det arbete som tas upp i räkningen.

Vi har gjort bedömningen att det inte bör införas ett krav på att utlägg ska styrkas genom verifikationer. Det bör inte heller införas ett krav på att ersättningsanspråk i brottmål ska framställas löpande eller vid vissa särskilt angivna tidpunkter. Eftersom vårt uppdrag omfattar att lämna författningsförslag i dessa frågor, oavsett våra ställningstaganden i sak, har vi tagit fram följande förslag. Ett rättsligt biträde som begär ersättning för utlägg ska bifoga verifikationer för utlägg, om utlägg sammanlagt uppgår till minst 1 000 kronor. Offentliga försvarare, målsägandebiträden och särskilda företrädare för barn ska, i brottmål som avgörs vid en huvudförhandling, ge in en kostnadsräkning till rätten i god tid, dock senast vardagen före huvudförhandlingen, med en redogörelse för det arbete, den tidsspillan och de utlägg som uppdraget dittills har krävt. En kostnadsräkning ska inte ges in före förhandlingen om det är obehövt.

Vi har slutligen bedömt att det inte finns tillräckliga skäl att föreslå åtgärder för att åstadkomma ett ökat informationsutbyte mellan myndigheter i fråga om rättsliga biträdens ersättningsanspråk.

Nämndemäns medverkan i ersättningsbeslut

Vi har övervägt om en domstol bör kunna pröva frågor om ersättning till rättsliga biträden utan medverkan av nämndemän. Det finns enligt vår mening övervägande skäl som talar för att nämndemän inte längre bör medverka i beslut om ersättning till rättsliga biträden och i beslut om vissa närliggande frågor. Vi föreslår därför följande ändringar.

I brottmål ska en tingsrätt och en hovrätt vara domför utan nämndemän vid rättens prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde, försvarare eller någon annan. Detsamma ska gälla rättens prövning av en fråga om återbetalningsskyldighet för kostnad enligt 31 kap. rättegångsbalken eller liknande kostnad.

I tvistemål där nämndemän ska delta ska en tingsrätt och en hovrätt vara domför utan nämndemän vid rättens prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan. Detsamma ska gälla i domstolsärenden där nämndemän ingår.

En förvaltningsrätt och en kammarrätt ska vara domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till ett biträde eller någon annan i sådana mål där nämndemän ska delta i övrigt.

Förordnande och substitution av offentlig försvarare och målsägandebitråde

Vi föreslår att en tingsrätts möjlighet att delegera beslutsrätten i fråga om förordnande av offentlig försvarare till annan anställd än domare ska begränsas. För att beslutsrätten ska få delegeras ska det krävas att en anställd har särskild kunskap om uppgiften.

Vidare föreslår vi att en förundersökningsledares anmälan till rätten om offentlig försvarare eller målsägandebitråde ska innehålla en beskrivning av den brottsliga gärning som förundersökningen avser och undersökningsledarens uppfattning om de skäl som talar för eller emot ett förordnande av en försvarare eller ett målsägandebitråde. Gärningen behöver inte beskrivas, om det med hänsyn till att den misstänkte är anhållen eller häktad eller brottsmisstankens rubricering är uppenbart att en försvarare eller ett biträde ska utses.

Därtill föreslår vi att hanteringen av frågor om substitution under en förundersökning ska förenklas. En offentlig försvarare eller ett målsägandebitråde som är advokat ska utan rättens tillstånd få sätta en annan advokat i sitt ställe vid ett förhör inför en brottsbekämpande myndighet, om det inte medför en beaktansvärd ökning av kostnaderna eller annars är olämpligt.

Vi bedömer att frågor om substitution under en förundersökning inte bör kunna prövas av en åklagare eller en annan förundersökningsledare.

Vi bedömer vidare att möjligheten för en offentlig försvarare eller ett målsägandebitråde att sätta någon annan i sitt ställe inte bör begränsas. Det bör inte heller införas någon begränsning i antalet uppdrag som en offentlig försvarare eller ett målsägandebitråde kan åta sig.

Ett skyndsamhetskrav vid handläggning av ett överklagat positivt förhandsbesked

Vi föreslår att en högre rätt ska vara skyldig att skyndsamt pröva ett överklagande av ett positivt förhandsbesked till en distansförsvarare eller ett distansbiträde.

Övriga bedömningar och ställningstaganden

Utöver de förslag och bedömningar som redovisats ovan har vi gjort följande ställningstaganden.

Det finns inte skäl att göra förändringar i det s.k. systemet för extern kontroll av ersättningsanspråk i brottmål. De nuvarande beloppsgränserna för när en åklagare ska yttra sig över ett ersättningsanspråk bör behållas. Det bör inte heller införas ett krav på att en åklagare ska yttra sig skriftligen över ett ersättningsanspråk. Det finns inte heller skäl att förändra Justitiekanslerns roll i det statliga kontrollsystemet. Den nuvarande beloppsgränsen för när Justitiekanslern ska underrättas om ersättningsanspråk bör inte ändras. Slutligen bör skyldigheten för en domstol eller någon annan myndighet att rapportera till advokatsamfundet när ett ersättningsyrkande sätts ned behållas i oförändrat skick.

Rättens beslut om ersättning till rättsliga biträden bör inte särskiljas från domen utan ska även fortsättningsvis meddelas i samband med dom.

Vidare har vi valt att beröra frågan om föräldrar till barn som döms för brott bör kunna åläggas att ersätta staten för de kostnader som staten haft för en offentlig försvarare som utsetts för barnet. En sådan reglering skulle kunna bidra till att dämpa den samlade kostnadsutvecklingen av anslaget för rättsliga biträden och bedöms ligga i linje med regeringens övriga politik om ett stärkt föräldraansvar. Det kan därför finnas skäl för regeringen att utreda om en sådan reglering bör införas.

Slutligen har vi gjort bedömningen att det, vid fortsatta överväganden i fråga om det behövs fler åtgärder för att dämpa utvecklingen av statens kostnader för rättsliga biträden i brottmål, kan finnas anledning att se över behovet av åtgärder för att minska debiterad tid per förordnande, exempelvis genom åtgärder för att åstadkomma effektivare brottsutredningar och mer koncentrerade huvudförhandlingar.

Ökningen av antalet förordnandemål

Vi har haft i uppdrag att klarlägga varför antalet s.k. förordnandemål i tingsrätterna har ökat, dvs. mål där en offentlig försvarare eller ett målsägandebiträde förordnas under en förundersökning och åtal inte väcks. Vår undersökning har avsett utvecklingen av antalet förordnandemål under perioden 2016–2024. Under den perioden ökade antalet avgjorda förordnandemål med 90 procent. Vi har konstaterat att utvecklingen påverkas av en rad olika faktorer, såsom antalet anmälda brott och antalet skäligen misstänkta personer och målsägande som förekommer i förundersökningar om brott. Även polisens och åklagares rutiner och arbetssätt i fråga om att ge enskilda information om rätten till försvarare respektive biträde och om att göra anmälningar om biträde till rätten har påverkat utvecklingen. Det finns inte någon enskild faktor som kan förklara ökningen av antalet förordnandemål. Eftersom utvecklingen av förordnandemålen främst är beroende av resultatet av de brottsbekämpande myndigheternas arbete med att utreda brott bedömer vi att ökningen av antalet förordnandemål huvudsakligen måste ses som en ofrånkomlig följd av de satsningar som gjorts på rättsväsendet – och då särskilt på polis och åklagare – under senare år.

Stärkta rättigheter för målsägande

En stärkt rätt till målsägandebitråde

Vi föreslår att en målsägandes rätt till ett målsägandebitråde ska stärkas i flera avseenden.

Rätten till målsägandebitråde i överrätt ska stärkas. När en högre rätt ska pröva om en målsägande har behov av ett målsägandebitråde i den högre rätten ska rätten även beakta om målet avser brott som innefattat ett särskilt allvarligt angrepp mot målsägandens liv, hälsa, frihet, frid eller personliga integritet. Därtill föreslår vi att ett målsägandebitråde ska kunna förordnas i högre rätt om rätten har att pröva en dom endast i fråga om ett enskilt anspråk.

Vi föreslår vidare att rätten till målsägandebitråde för äldre och vissa andra särskilt utsatta brottsoffer ska stärkas genom att en domstol, vid en prövning av om ett målsägandebitråde ska förordnas enligt 1 § 2 och 3 lagen om målsägandebitråde, även ska beakta om det finns ett behov av ett målsägandebitråde med hänsyn till en målsägandes ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning.

Dessutom föreslår vi att ett målsägandebitrådes förordnande ska kvarstå om en målsägandes talan om enskilt anspråk avskiljs enligt 22 kap. 5 § rättegångsbalken för att handläggas som ett s.k. förenklat tvistemål.

Vi föreslår slutligen att en förundersökningsledare ska vara skyldig att omedelbart göra en anmälan om målsägandebitråde till rätten när en förundersökning inletts eller återupptagits, om förundersökningen avser brott mot en målsägande som är närstående eller tidigare närstående till den misstänkte.

Ett särskilt målsägandestöd i hovrätt

Förutom att rätten till målsägandebitråde stärks på ovan nämnda sätt föreslår vi att det i hovrätt ska kunna förordnas ett målsägandebitråde med ett begränsat uppdrag (ett s.k. målsägandestöd). Ett målsägandestöd ska förordnas i ett mål som avser brott som innefattat ett allvarligt angrepp mot en målsägandes liv, hälsa, frihet, frid eller personliga integritet, under förutsättning att målsäganden har behov av det och att han eller hon har haft ett målsägandebitråde i tingsrätt och det i hovrätt inte förordnas ett sådant biträde med ett fullständigt förordnande. I ett målsägandestöds uppdrag ingår att lämna information, stöd och hjälp till målsäganden under handläggningen i hovrätten. Ett målsägandestöd har rätt till ersättning för högst tre timmars arbete, om det inte finns särskilda skäl för att bestämma en högre ersättning.

En särskild kostnadsregel för vissa offentliganställda

Offentliganställda tjänstemän är en grupp som generellt sett löper en förhöjd risk att i tjänsten utsätts för våld, hot eller andra trakasserier. En tjänsteman som utsätts för brott i tjänsten bör ha rätt till stöd från det allmänna och bör därför ges goda möjligheter att få en talan om enskilt

anspråk prövad. När en sådan talan prövas inom ramen för ett tvistemål kan det i vissa fall leda till att en tjänsteman åläggs att ersätta motpartens rättegångskostnad även om motparten har dömts för det brott som talan grundas på. Det kan innebära en ytterligare kränkning utöver själva brottet och bör därför undvikas.

För att stärka offentliganställda tjänstemäns processuella rättig-heter föreslår vi att en domstol, i ett mål om skadestånd på grund av brott enligt 17 kap. 1–3 §§ brottsbalken, kan få bestämma att en tjänsteman som har förlorat målet eller återkallat sin talan inte ska förpliktas att ersätta motpartens rättegångskostnad, om motparten har dömts för den gärning som talan grundas på. Kostnaden ska då i stället ersättas av allmänna medel. Ett sådant beslut ska inte meddelas om särskilda skäl talar mot det.

Förutsättningarna att avskilja en talan om enskilt anspråk

Vi har gjort bedömningen att möjligheten för en domstol att besluta att ett enskilt anspråk ska avskiljas från ett brottmål för att i stället handläggas enligt tvistemålsreglerna inte bör begränsas. För att tillgodose behovet av ett beredningsunderlag i frågan har vi ändå tagit fram ett förslag om att det ska införas ett nytt andra stycke i 22 kap. 5 § rättegångsbalken där det anges att rätten, som skäl mot att avskilja ett enskilt anspråk, särskilt ska beakta en målsägandes intresse av en fortsatt gemensam handläggning.

Målsägandens roll i brottmålsprocessen

Vi har valt att särskilt beröra en målsägandes rätt att biträda ett allmänt åtal. Vi har gjort bedömningen att en målsägandes rätt att biträda ett åtal fyller en ytterst begränsad funktion i den moderna rättegången och att denna rätt dessutom skapar otydlighet i praxis samt ett inte obetydligt merarbete för domstolarna, och då särskilt för hovrätterna. Vi anser mot den bakgrunden att det finns skäl att modernisera regelverket.

Vi föreslår att en målsägandes möjlighet att biträda ett åtal ska tas bort. En målsägande ska kunna föra talan om ansvar för brott om åklagaren inte väcker åtal, lägger ned ett åtal eller väljer att inte överklaga när ett åtal ogillats. När åklagaren för talan om straffrättsligt ansvar ska däremot åklagaren ensam ansvara för den talan. Därigenom blir både målsägandens och åklagarens roll i processen tydligare samtidigt som handläggningen i domstol förenklas och processen blir mer förutsebar för parterna. Ändringen får även arbetsbesparande effekter för domstolarna, och då framför allt för hovrätterna. Vi bedömer att ändringen inte medför några egentliga nackdelar för en målsägande.

För att ytterligare förtydliga och stärka en målsägandes ställning i brottmålsprocessen föreslår vi att det ska införas bestämmelser som klargör att en målsägande som för talan om ett enskilt anspråk får ställa de frågor som har betydelse för att målsäganden ska kunna ta till vara sin rätt. Vi föreslår också att en målsägandes rätt att närvara vid en huvudförhandling som hålls inom stängda dörrar ska stärkas.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Författningsförslagen i fråga om att rättsliga biträden ska lämna in sina kostnadsräkningar genom en elektronisk tjänst ska träda i kraft den dag som regeringen bestämmer. I övrigt ska de föreslagna författningsändringarna träda i kraft den 1 september 2027.

Övergångsbestämmelser föreslås beträffande förslagen till en ny kostnadsreglering i förvaltningsprocesslagen och i ärendelagen. Vidare föreslås övergångsbestämmelser för förslaget till en ny bestämmelse i skadeståndslagen (1972:207), vissa av ändringarna i rättshjälpslagen och ändringen i lagen (2005:73) om rätt för Justitiekanslern att överklaga vissa beslut.

Konsekvenser

Våra förslag berör ett stort antal olika aktörer inom främst rättsväsendet samt andra myndigheter och enskilda som deltar i domstolsförfaranden. De ekonomiska konsekvenserna av förslagen är därför svårbedömda och bygger på uppskattningar.

Ett genomförande av våra förslag kommer sammantaget att leda till kostnadsökningar för det allmänna. Våra förslag om en stärkt rätt till målsägandebitråde, en utvidgad rätt till rättshjälp och om en rätt till ersättning för rättegångskostnader i förvaltningsmål kommer att öka kostnaderna för det allmänna. Kostnadsökningarna balanseras i viss mån av de kostnadsdämpande effekter som följer av våra förslag om åtgärder för en bättre kostnadskontroll över statens utgifter för rättsliga biträden. Kostnadsökningarna bedöms dock överstiga de kostnadsdämpande effekterna.

Förslaget om en reglering av det allmännas kostnadsansvar i förvaltningsmål bedöms innebära ökade kostnader för det allmänna om cirka 15 miljoner kronor per år. De kostnadsökningar som uppkommer för staten bör rymmas inom befintliga anslag till statliga förvaltningsmyndigheter.

De kostnadsökningar som följer av förslagen om en stärkt rätt till målsägandebitråde och stärkta processuella rättigheter för målsägande samt av förslagen om en höjd inkomstgräns för rättshjälp m.m. bedöms medföra kostnadsökningar på anslaget för rättsliga biträden om drygt 113 miljoner kronor per år. De förslag som har kostnadsdämpande effekter på anslaget beräknas minska anslaget kostnader med åtminstone 100 miljoner kronor per år. Kostnadsökningen för staten kan därmed uppskattas till cirka 13 miljoner kronor per år. Den faktiska kostnadsökningen är dock sannolikt lägre mot bakgrund av att vissa kostnadsdämpande förslag inte har kunnat prissättas. För att omhänderta de kostnadsdrivande förslagen föreslår vi att anslaget för rättsliga biträden ska höjas med 13 miljoner kronor per år.

Betänkandets lagförslag i relevanta delar

Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 1 kap. 3 b §, 2 kap. 4 §, 5 kap. 3 §, 20 kap. 8 och 15 §§, 21 kap. 5, 6 och 10 §§, 23 kap. 5 §, 31 kap. 1 och 11 §§, 36 kap. 17 §, 40 kap. 10 § och 45 kap. 15 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas tre nya paragrafer, 20 kap. 8 a §, 21 kap. 10 b § och 31 kap. 1 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 b §¹

Tingsrätten ska vid huvudförhandling i brottmål bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Om en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde, försvarare eller någon annan, och i fråga om ersättningskyldighet för kostnad enligt 31 kap. eller liknande kostnad, är tingsrätten domför utan nämndemän.

Vid huvudförhandling i mål om brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader är tingsrätten domför utan nämndemän, om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter och det i målet inte är fråga om företagsbot.

Vid huvudförhandling i mål om brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i högst två år är tingsrätten domför utan nämndemän, om huvudförhandlingen hålls gemensamt med förhandlingen i häktningsfrågan enligt 24 kap. 13 a §.

Om det finns skäl för det, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver vad som följer av första stycket. Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän. Om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats gäller första stycket andra meningen i fråga om domförhet.

2 kap.

4 §²

Hovrätten är domför med tre lagfarna domare. I mål som överklagats från tingsrätt ska dock minst fyra lagfarna domare delta när hovrätten avgör målet, om tingsrätten bestått av tre lagfarna domare. Om en av de

¹ Senaste lydelse 2021:285.

² Senaste lydelse 2017:542.

lagfarna domarna får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fem lagfarna domare får inte delta i hovrätten.

I brottmål gäller, i stället för bestämmelserna i första stycket, att hovrätten är domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Om en av de lagfarna domarna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Om det inte finns anledning att döma till svårare straff än böter och om det i målet inte är fråga om företagsbot, är hovrätten domför även med den sammansättning som anges i första stycket. Detsamma gäller vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling.

I brottmål gäller, i stället för bestämmelserna i första stycket, att hovrätten är domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Om en av de lagfarna domarna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Om det inte finns anledning att döma till svårare straff än böter och om det i målet inte är fråga om företagsbot, är hovrätten domför även med den sammansättning som anges i första stycket. Detsamma gäller vid *prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde, försvare eller någon annan och i fråga om ersättningsskyldighet för kostnad enligt 31 kap. eller liknande kostnad samt vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling.*

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd ska hovrätten bestå av tre lagfarna domare. Ett prövningstillstånd som inte är begränsat enligt 49 kap. 14 a § första stycket får dock meddelas av en lagfaren domare, om frågan är enkel.

Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse eller efter det att ett överklagande har förfallit vid sammanträde som avses i 50 kap. 10 § eller 51 kap. 10 § är hovrätten domför med en lagfaren domare. Detsamma gäller vid beslut om undanröjande av tingsrättens avgörande sedan käromålet återkallats.

Åtgärder som endast avser beredandet av ett mål får utföras av en lagfaren domare i hovrätten eller, om de inte är av sådant slag att de bör förbehållas lagfarna domare, av någon annan som har tillräcklig kunskap och erfarenhet och som är anställd vid en allmän domstol, en allmän förvaltningsdomstol eller en hyresnämnd. Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om detta.

Bestämmelserna i 4 kap. 13 § gäller även för andra än domare när de utför åtgärder enligt femte stycket.

---

21 kap.

10 §³

³ Senaste lydelse 2009:1252.

En offentlig försvarare har rätt till skälig ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättningen för arbete ska bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av en timkostnadsnorm. Regeringen meddelar föreskrifter om *timkostnadsnormen*.

Timersättningen får avvika från timkostnadsnormen, om den skicklighet och den omsorg som uppdraget utförts med eller andra omständigheter av betydelse ger anledning till det.

När ersättningen bestäms *skall* i vissa fall en taxa tillämpas. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om taxan *och* om beräkning av ersättningen för tidsspillan.

Ersättningen till offentlig försvarare får endast om det finns särskilda skäl avse de merkostnader för tidsspillan och utlägg som har uppstått på grund av att försvararen har sin verksamhet långt ifrån den ort där domstolen är belägen. På begäran av den misstänkte eller den föreslagna offentlige försvararen *skall* förhandsbesked lämnas i frågan om sådana merkostnader omfattas av rätten till ersättning.

En offentlig försvarare får inte förbehålla sig eller ta emot ersättning av den misstänkte. Har detta skett är förbehållet utan verkan och den offentlige försvararen *skall* till den misstänkte betala tillbaka vad han eller hon har tagit emot. Den offentlige försvararen får dock förbehålla sig och ta emot skälig ersättning för tidsspillan och utlägg som enligt fjärde stycket inte om-

En offentlig försvarare har rätt till skälig ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättningen för arbete ska bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av en timkostnadsnorm. Regeringen meddelar föreskrifter om *timkostnadsnormer*.

Med tidsspillan avses tid då försvararens arbetstid tas i anspråk och arbete med något uppdrag eller annan uppgift inte kan utföras.

När ersättningen bestäms *ska* i vissa fall en taxa tillämpas. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om *taxor*, om beräkning av ersättningen för tidsspillan *och om utlägg*.

Ersättningen till offentlig försvarare får endast om det finns särskilda skäl avse de merkostnader för tidsspillan och utlägg som har uppstått på grund av att försvararen har sin verksamhet långt ifrån den ort där domstolen är belägen. På begäran av den misstänkte eller den föreslagna offentlige försvararen *ska* förhandsbesked lämnas i frågan om sådana merkostnader omfattas av rätten till ersättning. *Högre rätt ska skyndsamt pröva ett överklagande av ett positivt förhandsbesked.*

En offentlig försvarare får inte förbehålla sig eller ta emot ersättning av den misstänkte. Har detta skett är förbehållet utan verkan och den offentlige försvararen *ska* till den misstänkte betala tillbaka vad han eller hon har tagit emot. Den offentlige försvararen får dock förbehålla sig och ta emot skälig ersättning för tidsspillan och utlägg som enligt fjärde stycket inte om-

fattas av försvararens rätt till ersättning av allmänna medel.

fattas av försvararens rätt till ersättning av allmänna medel.

Bilaga 2

10 b §

En offentlig försvarare ska framställa sitt anspråk på ersättning genom att lämna en kostnadsräkning till rätten. Kostnadsräkningen ska lämnas in genom en elektronisk tjänst, om det inte finns särskilda skäl mot ett sådant inlämnande. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om användande av elektronisk tjänst för inlämning av kostnadsräkningar.

23 kap.

5 §⁴

Ska enligt 21 kap. 3 a eller 3 b § en offentlig försvarare utses för den misstänkte eller den tidigare tilltalade, ska undersökningsledaren göra anmälan om det hos rätten. Undersökningsledaren ska också göra anmälan hos rätten, om målsäganden begär att få ett målsägandebiträde eller om det annars finns anledning att förordna ett sådant biträde. Avser förundersökningen brott enligt 6 kap. brottsbalken, ska anmälan om målsägandebiträde göras omedelbart när förundersökningen har inletts eller återupptagits, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av sådant biträde.

Ska enligt 21 kap. 3 a eller 3 b § en offentlig försvarare utses för den misstänkte eller den tidigare tilltalade, ska undersökningsledaren göra anmälan om det hos rätten. Undersökningsledaren ska också göra anmälan hos rätten, om målsäganden begär att få ett målsägandebiträde eller om det annars finns anledning att förordna ett sådant biträde. Avser förundersökningen brott enligt 6 kap. brottsbalken *eller brott mot en målsägande som är närstående eller tidigare närstående till den misstänkte*, ska anmälan om målsägandebiträde göras omedelbart när förundersökningen har inletts eller återupptagits, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av sådant biträde.

Om det inte pågår någon förundersökning ska anmälan enligt första stycket göras av åklagaren.

---

⁴ Senaste lydelse: 2018:619.

Denna lag träder i kraft den dag som regeringen bestämmer i fråga om 21 kap. 10 b § och i övrigt den 1 september 2027.

Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken

Härigenom föreskrivs 14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 kap.

17 §¹

Vid huvudförhandling i äktenskapsmål och mål om underhåll ska tingsrätten bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Tingsrätten är vid huvudförhandlingen dock domför med en lagfaren domare, om rätten anser att det är tillräckligt att en domare sitter i rätten och parterna samtycker till det eller målet är av enkel beskaffenhet. När huvudförhandlingen hålls i förenklad form ska tingsrätten bestå av en lagfaren domare. Dessa regler gäller även för andra mål som handläggs i samma rättegång.

Trots vad som sägs i första stycket första meningen är tingsrätten domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan.

Om en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Om det finns skäl för det, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver det som följer av första stycket första meningen. Det samma gäller i fråga om antalet nämndemän. Om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, gäller *andra* stycket i fråga om domförhet.

Om det finns skäl för det, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver det som följer av första stycket första meningen. Det samma gäller i fråga om antalet nämndemän. Om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, gäller *tredje* stycket i fråga om domförhet.

När nämndemän ingår i tingsrätten, ska ordföranden vid överläggning redogöra för omständigheterna i målet och innehållet i gällande rätt. Vid omröstning ska först ordföranden och därefter nämndemännen säga sin mening. I övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överläggning och omröstning i tvistemål.

18 §²

I äktenskapsmål och mål om underhåll är hovrätten domför med tre lagfarna domare och två

I äktenskapsmål och mål om underhåll är hovrätten domför med tre lagfarna domare och två

¹ Senaste lydelse 2016:245.

² Senaste lydelse 2008:645.

nämndemän. Om en av de lagfarna domarna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling, liksom när målet i tingsrätten har avgjorts utan nämndemän, är hovrätten domför även med enbart lagfarna domare enligt 2 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken. Hovrätten är i övrigt domför enligt 2 kap. 4 § tredje–femte styckena rättegångsbalken.

Tar nämndemän del i målets avgörande, ska vid överläggning ordföranden eller, om målet har beretts av en annan lagfaren domare, denne redogöra för omständigheterna i målet och innehållet i gällande rätt. Vid omröstning ska nämndemännen säga sin mening sist. I övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överläggning och omröstning i tvistemål.

nämndemän. Om en av de lagfarna domarna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling, liksom när målet i tingsrätten har avgjorts utan nämndemän, är hovrätten domför även med enbart lagfarna domare enligt 2 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken. *Det samma gäller vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan.* Hovrätten är i övrigt domför enligt 2 kap. 4 § tredje–femte styckena rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 september 2027.

Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 32 a § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

32 a §¹

Ett juridiskt biträde ska förordnas för den unge

1. vid en utredning enligt 31 § första stycket, om det inte är uppenbart att den unge saknar behov av det, och

2. vid en utredning enligt 31 § andra eller tredje stycket, om det finns särskilda skäl för det.

En ansökan om ett sådant biträde görs av åklagaren eller den unges vårdnadshavare hos tingsrätten. Bestämmelserna i 21 kap. 5–8 §§, 9 § tredje stycket och 10 § rättegångsbalken ska tillämpas i fråga om ett sådant juridiskt biträde.

En ansökan om ett sådant biträde görs av åklagaren eller den unges vårdnadshavare hos tingsrätten. Bestämmelserna i 21 kap. 5–8 §§, 9 § tredje stycket, 10 och 10 b §§ rättegångsbalken ska tillämpas i fråga om ett sådant juridiskt biträde.

Denna lag träder i kraft den dag som regeringen bestämmer.

¹ Senaste lydelse 2016:930.

Förslag till lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar

Härigenom föreskrivs att 12 § och 17 § lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 §¹

En kammarrätt är domför med tre lagfarna ledamöter. Fler än fyra lagfarna ledamöter får inte ingå i rätten.

När det är särskilt föreskrivet att nämndemän ska ingå i rätten är en kammarrätt domför med tre lagfarna ledamöter och två nämndemän. Fler än fyra lagfarna ledamöter och tre nämndemän får inte ingå i rätten.

Om en av de lagfarna ledamöterna eller en av nämndemännen får förhinder sedan handläggningen har påbörjats, är rätten ändå domför.

En kammarrätt är domför utan nämndemän

1. vid prövning av överklagande av beslut som inte innebär att målet avgörs,

2. vid förordnande om saken i avvaktan på målets avgörande och vid annan åtgärd som endast avser målets beredande, *och*

2. vid förordnande om saken i avvaktan på målets avgörande och vid annan åtgärd som endast avser målets beredande,

3. vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan, och

3. vid beslut genom vilket domstolen skiljer sig från målet utan att detta har prövats i sak.

4. vid beslut genom vilket domstolen skiljer sig från målet utan att detta har prövats i sak.

Om ett mål som avses i andra stycket handläggs gemensamt med ett annat mål, får nämndemän delta vid handläggningen även av det senare målet.

Bestämmelser om domförhet vid behandling av vissa mål finns i fastighetstaxeringslagen (1979:1152), lagen (2010:1882) om åldersgränser för film som ska visas offentligt och lagen (2022:482) om elektronisk kommunikation. Bestämmelser om domförhet vid behandling av mål om laglighetsprövning enligt 13 kap. kommunallagen (2017:725) finns i 13 a §.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd är kammarrätten domför med två lagfarna ledamöter, om de är ense om slutet. Detsamma gäller vid behandling av andra frågor i mål där prövningstillstånd krävs för prövning av ett överklagande, om frågorna behandlas före eller i samband med frågan om prövningstillstånd. Ett prövningstillstånd som inte är begränsat enligt 34 a § tredje stycket förvaltningsprocesslagen (1971:291) får meddelas av en lagfaren ledamot, om frågan är enkel.

Vid behandling av en fråga om avvisning av ett överklagande på grund av att det har kommit in för sent är kammarrätten domför med två lagfarna ledamöter, om de är ense om slutet.

Vid beslut om avskrivning av ett mål efter en återkallelse är kammarrätten domför med en lagfaren ledamot.

Åtgärder som endast avser beredandet av ett mål får utföras av en lagfaren ledamot i kammarrätten eller, om åtgärderna inte är av sådant slag att de bör förbehållas lagfarna ledamöter, av någon annan som har tillräcklig kunskap och erfarenhet och som är anställd vid en allmän förvaltningsdomstol, en allmän domstol eller en hyresnämnd. Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om detta.

17 §²

En förvaltningsrätt är domför med en lagfaren domare och tre nämndemän, om inte annat följer av 17 b eller 18 §. Om en av nämndemännen får förhinder sedan handläggningen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

En förvaltningsrätt är domför med en lagfaren domare och tre nämndemän, om inte annat följer av *andra stycket*, 17 b eller 18 §. Om en av nämndemännen får förhinder sedan handläggningen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Rätten är domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan.

Om det finns skäl för det med hänsyn till målets omfattning eller svårighetsgrad, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver vad som följer av första stycket. Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän. Om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan handläggningen har påbörjats gäller första stycket andra meningen i fråga om domförhet.

Bestämmelser om domförhet vid behandling av vissa mål finns, förutom i 18 §, i fastighetstaxeringslagen (1979:1152), lagen (2010:1882) om åldersgränser för film som ska visas offentligt och lagen (2022:482) om elektronisk kommunikation.

Denna lag träder i kraft den 1 september 2027.

---

² Senaste lydelse 2022:488.

Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

Härigenom föreskrivs att det i skadeståndslagen (1972:207) ska införas en ny paragraf, 6 kap. 6 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

6 a §

I ett mål om skadestånd på grund av brott enligt 17 kap. 1–3 §§ brottsbalken får rätten bestämma att en tjänsteman som har förlorat målet eller återkallat sin talan inte ska förpliktas att ersätta motpartens rättegångskostnad, om motparten har dömts för den gärning som talan grundas på. Kostnaden ska då i stället ersättas av allmänna medel. Ett sådant beslut ska inte meddelas om särskilda skäl talar mot det.

Denna lag träder i kraft den 1 september 2027. Den nya bestämmelsen ska dock endast tillämpas i de fall yrkandet om skadestånd har framställts efter ikraftträdandet.

Förslag till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebitråde

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1988:609) om målsägandebitråde dels att 1, 1 a, 3, 4 och 5 §§ ska ha följande lydelse, dels att det ska införas två nya paragrafer, 1 b § och 5 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

När en förundersökning har inletts eller återupptagits ska ett särskilt biträde för målsäganden (målsägandebitråde) förordnas i mål om

1. brott enligt 6 kap. brottsbalken, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av ett sådant biträde,

2. brott enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken, på vilket fängelse kan följa, eller enligt 8 kap. 5 eller 6 § brottsbalken eller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott, om det med hänsyn till målsägandens personliga relation till den misstänkte eller andra omständigheter kan antas att målsäganden har behov av ett sådant biträde,

3. annat brott på vilket fängelse kan följa, om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av ett sådant biträde.

2. brott enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken, på vilket fängelse kan följa, eller enligt 8 kap. 5 eller 6 § brottsbalken eller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott, om det med hänsyn till målsägandens personliga relation till den misstänkte, *målsägandens ålder, sjukdom, funktions-nedsättning* eller andra omständigheter kan antas att målsäganden har behov av ett sådant biträde,

3. annat brott på vilket fängelse kan följa, om det med hänsyn till målsägandens *ålder, sjukdom, funktionsnedsättning eller andra* personliga förhållanden, och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av ett sådant biträde.

1 a §²

Ett målsägandebitrådes förordnande gäller till dess att tiden för att överklaga domen i målet har löpt ut, om inte förordnandet dessförinnan har upphört eller något annat följer av 3 § andra stycket.

Om åklagaren eller den tilltalade har överklagat domen i ansvarsdelen, ska ett målsägandebitråde förordnas i högre rätt under de förutsättningar som anges i 1 §. Vid bedömningen av om målsäganden har behov av ett målsägandebitråde i högre rätt ska det även beaktas

¹ Senaste lydelse 2018:535.

² Senaste lydelse 2018:535.

1. om målsäganden ska höras
2. vad som ska prövas i fråga om enskilt anspråk, och
3. om det finns något annat särskilt skäl

1. om målet avser brott som innefattat ett särskilt allvarligt angrepp mot målsägandens liv, hälsa, frihet, frid eller personliga integritet,

2. om målsäganden ska höras,
3. vad som ska prövas i fråga om enskilt anspråk, och
4. om det finns något annat särskilt skäl.

Ett målsägandebitråde får förordnas i högre rätt om rätten har att pröva en dom endast i fråga om enskilt anspråk.

---

3 §³

Målsägandebiträdet ska ta till vara målsägandens intressen i målet samt lämna stöd och hjälp till målsäganden

Målsägandebiträdet ska bistå målsäganden med att föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, om detta inte görs av åklagaren. Målsägandebiträdets uppgift kvarstår även om talan avskilts enligt 22 kap. 5 § rättegångsbalken för att handläggas som ett särskilt mål enligt reglerna för tvistemål, *såvida inte målet handläggs enligt 1 kap. 3 d § rättegångsbalken*. Målsägandebiträdets uppgift kvarstår också om domen överklagas endast i fråga om enskilt anspråk.

Målsägandebiträdet ska bistå målsäganden med att föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, om detta inte görs av åklagaren. Målsägandebiträdets uppgift kvarstår även om talan avskilts enligt 22 kap. 5 § rättegångsbalken för att handläggas som ett särskilt mål enligt reglerna för tvistemål. Målsägandebiträdets uppgift kvarstår också om domen överklagas endast i fråga om enskilt anspråk.

---

5 §⁴

Målsägandebiträdet har rätt till ersättning i enlighet med vad som enligt 27 § rättshjälpslagen (1996:1619) gäller för biträde vid rättshjälp. I fråga om ersättningen tillämpas även 29, 43, och 47 §§ rättshjälpslagen.

Målsägandebiträdet har rätt till ersättning i enlighet med vad som enligt 27 § rättshjälpslagen (1996:1619) gäller för biträde vid rättshjälp. I fråga om ersättningen tillämpas även 28 § tredje stycket, 29, 43, och 47 §§ rättshjälpslagen.

---

³ Senaste lydelse 2018:535.

⁴ Senaste lydelse 1996:1644.

Denna lag träder i kraft den dag som regeringen bestämmer i fråga om 5 § och i övrigt den 1 september 2027.

Förslag till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1996:242) om domstolsärenden dels att 2 och 3 §§ ska ha följande lydelse, dels att det ska införas 2 nya paragrafer, 32 a och 32 b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §¹

Om en annan lag än förvaltningslagen (2017:900) innehåller en bestämmelse som avviker från denna lag, tillämpas den bestämmelsen.

Om en annan lag än förvaltningslagen (2017:900) innehåller en bestämmelse som avviker från denna lag, tillämpas den bestämmelsen. *Det gäller dock inte 3 § tredje stycket.*

3 §

I fråga om domstolar och domare tillämpas 1–4 kap. rättegångsbalken. Vid handläggningen av ett ärende består tingsrätten av en lagfaren domare. Om det finns särskilda skäl med hänsyn till ärendets beskaffenhet, får tingsrätten dock bestå av tre sådana domare. När det gäller hovrättens sammansättning tillämpas rättegångsbalkens bestämmelser för tvistemål. Vid omröstning tillämpas 16 eller 29 kap. rättegångsbalken. En skiljaktig mening skall antecknas.

När en anställd som inte är lagfaren domare handlägger ett ärende enligt en särskild föreskrift gäller reglerna om jäv i 4 kap. rättegångsbalken.

Rätten är domför utan nämndemän vid prövning av en fråga om ersättning av allmänna medel till biträde, försvarare eller någon annan.

Denna lag träder i kraft den 1 september 2027.

Förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619)

Härigenom föreskrivs att 5, 6, 7, 22 b, 23, 27, 28 och 38 §§ rättshjälpslagen (1996:1619) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

---

27 §¹

Ett rättshjälpsbiträde har rätt till skälig ersättning för arbete, tids-spillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättningen för arbete ska bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av en timkostnadsnorm. Regeringen meddelar föreskrifter om timkostnadsnormen. Timersättningen får avvika från *timkostnadsnormen*, om den skicklighet och den omsorg som uppdraget har utförts med eller andra omständigheter av betydelse ger anledning till det. Ersättning till rättshjälpsbiträde får inte avse kostnader för anlitan- de av tekniskt biträde.

Ersättningen till rättshjälpsbiträde får endast om det finns särskilda skäl avse de merkostnader för tids-spillan och utlägg som har uppstått på grund av att biträdet har sin verksamhet långt ifrån den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen hanterats. På begäran av den rättssökande eller det föreslagna rättshjälpsbiträdet ska förhandsbesked lämnas i frågan om

Ett rättshjälpsbiträde har rätt till skälig ersättning för arbete, tids-spillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättningen för arbete ska bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av en timkostnadsnorm. Regeringen meddelar föreskrifter om timkostnadsnormen. Timersättningen får avvika från *timkostnadsnormer*, om den skicklighet och den omsorg som uppdraget har utförts med eller andra omständigheter av betydelse ger anledning till det. Ersättning till rättshjälpsbiträde får inte avse kostnader för anlitan- de av tekniskt biträde.

Med tidsspillan avses tid då rättshjälpsbiträdets arbetstid tas i anspråk och arbete med något uppdrag eller annan uppgift inte kan utföras.

Ersättningen till rättshjälpsbiträde får endast om det finns särskilda skäl avse de merkostnader för tids-spillan och utlägg som har uppstått på grund av att biträdet har sin verksamhet långt ifrån den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen hanterats. På begäran av den rättssökande eller det föreslagna rättshjälpsbiträdet ska förhandsbesked lämnas i frågan om

¹ Senaste lydelse 2009:1253.

sådana merkostnader omfattas av rätten till ersättning.

sådana merkostnader omfattas av rätten till ersättning. *Högre rätt ska skyndsamt pröva ett överklagande av ett positivt förhandsbesked.*

Ersättning för arbete före ansökan kan endast avse arbete som varit av mindre omfattning eller av brådskande art. Vid biträdesbyte enligt 26 § andra stycket gäller motsvarande i fråga om det nya biträdets rätt till ersättning för arbete som utförts före beslutet om byte.

Om biträdet genom vårdslöshet eller försummelse har föranlett kostnad för rättshjälpen, ska detta beaktas när ersättningen bestäms. Om biträdet har missbrukat sin behörighet att besluta om utredning enligt 17 § eller om substitution enligt 26 § eller om det annars finns särskilda skäl, får ersättningen sättas ned.

När ersättningen bestäms ska i vissa fall en taxa tillämpas. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om *taxan och om beräkning* av ersättningen för tids- och utlägg.

När ersättningen bestäms ska i vissa fall en taxa tillämpas. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om *taxor, om beräkning* av ersättningen för tids- och utlägg.

28 §

Ersättning till ett rättshjälpsbiträde fastställs i samband med att den rättsliga angelägenheten avgörs genom dom eller beslut eller när rättshjälpsärendet avslutas på något annat sätt.

Har ett biträde inte begärt ersättning i rätt tid och därigenom förlorat rätten att få ersättningen fastställd av domstolen, får Rättshjälpsmyndigheten fastställa ersättningen under förutsättning att biträdet inte kände till att angelägenheten var anhängig vid domstolen eller att underlåtenheten beror på något annat ursäktligt misstag. Den del av ersättningen som överstiger rättshjälpsavgiften skall då stanna på staten.

Ett rättshjälpsbiträde ska framställa sitt anspråk på ersättning genom att lämna en kostnadsräkning till den instans som ska besluta i frågan. En kostnadsräkning som ska till Rättshjälpsmyndigheten eller till annan domstol än Arbetsdomstolen ska lämnas in genom en elektronisk tjänst, om det inte finns särskilda skäl mot ett sådant inlämnande. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om användande av elektronisk tjänst för inlämning av kostnadsräkningar.

Denna lag träder i kraft den dag som regeringen bestämmer i fråga om 28 § och i övrigt den 1 september 2027.

Förslag till lag om ändring i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn

Härigenom föreskrivs att 11 § lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

En särskild företrädare har rätt till ersättning i enlighet med det som enligt 27 § rättshjälpslagen (1996:1619) gäller för ett rätts-hjälpsbiträde. I fråga om ersättningen tillämpas även 29, 43 och 47 §§ rättshjälpslagen.

Föreslagen lydelse

11 §

En särskild företrädare har rätt till ersättning i enlighet med det som enligt 27 § rättshjälpslagen (1996:1619) gäller för ett rätts-hjälpsbiträde. I fråga om ersättningen tillämpas även 28 § tredje stycket, 29, 43 och 47 §§ rätts-hjälpslagen.

Denna lag träder i kraft den dag som regeringen bestämmer.

Förslag till lag om ändring i lagen (2005:73) om rätt för Justitiekanslern att överklaga vissa beslut

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (2005:73) om rätt för Justitiekanslern att överklaga vissa beslut ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Justitiekanslern har rätt att överklaga ett beslut av domstol om att

1. avvisa en försvarare eller ogilla en framställning om att avvisa en försvarare, och

2. återkalla ett förordnande av offentlig försvarare eller ogilla en framställning om att ett sådant förordnande skall återkallas.

1. avvisa en försvarare eller ogilla en framställning om att avvisa en försvarare, och

2. avvisa ett målsägandebitråde eller ogilla en framställning om att avvisa ett målsägandebitråde, och

3. entlediga en offentlig försvarare eller ett målsägandebitråde eller ogilla en framställning om att entlediga en offentlig försvarare eller ett målsägandebitråde.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 september 2027.
  2. Äldre bestämmelser gäller fortfarande för överklagande av beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

Alternativt förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 22 kap. 5 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 21 kap. 10 b §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

---

22 kap.

5 §¹

Har talan om enskilt anspråk tagits upp till behandling i samband med åtalet, får rätten förordna att talan skall handläggas som särskilt mål enligt reglerna för tvistemål, om en fortsatt gemensam handläggning skulle medföra väsentliga olägenheter.

Har talan om enskilt anspråk tagits upp till behandling i samband med åtalet, får rätten förordna att talan skall handläggas som särskilt mål enligt reglerna för tvistemål, om en fortsatt gemensam handläggning skulle medföra väsentliga olägenheter.

Som skäl mot ett förordnande enligt första stycket ska rätten särskilt beakta målsägandens intresse av en fortsatt gemensam handläggning.

Denna lag träder i kraft den 1 september 2027.

Efter remiss har yttrande över betänkandet lämnats av Almega tjänsteföretagen, Arbetsdomstolen, Arbetsförmedlingen, Attunda tingsrätt, Barnombudsmannen, Brottsförebyggande rådet, Brottsofferjouren Sverige, Brottsoffermyndigheten, Centrala studiestödsnämnden (CSN), Centrum för rättvisa, Domstolsverket, Finansinspektionen, Funktionsrätt Sverige, Försäkringskassan, Förvaltningsrätten i Göteborg, Förvaltningsrätten i Jönköping, Förvaltningsrätten i Linköping, Förvaltningsrätten i Luleå, Förvaltningsrätten i Malmö, Förvaltningsrätten i Stockholm, Göta hovrätt, Göteborgs kommun, Göteborgs universitet, Helsingborgs tingsrätt, Hovrätten för Övre Norrland, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Hyres- och arrendenämnden i Västerås, Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen, Inspektionen för vård och omsorg (IVO), Institutet för mänskliga rättigheter, Integritetsskyddsmyndigheten, Justitiekanslern, Kalmar kommun, Kammarkollegiet, Kammarrätten i Göteborg, Kammarrätten i Jönköping, Kammarrätten i Stockholm, Kammarrätten i Sundsvall, Konkurrensverket, Kriminalvården, Linköpings kommun, Linköpings tingsrätt, Luleå kommun, Länsstyrelsen i Gävleborgs län, Länsstyrelsen i Norrbottens län, Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Västerbottens län, Länsstyrelsen i Västmanlands län, Länsstyrelsen i Örebro län, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Malmö kommun, Migrationsverket, Myndigheten för delaktighet, Mölndals kommun, Nämndemännens riksförbund, Pensionsmyndigheten, Polisförbundet, Polismyndigheten, Region Västerbotten, Riksdagens ombudsmän (JO), Rättshjälpsmyndigheten, Simrishamns kommun, Skatteverket, Socialstyrelsen, Statskontoret, Stockholms kommun, Sundsvalls tingsrätt, Svea hovrätt, Sveriges advokatsamfund, Sveriges a-kassor, Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), Södertälje kommun, Södertörns tingsrätt, TCO – Tjänstemännens centralorganisation, Transportstyrelsen, Tullverket, Västmanlands tingsrätt, Västra Götalandsregionen, Åklagarmyndigheten och Örebro universitet.

Yttranden har också inkommit från Advokatfirman Ulfsdotter AB, Akavia, Levin Juristbyrå, Eskilstuna tingsrätt, Konkurrenskommissionen, Landsorganisationen i Sverige (LO), Post- och telestyrelsen, Riksförbundet FUB, Sametinget, Svenska Samernas Riksförbund, Svenskt Näringsliv, Örebro tingsrätt och fyra privatpersoner.

Följande remissinstanser har avstått från att yttra sig eller inte inkommit med något yttrande: Bjuvs kommun, Civil Rights Defenders, Eskilstuna kommun, Falkenbergs kommun, Gävle kommun, Halmstads kommun, Helsingborgs kommun, Huddinge kommun, Härnösands kommun, Jönköpings kommun, Karlstads kommun, Kristianstads kommun, Nacka kommun, Norrköpings kommun, Region Dalarna, Region Skåne, Riksrevisionen, Sigtuna kommun, Statens skolverk, Solna kommun, Strömstads kommun, Sundsvalls kommun, Sveriges Akademikers Centralorganisation (Saco), Trelleborgs kommun, Ystads kommun och Östersunds kommun.